

Hälsofrämjande Gröna Vårdmiljöer

En studie av förutsättningar och erfarenheter, samt utveckling av ett ramverk för gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang

Ellinor Svensson & Linnéa Thorstensson

Självständigt arbete • 30 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Landskapsarkitektprogrammet

Alnarp 2025

Hälsofrämjande Gröna Vårdmiljöer

En studie av förutsättningar och erfarenheter, samt utveckling av ett ramverk för gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang

Health-promoting Green Care Environments

A study of conditions and experiences, and the development of a framework for green outdoor environments in healthcare contexts

Ellinor Svensson & Linnéa Thorstensson

Handledare: Anna Bengtsson, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för människa och samhälle

Examinator: Maria Kylin, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr. examinator: Stefan Lindberg, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0846

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2025

Omslagsbild: Illustration av Ellinor Svensson och Linnéa Thorstensson

Nyckelord: Gröna utomhusmiljöer, grönska, hälsa, hälsofrämjande, patienter, personal, restorativ, sjukhus, vårdsammanhang, välbefinnande.

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här:

<https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang utgör en viktig del av samhällets byggda miljö och har stor potential att främja hälsa och välbefinnande för patienter, personal samt anhöriga, såväl som för samhället i stort. För att gröna vårdmiljöer ska ha hälsofrämjande effekter krävs dock att specifika fysiska förutsättningar beaktas i planering och utformning, vilket lett till att vi identifierat ett behov av övergripande, lättillgängliga och tydliga riktlinjer för utformning av gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang. Syftet med denna uppsats var att undersöka vilka förutsättningar som bidrar till att gröna vårdmiljöer verkar hälsofrämjande för patienter, personal och anhöriga, samt med utgångspunkt i forskning och erfarenheter från liknande miljöer skapa ett ramverk med riktlinjer för vilka fysiska förutsättningar som är väsentliga. Metoderna som använts är av kvalitativ ansats i form av en litteraturstudie och observationer av referensplatser. Genom litteraturstudien identifierades förutsättningar som är väsentliga för att gröna vårdmiljöer ska verka hälsofrämjande, dessa förutsättningar omvandlades till teman med kriterier som utgör checklistan som använts vid observationerna. Vidare drogs slutsatser och erfarenheter, vilket sammanställdes och resulterade i ramverkets riktlinjer. Arbetet resulterade i ett ramverk innehållande riktlinjer för utformning av gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang. Ramverket är tänkt att stödja landskapsarkitekter och samhällsplanerare genom att stärka argumenten för satsningar på gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang i ett tidigt planeringsskede. För att dessa miljöer ska ha hälsofrämjande effekter krävs rätt förutsättningar och utformning, vilket vårt ramverk syftar till att bidra till.

Nyckelord: gröna utomhusmiljöer, grönska, hälsa, hälsofrämjande, patienter, personal, restaurativ, sjukhus, vårdsammanhang, välbefinnande.

Abstract

Outdoor green spaces in healthcare settings are a vital part of the built environment and have great potential to significantly benefit the health and well-being of patients, staff, relatives, and society as a whole. However, to maximize their health benefits, specific physical conditions must be considered in planning and design. This underscores the need for comprehensive, clear, and easily accessible guidelines for designing green outdoor environments in healthcare settings. Therefore, this thesis aims to investigate the key conditions that make green care environments health-promoting for patients, staff, and relatives, and to develop a framework of guidelines identifying the essential physical conditions based on research and experience from similar environments. This study employs a qualitative approach, including a literature review and observations of reference sites. The literature review identified key conditions essential for green care environments to promote health, which were then categorized into themes with corresponding criteria forming the observation checklist. Insights from these observations, along with conclusions from the literature, were synthesized to develop the framework's guidelines. Ultimately, this thesis presents a framework of guidelines for designing health-promoting outdoor green spaces in healthcare settings. This helps landscape architects and planners bridge the gap between design and health benefits while advocating for early investment in green environments in healthcare contexts. Proper conditions and design are essential for these environments to promote health, and our framework aims to support this goal.

Keywords: green outdoor environments, greenery, health, health promotion, patients, staff, restorative, hospitals, care settings, well-being.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	7
1.1 Bakgrund.....	7
1.1.1 Gröna vårdmiljöer.....	7
1.1.2 Gröna vårdmiljöers samhällsnytta.....	7
1.1.3 Utmaningar och möjligheter med ett nytt sjukhusområde.....	8
1.2 Standarder och nationella mål.....	9
1.2.1 Gestaltad livsmiljö.....	9
1.2.2 Program för teknisk standard (PTS).....	9
1.3 Problemformulering.....	10
1.4 Målsättning.....	10
1.5 Syfte och frågeställningar.....	10
1.6 Avgränsning.....	10
2. Teoretiska utgångspunkter.....	12
2.1 Salutogenes.....	12
2.2 The Biophilia hypothesis.....	13
2.3 Attention Restoration Theory (ART).....	13
2.4 The psycho-evolutionary theory (PET).....	14
2.5 Teorin om stödjande trädgårdar.....	14
2.6 Teorin om stödjande miljöer (SET).....	15
3. Metod.....	16
3.1 Litteraturstudie.....	18
3.1.1 Litteratursökning och urval.....	18
3.1.2 Tematisk analys och bearbetning.....	19
3.1.3 Checklista och poängsättning.....	19
3.2 Observationer av referensplatser.....	20
3.2.1 Urval.....	20
3.3 Ramverk.....	22
4. Resultat av litteraturstudie.....	23
4.1 Fysiska designkvaliteter.....	23
4.2 Sensoriska upplevelser.....	25
4.3 Vegetationsval.....	27
4.4 Biologisk mångfald & hållbarhet.....	28
4.5 Tillgång.....	29
4.6 Tillgänglighet.....	30
4.7 Mångfunktionalitet och variation.....	32
5. Resultat av observationer.....	34
5.1 Länssjukhuset Ryhov.....	34
5.1.1 Platsbesök vid Länssjukhuset Ryhov.....	35
5.1.1.1 Fysiska designkvaliteter.....	36

5.1.1.2 Sensoriska upplevelser.....	40
5.1.1.3 Vegetationsval.....	44
5.1.1.4 Biologisk mångfald och hållbarhet.....	46
5.1.1.5 Tillgång.....	49
5.1.1.6 Tillgänglighet.....	50
5.1.1.7 Mångfunktionalitet och variation.....	53
5.1.1.8 Omkringliggande grönska.....	55
5.2 Ängelholms sjukhus.....	58
5.2.1 Platsbesök vid Ängelholms sjukhus.....	59
5.2.1.1 Fysiska designkvaliteter.....	60
5.2.1.2 Sensoriska upplevelser.....	65
5.2.1.3 Vegetationsval.....	69
5.2.1.4 Biologisk mångfald och hållbarhet.....	71
5.2.1.5 Tillgång.....	73
5.2.1.6 Tillgänglighet.....	75
5.2.1.7 Mångfunktionalitet och variation.....	78
5.2.1.8 Omkringliggande grönska.....	80
5.3 Skånes universitetssjukhus i Lund.....	82
5.3.1 Platsbesök vid Skånes universitetssjukhus i Lund.....	83
5.3.1.1 Fysiska designkvaliteter.....	84
5.3.1.2 Sensoriska upplevelser.....	88
5.3.1.3 Vegetationsval.....	90
5.3.1.4 Biologisk mångfald och hållbarhet.....	92
5.3.1.5 Tillgång.....	94
5.3.1.6 Tillgänglighet.....	96
5.3.1.7 Mångfunktionalitet och variation.....	99
5.3.1.8 Omkringliggande grönska.....	101
6. Ramverk för gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang.....	103
7. Diskussion.....	104
7.1 Teoretiska kopplingar.....	104
7.2 Metoddiskussion.....	105
7.2.1 Förtjänster och begränsningar med valda metoder.....	105
7.2.2 Reliabilitet och validitet.....	106
7.3 Insikter och sammanfattande diskussion.....	107
7.4 Praktiska implikationer.....	108
7.5 Framtiden.....	109
Referenslista.....	110
Bilaga 1.....	117
Bilaga 2.....	118

1. Inledning

I detta inledande avsnitt presenteras till en början bakgrunden till arbetet följt av en redogörelse av nationella standarder och mål som är en viktig utgångspunkt i den fortsatta framställningen av arbetet. Detta åtföljs av en problemformulering och beskrivning av arbetets målsättning samt syfte och frågeställningar. Avsnittet avslutas med en redogörelse för de avgränsningar som gjorts och deras betydelse för studiens fokus och omfattning.

1.1 Bakgrund

I följande avsnitt presenteras och beskrivs arbetets bakgrund samt kontext. Inledningsvis antas ett brett perspektiv där gröna vårdmiljöers samband till välbefinnande och återhämtning förklaras. Detta åtföljs av en redogörelse av samhällsnyttan med gröna vårdmiljöer. Avsnittet avslutas med ett resonemang kring utmaningar och möjligheter med ett nytt sjukhusområde.

1.1.1 Gröna vårdmiljöer

Med hjälp av genomtänkta och omsorgsfullt utformade gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang skapas stora värden för platsen i sig och dess omkringliggande byggda miljö såväl för patienter som för personal (Boverket 2024). Forskning visar på ett samband mellan den fysiska miljön och stress hos patienter samt personal, samtidigt är sjukhusmiljöer en av de mest stressfulla miljöerna att befinna sig i (Hamed, El-Bassiouny & Ternés 2016). Naturliga miljöer har visats vara särskilt restorativa (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998) och gröna utomhusmiljöer kan ha en positiv påverkan på rehabilitering och återhämtning (Bengtsson & Grahm 2014a). Väl gestaltade utomhusmiljöer i vårdsammanhang är en värdefull resurs, då utformning och kvaliteter av dessa miljöer kan påverka patienternas hälsa och välbefinnande (Ulrich et al. 2008). De mest psykiskt och fysiskt sjuka patienterna är de som främst gynnas av kontakt med utomhusmiljöer och natur då naturliga miljöer kräver mindre och blir därmed lättare att förstå och vistas i, detta eftersom människor i en utsatt situation ofta har svårigheter med att förstå och kommunicera med andra människor (Ottosson & Grahm 2008).

1.1.2 Gröna vårdmiljöers samhällsnytta

Som del av Agenda 2030 och FN:s 17 globala mål för hållbar utveckling ingår mål 3: God hälsa och välbefinnande, som kortfattat innebär att alla människor ska ha möjlighet till god hälsa och välbefinnande. Målet innehåller olika delmål för hur hälso- och sjukvården ska säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande i alla åldrar (Svenska FN-förbundet 2021a). Vidare innehåller mål 11: Hållbara städer och samhällen, delmål som fokuserar på gröna miljöers betydelse för hållbara städer (Svenska FN-förbundet 2021b). Både mål 3: God hälsa och välbefinnande samt mål 11: Hållbara städer och samhällen, anger gröna miljöer som bidragande faktorer till en bättre livsmiljö och minskar miljörelaterade hälsorisker. Nationellt så utgör vårdens inne- och utomhusmiljöer en viktig del av samhällets gemensamma gestaltade livsmiljö och har således potential att genom medveten och kunskapsbaserad design och utformning bidra till att uppnå FN:s globala mål samt en högkvalitativ och enhetlig vårdupplevelse (Boverket 2022b). Vidare konstateras således att

välplanerade gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang har potential att gynna läkande och välbefinnande eftersom det berör många människor (Boverket 2022b). Boverket (2022b) konstaterar att framtida vård står inför stora utmaningar. Som ett led av demografiska förändringar kommer vårdbehovet i framtiden att se annorlunda ut och gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang behöver således utvecklas och utformas till att inte bara vara mer hälsofrämjande än vad de är idag utan även fungera hälsoförebyggande och på så sätt bidra till att minska behovet av vårdinsatser. Detta kan även leda till ekonomiska värden och verka kostnadseffektivt för samhället i stort, dels genom att förkorta vårdtider och en ökad upplevd nöjdhet av vården såväl som att skapa värden inte bara för vården och i vårdsammanhang utan även för platsen i ett större perspektiv och för den byggda miljön runtomkring (Boverket 2024). Detta perspektiv stärks ytterligare med hjälp av Rogers Ulrichs forskning om hur sjukhuspatienters återhämtning påverkas av deras omgivning. Ulrich (1984) konstaterar att patienter med naturlig utsikt såsom träd och natur, återhämtade sig snabbare efter att ha genomgått en gallblåseoperation och i genomsnitt hade kortare vårdtid än de patienter som hade rum med utsikt mot en vägg. Patienterna med naturutsikt behövde dessutom mindre smärtstillande medicin och hade färre negativa kommentarer angående smärta eller ångest i sina journaler än de patienterna med utsikt mot en vägg hade.

Ytterligare ett perspektiv som är av vikt att ta i beaktning i en diskussion kring den gröna vårdmiljöns nytta för samhället är sjukvårdspersonalens behov av miljöer som verkar restorativt och hälsofrämjande. Vid utformning av utomhusmiljöer i vårdsammanhang är det angeläget att även erbjuda personal en nära kontakt med natur och grönska, samt dagsljus och frisk luft under arbetspasset för att motverka bland annat arbetsrelaterad stress och utmattningssyndrom (Boverket 2024). Vidare beskrivs att upplevelsen av utomhusmiljöer inifrån, till exempel genom utsikt från ett fönster, är särskilt viktig för såväl patienter som för personal då båda dessa målgrupper tillbringar den största delen av sina dagar inomhus (Boverket 2024). Således stärks argumentet för prioritering av gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang ytterligare och är något som bör prioriteras i planeringssammanhang. Slutligen konstaterar Shukor (2012) att det är av yttersta vikt att utformningen av gröna vårdmiljöer övervägs noggrant och sker med omsorg för att öka användningen av dem samt för att ta tillvara alla de fördelar som kan komma med att spendera tid i naturliga miljöer.

1.1.3 Utmaningar och möjligheter med ett nytt sjukhusområde

En utmaning som vi identifierat för vårt arbete är tidsramen med långa planeringsprocesser eftersom nybyggnation av sjukhus ofta är stora och dyra projekt som berör många. Vidare leder detta till att det tidigt i processerna ofta är osäkert hur mycket plats grönskan kommer att ges, samt vilka förutsättningar som finns relaterat till storlek och vegetation värd att bevara. Detta faktum skulle även kunna ses som en möjlighet genom att skapa förutsättningar i ett tidigt skede av planeringsprocessen för att påverka hur de fysiska utomhusmiljöerna ska komma att utformas.

Relaterat till sjukhusflytten i Lund menar Region Skåne (2019) att gröna utomhusmiljöer kommer vara en viktig del av det nya sjukhusområdet, men grönskan kommer att konkurrera med höga byggnadshöjder och stora byggnadsvolymer. Även i Helsingborg planeras ett nytt sjukhus att byggas där en central idé är att låta grönskan komma nära verksamheterna på sjukhuset samt att integrera grönytor på sjukhusområdet med de omkringliggande naturområdena (Helsingborg stad 2025). Vi ser det som en möjlighet för vårt arbete då genomtänkta och välplanerade gröna vårdmiljöer med rätt förutsättningar blir desto viktigare för att de ska verka hälsofrämjande, och utmaningen i detta ligger i att få till de hälsofrämjande förutsättningarna på den begränsade ytan som sannolikt kommer att råda.

1.2 Standarder och nationella mål

Följande avsnitt beskriver och förklarar standarder och nationella mål för utomhusmiljöer och är en viktig utgångspunkt i den vidare framställningen av detta arbete. Inledningsvis beskrivs det nationella målet gestaltad livsmiljö följt av en redogörelse för program för teknisk standard (PTS).

1.2.1 Gestaltad livsmiljö

År 2018 fattade regeringen beslut om att införa politik för gestaltad livsmiljö med målet att säkerställa att den byggda miljön utformas med hög kvalitet inom områdena hållbarhet, estetik och funktion, kulturhistoriska värden samt demokratisk och inkluderande stadsutveckling (Boverket 2023). Vidare så är målet gestaltad livsmiljö kopplat till olika typer av lagar samt styrdokument såsom plan- och bygglagen, kulturmiljölagen samt Agenda 2030 (Boverket 2023). Gestaltad livsmiljö är ett mål som är styrande för statliga aktörer, och verkar vägledande för regioner och kommuner i utformningen av bostäder, offentliga platser och infrastruktur. Målet innebär att utveckling och förvaltning av livsmiljön ska ske utifrån människan på ett funktionellt, hållbart och estetiskt tilltalande sätt. Livsmiljöer ska vara långsiktigt hållbara och utformas med människans hälsa och välbefinnande i fokus, idag och i framtiden (Prop. 2017/18:110).

1.2.2 Program för teknisk standard (PTS)

Vid utformning av byggnader och utomhusmiljöer finns program för teknisk standard som innehåller krav och riktlinjer för såväl tekniska som funktionella standarder. De krav och riktlinjer som har utformats behandlar bland annat design och arkitektur, material samt hållbarhet, tekniska system och tillgänglighet (PTS 2016). Syftet med standarden är att spara både tid, pengar samt människors hälsa och många av Sveriges sjukvårdshuvudmän använder sig av PTS (Växtforum 2017). Vidare innehåller PTS övergripande riktlinjer för såväl ny- som ombyggnadsprojekt inom hälso- och sjukvården som är skapade utifrån både evidens och beprövad erfarenhet (Bengtsson et al. 2018). Grunden i standarden är att utforma tillgängliga inkluderande offentliga utemiljöer i Sverige där hänsyn tas till aspekter såsom orienterbarhet, framkomlighet samt trygghet och vila (Växtforum 2017).

1.3 Problemformulering

De problem och de utmaningar vi främst identifierat är hur framtidens vårdmiljöer ska kunna utformas för att verka hälsofrämjande. Vidare ligger även utmaningen i att minska behovet av vårdinsatser genom att utforma gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang som kan verka mer förebyggande och hälsofrämjande (Boverket 2022b). Gröna utomhusmiljöer i vårdens byggda miljöer har goda möjligheter att skapa höga hälsofrämjande kvaliteter för såväl patienter, personal, anhöriga och övriga invånare (Boverket 2024). Den ledande strategin för stadsutveckling i Sverige är förtätning, vilket leder till stor konkurrens om mark i städer vilket ökar risken för att gröna utomhusmiljöer blir bortprioriterade (Berg 2015). Därmed anser vi att det ställs högre krav på utformning och kvalitet på de gröna utomhusmiljöerna för att de ska kunna täcka de behov som finns. Med utgångspunkt i det ovan nämnda identifierar vi ett behov av övergripande, lättillgängliga och tydliga riktlinjer för utformning av gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang.

1.4 Målsättning

Målet med detta arbete är att kombinera aktuell forskning med erfarenheter från existerande gröna vårdmiljöer i syfte att skapa ett ramverk med riktlinjer för framtida grön utveckling av sjukhusområden.

1.5 Syfte och frågeställningar

Arbetet ämnar undersöka vilka förutsättningar som bidrar till att gröna vårdmiljöer verkar hälsofrämjande för patienter, personal och anhöriga, samt med utgångspunkt i forskning och erfarenheter från liknande miljöer skapa ett ramverk med riktlinjer för vilka fysiska förutsättningar som är väsentliga för gröna vårdmiljöer.

- Vilka förutsättningar framhävs i aktuell forskning som väsentliga för att gröna vårdmiljöer ska verka hälsofrämjande och varför?
- Vilka slutsatser och erfarenheter från existerande gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang är värdefulla i framtagandet av ett ramverk för hälsofrämjande gröna vårdmiljöer?
- Hur kan ett ramverk för hälsofrämjande gröna vårdmiljöer ta sig uttryck?

1.6 Avgränsning

En avgränsning som har ansetts nödvändig i detta arbete har varit att det omfattas av gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang. Fokuset har varit på allmänsjukhus och dess patienter, personal och anhöriga. Således kommer arbetet inte att behandla specifika vårdinrättningar eller patientgrupper. I samband med nybyggnation av sjukhus finns det många aspekter som kan tas i beaktning såsom ekonomiska förutsättningar, byggnadstekniska aspekter och

infrastruktur. Vi har valt att avgränsa arbetet till att handla om miljöpsykologiska aspekter inom fältet landskapsarkitektur kopplat till forskning om hälsofrämjande förutsättningar av gröna vårdmiljöer. Denna avgränsning har grundat sig i ett identifierat behov av att använda aktuell evidens om betydelsen av gröna vårdmiljöer i praktiken. Inspirationen och bakgrunden för detta arbete kommer från den planerade flytten av Skånes universitetssjukhus i Lund och de utmaningar och möjligheter flytten medför. I samband med sjukhusflytten i Lund ser vi stora möjligheter att tillämpa forskning och evidens på den praktiska verkligheten i syfte att skapa så goda förutsättningar som möjligt för hälsofrämjande gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang

2. Teoretiska utgångspunkter

I detta avsnitt presenteras och redogörs det för grundläggande och inflytelserika teorier som utgör en viktig bas i forskning om restaurativa miljöer och som även kommer att användas som utgångspunkt i den vidare framställningen av detta arbete. Till att börja med kommer det salutogena perspektivet att beskrivas följt av the Biophilia hypothesis, Attention Restoration Theory (ART), the psycho-evolutionary theory (PET), teorin om stödjande trädgårdar och slutligen teorin om stödjande miljöer (SET).

2.1 Salutogenes

Den salutogena modellen, utvecklad av sociologen och professorn Aaron Antonovsky under 1970-talet, uppstod som en motsats och ett komplement till patogenes som fokuserar på riskfaktorer och mekanismer som leder till sjukdom och ohälsa (Engström & Juuso 2022). Salutogenes betyder hälsans ursprung och fokuserar på friskfaktorer som främjar hälsa och välbefinnande. Inom den salutogena modellen läggs vikten främst på styrkor, resurser och sammanhang som stödjer hälsa snarare än att analysera orsakerna till ohälsa (Antonovsky 1987). Idén om salutogenes formulerades som ett sätt att försöka förstå varför en del människor som överlevt svåra livssituationer och stress lyckas bibehålla en god hälsa, något som Antonovsky (1987) inte ansåg kunde förklaras med hjälp av patogena förklaringsmodeller. Tillsamman kan patogenes och salutogenes bidra till att skapa ett mer holistiskt perspektiv på hälsa där både friskfaktorer (salutogenes) och riskfaktorer (patogenes) tas hänsyn till och beaktas (Bengtsson et al. 2018). Den mest centrala komponenten av teorin är begreppet känsla av sammanhang (Sense of Coherence) - KASAM. En stark KASAM är avgörande för att kunna bibehålla hälsa och hantera stress och består av tre delar: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Begriplighet syftar på att världen och dess händelser är förutsägbara och går att förstå (Antonovsky 1987). Vidare beskriver Ottosson och Grahn (2008) att begriplighet handlar om hur vi via inre och yttre stimulering, genom våra olika sinnen, tolkar och förstår världen så att information om omvärlden känns sammanhängande och tydlig. Hanterbarhet handlar om individens upplevelse av att ha resurser, interna eller externa, som krävs för att möta de krav som ställs på denne (Antonovsky 1987). Ottosson och Grahn (2008) beskriver i relation till hanterbarhet att individen ska ha frihet att välja att vistas i en utomhusmiljö och att denna utomhusmiljön ska kännas trygg och ge individen tillit till sin förmåga att kunna ta sig dit och vistas där. Meningsfullhet beskrivs som att det som händer ger en känsla av syfte och är värt engagemang (Antonovsky 1987). Ottosson och Grahn (2008) beskriver meningsfullhet som en motivationskomponent och menar att utomhusmiljön ska väcka fascination och engagemang genom utmaningar och ge möjlighet till självreflektion och tillfredsställelse. Dessa mänskliga behov av inre tillfredsställelse ska mötas av utomhusmiljöns utformning och innehåll (Ottosson & Grahn 2008).

2.2 The Biophilia hypothesis

På 1980-talet utvecklade forskaren Edward O. Wilson the Biophilia hypothesis som har haft ett stort inflytande och en stor betydelse för forskningen om restaurativa miljöer och naturens roll i återhämtning. Teorin föreslår att människor har en medfödd biologisk koppling till naturen, vilket grundar sig i evolutionära processer där vår överlevnad och vårt välbefinnande varit knutna till just naturliga miljöer (Wilson 1993). Vidare betonas att genom interaktion med naturen och naturliga processer kan människor nå en förbättrad hälsa, större välbefinnande och en förbättrad kognitiv funktion (Bengtsson et al. 2018). Vidare har Biophilia hypothesis varit inspiration till biophilic design som innebär att integrera naturliga element som ljus, växter, vatten och material med organiska former och färger för att skapa återhämtande och lugnande miljöer (Anåker et al. 2016).

2.3 Attention Restoration Theory (ART)

Attention Restoration Theory förklarar processen bakom restoration utifrån individens uppmärksamhet. Enligt Kaplan och Kaplan (1989) kan individens uppmärksamhet delas upp i två typer, den spontana uppmärksamheten (fascination) och den riktade koncentrationen. Den spontana uppmärksamheten kräver lite ansträngning och sker ofrivilligt, den väcker nyfikenhet och har således en betydande roll för återhämtning. Den riktade koncentrationen är fokus- och energikrävande vilket ställer krav på större ansträngning av individen. Den riktade koncentrationen är en resurs som förbrukas, således kan den leda till mental trötthet och behöver därför återställas genom återhämtning (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998). Kaplan och Kaplan (1989) menar att miljöer som stimulerar den spontana uppmärksamheten, snarare än fokus på sortering av information, är mer restaurativa och gynnsamma för återhämtning. Detta sker oftast i naturliga miljöer. Vidare beskriver Kaplan och Kaplan (1989) fyra bidragande egenskaper för att en miljö ska kunna uppnå restoration, dessa är att komma bort (being away), omfattning (extent), fascination (fascination) och kompatibilitet (compatibility).

Att komma bort (being away)

Att komma bort innebär att människan bryter den riktade koncentrationen och antingen fysiskt eller mentalt kommer undan den fokus- och energikrävande miljön. Detta kan ske mer konceptuellt, exempelvis genom dagdrömmar eller att titta ut genom ett fönster (Kaplan & Kaplan 1989).

Omfattning (extent)

Omfattning innebär att miljön ska uppta en stor del av vårt mentala fokus genom att stimulera våra sinnen och erbjuda varierade upplevelser. Miljön ska även upplevas som sammanhängande och stor, dock ställs inga krav på ytans fysiska storlek då även en liten yta kan upplevas som omfattande (Kaplan & Kaplan 1989).

Fascination (fascination)

Fascination innebär att miljön kravlöst väcker den spontana uppmärksamheten och nyfikenhet, utan att kräva riktad koncentration (Kaplan & Kaplan 1989).

Kompatibilitet (compatibility)

Kompatibilitet innebär att det måste finnas en samstämmighet mellan människans behov av miljön och de miljömässiga omständigheterna vid ett enskilt tillfälle. Naturen upplevs ofta ha en hög kompatibilitet (Kaplan & Kaplan 1989).

Restoration uppnås ofta i naturliga miljöer, då de fyra ovan nämnda egenskaperna i många fall representeras här. Individen är även skapad för att leva i naturliga miljöer som kräver lite mental ansträngning, där sinnena stimuleras och den spontana uppmärksamheten används. Till skillnad från naturliga miljöer kräver ofta stadsmiljöer stor ansträngning och riktad koncentration, då det många gånger är mycket som sker samtidigt som kräver uppmärksamhet. Naturen bidrar således med en miljö som gynnar restoration och mental återhämtning vid vaket tillstånd (Bengtsson, Liljegren & Lundmark Alfredsson 2022).

2.4 The psycho-evolutionary theory (PET)

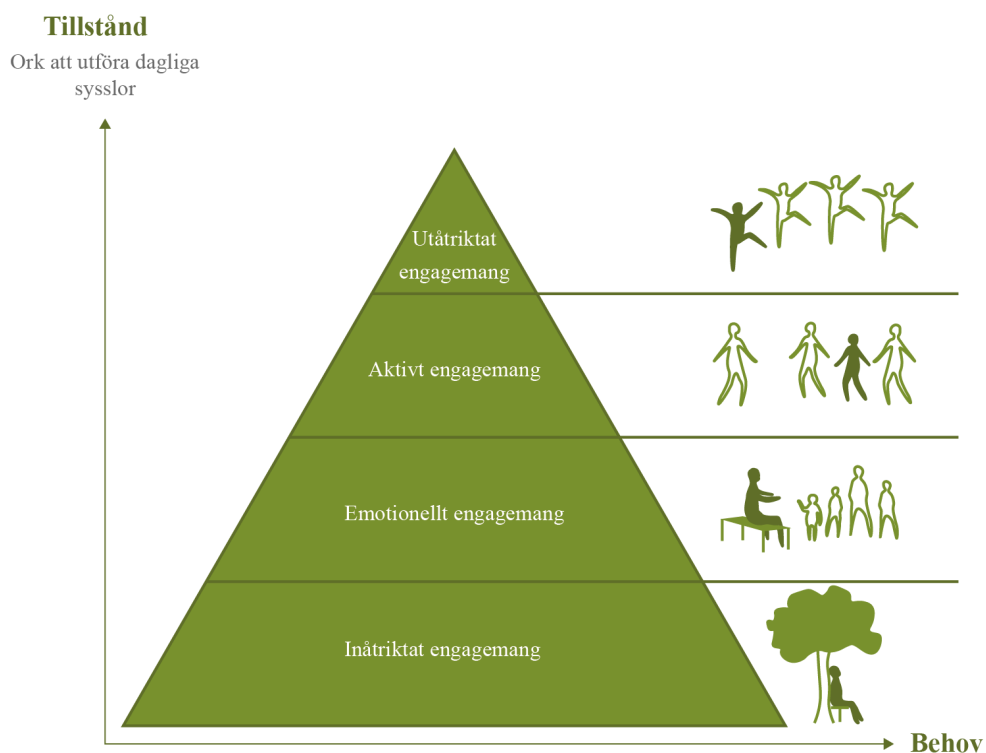
The psycho-evolutionary theory framtagen av Roger Ulrich har haft stor betydelse för forskning inom miljöpsykologi och relaterar bland annat till andra evolutionära perspektiv såsom the Biophilia hypothesis (Bengtsson et al. 2018). Teorin utgår från att individens affekter och respons på sin miljö är rotad i evolutionära processer samt att människan genom evolutionen är anpassad till att leva ett liv i naturen (Ulrich 1983). Detta beror enligt Ulrich (1983) på att det historiskt har varit gynnsamt för människans överlevnad att reagera positivt på naturliga miljöer. Grunden i teorin är att människors reaktioner på miljön inte enbart är kulturellt inlärda utan även biologiskt förankrade och medfödda. Idén bygger på evolutionära anpassningar där människor som föredrog natur och naturliga miljöer med tillgång till resurser och skydd hade bättre överlevnadschanser (Ulrich 1983). Således menar Ulrich (1983) att positiva effekter på vårt välbefinnande av vistelse i natur och grönska kan ses som en adaptiv mekanism.

2.5 Teorin om stödjande trädgårdar

En mer praktiskt orienterad teori är Roger Ulrichs teori om stödjande trädgårdar (Supportive Garden Theory). Teorin behandlar effekterna på hälsoreultat av gröna utomhusmiljöer i sjukvårdssammanhang (Ulrich 1999). Idén bakom teorin är att stressfyllda situationer kan utgöras av understimulerande eller överstimulerande fysiska miljöer där personer som befinner sig i dessa påfrestande situationer, är i behov av stödjande utomhusmiljöer. Teorin består av fyra stödjande resurser, dessa är känsla av kontroll och möjlighet till privatliv, socialt stöd, möjlighet till fysisk aktivitet och träningsmöjlighet och positiv distraktion av naturen. De olika resurserna kan enskilt eller tillsammans bidra till minskad stress och ökat välbefinnande för personer som befinner sig i vårdssituationer (Ulrich 1999).

2.6 Teorin om stödjande miljöer (SET)

Teorin om stödjande miljöer, Theory of Supportive Environments, är ett koncept som har utvecklats från forskning om stress och återhämtning i vårdsammanhang och den relaterar till flera andra centrala teorier om restaurativa miljöer. Teorin beskriver sambandet mellan en persons mående och behovet av den omgivande miljön, närmare, hur individens mentala förmågor som hjälper individen att fatta beslut, planera och lösa problem, samspelar med behovet av en stödjande miljö (Bengtsson & Grahn 2014a). En del av konceptet är behovspyramiden (se figur) som består av 4 nivåer, där nivån som är längst ner motsvarar lägst välbefinnande och den högsta nivån motsvarar högst grad av välbefinnande. De olika nivåerna symboliserar individens kapacitet att hantera sin omgivning och visar hur mycket stöd en person behöver från miljön för att fungera och må bra (Bengtsson, Liljegren & Lundmark Alfredsson 2022). På den lägsta nivån handlar det om inåtriktat deltagande vilket innebär att individen har svårt att sortera och bearbeta information samt har ett stort behov av stöd från den fysiska miljön, exempelvis genom att söka sig till enklare och tryggare miljöer för avskildhet från andra personer. Nästa nivå handlar om emotionellt engagemang och innebär att individen erbjuds att observera på håll vad som sker genom att på ett mer aktivt sätt än på den lägsta nivån interagera med sin omgivning. På denna nivå kan individen bearbeta och sortera viss information men har fortfarande svårt att hantera komplexa situationer. Nästa nivå i pyramiden handlar om aktivt engagemang och här klarar individen av att interagera med andra människor genom en bättre förmåga att agera och planera självständigt. På toppen av pyramiden finns den högsta nivån som handlar om utåtriktat engagemang. På denna nivå har individen ett högt välbefinnande och en god förmåga att självständigt och aktivt delta och interagera med sin omgivning, således fungerar individens sociala och mentala förmågor väl (Bengtsson, Liljegren & Lundmark Alfredsson 2022).

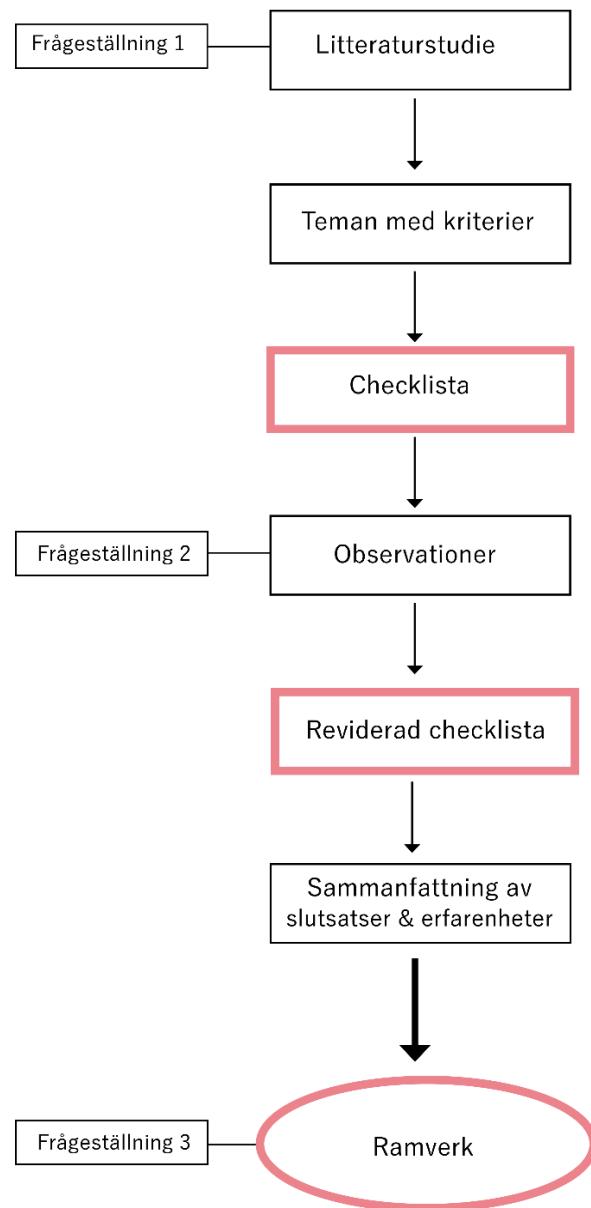

Figur: Behovspyramiden från teorin om stödjande miljöer- modifierad efter Patrik Grahns original.
Illustration av Linnéa Thorstensson.

3. Metod

Detta avsnitt avser att presentera och beskriva de metoder som har tillämpats för att finna svar på arbetets frågeställningar. De metoder som har använts för att svara på arbetets frågeställningar har en kvalitativ ansats och valdes eftersom arbetets syfte är att samla kunskap om vilka förutsättningar som bidrar till att gröna vårdmiljöer kan verka hälsofrämjande samt med hjälp av evidens och erfarenheter utforma ett ramverk för framtida gröna vårdmiljöer. Metodavsnittets struktur är som följer, först presenteras tillvägagångssättet för arbetets tematiska litteraturstudie där sökvägar och urval redovisas. Därefter presenteras och beskrivs den metod och de strategier som har legat till grund för arbetets observationer av referensplatser inklusive dess urval samt utformningen av arbetets checklista. Slutligen presenteras metoden för framtagandet av arbetets resultat vilket är vårt ramverk med riktlinjer för utformning av hälsofrämjande gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang. Den övergripande strukturen som arbetet följer syns i figuren nedan.

För att svara på arbetets första frågeställning, finner vi i litteraturstudien vilka förutsättningar som är väsentliga för att gröna vårdmiljöer ska verka hälsofrämjande, dessa förutsättningar omvandlas sedan till teman med kriterier som är grunden i den checklista som har tagits fram i syfte att utvärdera befintliga gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang. Detta byggs sedan på av de resultat som arbetets observationer av referensplatser har genererat och som utgör svaret på arbetets andra frågeställning. Detta resultat kallar vi slutsatser och erfarenheter. Slutsatserna och erfarenheterna sammanställs och används sedan för att besvara arbetets tredje frågeställning som handlar om framtagandet av ett ramverk för gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang.

Figur: Illustration som visar arbetsprocessen och arbetets olika delar. Röd markering beskriver var i processen som checklistan och ramverket skapades. Checklistan kan användas som utvärderande verktyg för befintliga miljöer och ramverket innehåller riktlinjer för utformning av gröna utomhusmiljöer i vårdssammanhang. Illustration av Linnéa Thorstensson och Ellinor Svensson.

3.1 Litteraturstudie

För att besvara arbetets första frågeställning, gällande vilka förutsättningar som framhävs som centrala för att gröna vårdmiljöer ska verka hälsofrämjande och varför dessa anses läkande, har en litteraturstudie med systematisk ansats genomförts. Detta för att skapa en så objektiv, strukturerad och omfattande sammanställning av relevant forskning som möjligt. Detta är viktigt för att uppnå en grundlig och evidensbaserad bas att utgå från i arbetet (Bryman 2018). En genusmedvetenhet har funnits och har antagits för att visa att artiklar av såväl kvinnor som av män har använts. Detta har dock inte påverkat urvalet av litteratur utan är endast för att visa på transparens, detta syns i referenslistan då samtliga författares förnamn valts att skrivas ut.

3.1.1 Litteratursökning och urval

Som första steg i sökningen av litteratur till arbetets litteraturstudie har sökningar främst genomförts i databaserna Web of Science och Scopus, där fokus lades på centrala begrepp för arbetets huvudämne. Detta för att skapa en så översiktlig orientering av det aktuella kunskapsläget som möjligt. Dessa begrepp inkluderade *green health care setting*, *outdoor environment*, *health promoting*, *health and well-being*, *rehab*, *restorative*, *patients and staff*. Liknande sökningar har även gjorts i sökmotorn Google Scholar och SLUs söktjänst Primo där samma centrala begrepp har använts. Sökningar på tidigare studentarbeten publicerade via SLU med ämnesrelevans har också genomförts i Epsilons arkiv för studentarbete i syfte att identifiera användbara referenser och lämpliga sökord. Utifrån dessa centrala begrepp och sökord har olika kombinationer av söktermer och söksträngar av mer specifikt slag använts i Scopus, Web of Science core collection och Google Scholar (se bilaga 1). I dessa sökningar eftersträvades en rimlig balans mellan hög sensitivitet, det vill säga att så många relevanta källor som möjligt skulle hittas, och hög precision, där fokus låg på att de funna artiklarna skulle vara så relevanta som möjligt (Booth, Sutton & Papaioannou 2016). Av de granskade artiklarna valdes 18 stycken ut för vidare analys och bearbetning till arbetets litteraturstudie.

De avgränsningar som har gjorts i urvalet av vetenskapliga artiklar i litteratursökningen är publiceringsår, från år 2000 och nyare, med målet att använda den mest aktuella och relevanta forskningen om gröna miljöer i vårdsammanhang. Ytterligare ett kriterium i sökningarna har varit att artiklarna ska vara vetenskapligt granskade för att säkerställa att informationen är tillförlitlig samt av hög kvalitet. Vidare har sökningarna genomförts både på svenska och på engelska i syfte att erhålla ett såväl nationellt som ett internationellt perspektiv.

3.1.2 Tematisk analys och bearbetning

De utförda sökningarna har genererat såväl internationella som nationella vetenskapliga artiklar, rapporter, böcker och avhandlingar som sedan har analyserats och bearbetats. Nästa steg i processen har varit att hitta lämpliga söksträngar och testa dessa i olika databaser, vilket enligt Widén (2019) är ett måste för att skärpa analysens fokus och komma vidare i analysarbetet. Av de artiklar som genererades genom litteratursökningen har flertalet urvalssteg ägt rum. Till att börja med gjordes genomläsning av samtliga artikelrubriker där de mest lämpliga, som innehöll matchande sökord för detta arbete, valdes ut för vidare analys. Dessa utvalda artiklar togs sedan vidare till nästa steg i urvalsprocessen som bestod av genomläsning av samtliga artiklars abstract med samma mål som i det första steget. De artiklar som vid detta steg bedömdes som relevanta gick vidare till nästa steg i processen som har varit att skapa analysteman för vidare bearbetning och analys. Widén (2019) beskriver detta steg som nödvändigt för att genomföra ett analysarbete på en mer detaljerad nivå och nästa steg var att läsa genom de utvalda artiklarna med syfte att ta fram teman eller kategorier. Denna kodning har gjorts utifrån återkommande mönster som bedömts ha relevans för detta arbetes ämne och som har identifierats vid genomläsning av samtliga artiklar. Även i detta skede ägde ett visst urval rum där artiklar som inte ansågs uppnå tillräcklig relevans eller lämplighet för att besvara arbetets syfte och frågeställningar sorterades bort. När dessa återkommande segment identifierats har de delats in i teman som har utgjort grunden i arbetets litteraturdelen samt i arbetet som helhet. Dessa teman är *fysiska designkvaliteter*, *sensoriska upplevelser*, *vegetationsval*, *biologisk mångfald och hållbarhet*, *tillgång*, *tillgänglighet* och *mångfunktionalitet och variation*. Arbetets litteraturstudie ämnar beskriva de olika förutsättningarna för hälsofrämjande gröna utomhusmiljöer och varför dessa är viktiga. Slutligen har dessa förutsättningarna omvandlats till bedömningsbara kriterier.

3.1.3 Checklista och poängsättning

Analysbearbetningen av litteraturen har sedan utgjorts av att temana, som identifierats i föregående steg, har delats in i olika kriterier som motsvarar de förutsättningar som identifierats i litteraturen. Således är temana övergripande och kriterierna mer specifika och innehåller fler nyanser samt detaljer. Kriterierna har samlats i en checklista där de har utformats som frågor för att kunna användas vid arbetets platsbesök (se bilaga 2). Checklistan upprättades i syfte att skapa en metodisk och systematisk metod med en tydlig struktur som grund för observationerna av arbetets referensplatser. Checklistan består av 47 kriterier fördelat under åtta olika teman. Bedömningen bestod av poäng 1-5, där 1 motsvarar uppfylls inte alls och 5 motsvarar uppfylls helt. Vidare har checklistan medfört att jämförelse av de olika referensplatserna har kunnat genomföras. Anledningen till att poängsättning gjorts har varit för att få en högre jämförbarhet och för att enklare kunna tolka och diskutera resultatet. Checklistan innehåller även en kolumn med plats för fältanteckningar som görs i samband med platsbesöken på referensplatserna.

Checklistan består av åtta teman där samtliga förutom det sista temat, *omkringliggande grönska*, har definierats utifrån arbetets litteraturstudie. Detta tema tillkom i samband med att

det första platsbesöket genomfördes då ett behov av detta identifierades. Utifrån den första observationen som genomfördes vid Ängelholms sjukhus den trettionde januari 2025 har således bedömningen gjorts att temat *omkringliggande grönska* var nödvändigt för att få en bredare bild och en större förståelse för gröna vårdmiljöer i en kontext av den omkringliggande fysiska miljö. Således kan det sägas att platsbesöken bidrog till utvecklingen av arbetets checklista.

3.2 Observationer av referensplatser

För att besvara arbetets andra frågeställning som handlar om slutsatser och erfarenheter från existerande gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang som är värdefulla i framtagandet av arbetets ramverk för gröna vårdmiljöer, har observationer av tre olika referensplatser genomförts. De valda referensplatserna har observerats och analyserats utifrån den framtagna checklistan och dess förutbestämda kriterier. Poängsättning av samtliga 47 kriterier har gjorts i samförstånd författarna emellan kort efter att observationerna genomförts. I samband med platsbesöken har även ett stort antal bilder tagits som har använts i avsnitt 5. *Resultat av observationer* för att förklara och motivera poängsättning av checklistans olika kriterier samt för att ha möjlighet att dra slutsatser och erfarenheter från referensplatserna baserat på observationerna. Under platsbesöken har checklistan tillämpats på så sätt att en samlad bedömning gjorts av respektive sjukhusområde, där huvudfokus varit på gröna utomhusmiljöer, vilket har lett fram till den bedömning och den poängsättning som gjorts. Poängsättningen har även till viss del kompletterats med information om platserna från bland annat Boverket, Region Skåne och Region Jönköping län. Det resultat vi uppnått genom arbetets litteraturstudie, i kombination med poängsättningen samt de intryck och upplevelser vi fått vid observationerna, är det som vi sedan har omvandlat till slutsatser och erfarenheter i avsnitt 5. *Resultat av observationer*.

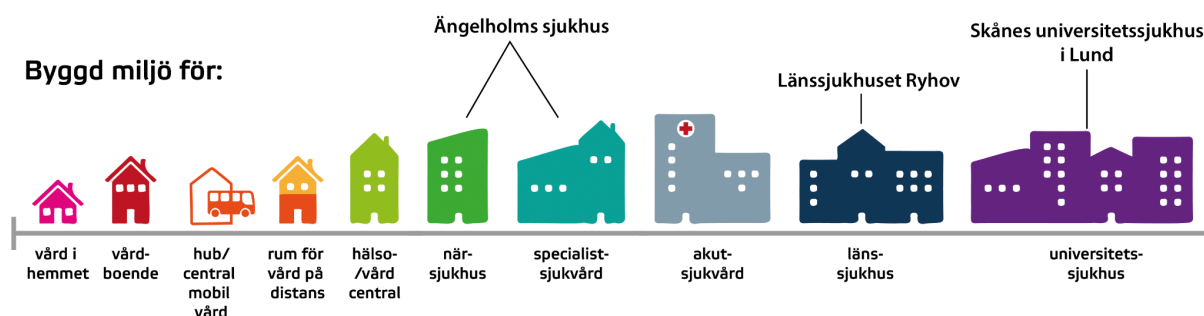
Observationen vid Ängelholms sjukhus genomfördes på förmiddagen den trettionde januari 2025, observationen vid Länssjukhusen Ryhov genomfördes på förmiddagen den tredje februari 2025 och observationen vid Skånes universitetssjukhus i Lund genomfördes på förmiddagen den sjunde februari 2025. Det gjordes då en poängsättning (1-5) av samtliga teman och kriterier från arbetets framtagna checklista (se bilaga 2) baserat på de observationer som gjordes på plats. Samtliga bilder som används i avsnitten 5.1.1 *platsbesök vid Länssjukhuset Ryhov*, 5.2.1 *Platsbesök vid Ängelholms sjukhus* samt 5.3.1 *Platsbesök vid Skånes universitetssjukhus i Lund* är tagna av Ellinor Svensson och Linnéa Thorstensson.

3.2.1 Urval

Platserna som har besökts och observerats och således utgör arbetets referensplatser är, som nämnts i ovanstående avsnitt, Länssjukhuset Ryhov i Jönköping, Ängelholms sjukhus och Skånes universitetssjukhus i Lund. Referensplatserna har valts i syfte att förankra forskningen i erfarenheter från existerande gröna vårdmiljöer med målet att utforma arbetets ramverk. Beslutet att använda dessa sjukhusområden som arbetets referensplatser har skett efter rekommendation av och i dialog med vår handledare Anna Bengtsson. Beslutet att använda

tre olika platser som referensplatser har även bedömts rimlig för arbetets tidsram och tillräcklig för att nå de mål som har eftersträvas. Två av sjukhusen, Ängelholms sjukhus och Skånes universitetssjukhus i Lund, ligger i Skåne och tillhör Region Skåne medan Länssjukhuset Ryhov ligger i Region Jönköping län.

Storleksmässigt är Skånes universitetssjukhus i Lund störst och är ett universitetssjukhus, följt av Länssjukhuset Ryhov som är ett länssjukhus och minst Ängelholms sjukhus som är ett närsjukhus som bedriver specialistvård. Detta innebär inte endast skillnader i storlek på sjukhus samt sjukhusområden utan även i funktioner och ansvarsområden (Socialstyrelsen 2022). Andra aspekter som kan tänkas skilja sig åt relaterat till gröna vårdmiljöer beroende på sjukhustyp är att universitetssjukhus ofta består av tät bebyggelse på begränsat utrymme i en urban miljö medan länssjukhus kan ha tillgång till större ytor med en mer varierad grönstruktur och närsjukhus är ofta belägna i mindre städer och kan således vara naturnära (Boverket 2022b). De olika sjukhustyperna och vårdmiljöerna har valts i syfte att skapa en bredd för den kontext som de olika vårdmiljöerna befinner sig i samt att betona dess olika förutsättningar och värden. Dessa förutsättningar kan också sägas vara gällande för detta arbetes referensplatser.

Figur: Illustration som visar olika sjukhustyper och vårdmiljöer. Illustration från Boverket (2022b) redigerad av Linnéa Thorstensson och Ellinor Svensson.

3.3 Ramverk

För att besvara arbetets tredje frågeställning, som handlar om framtagandet av ett ramverk bestående av riktlinjer och principer för gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang, har slutsatser och erfarenheter från arbetets litteraturstudie samt observationer av referensplatser sammanställts och kombinerats och utgör innehållet. Vi har valt att presentera arbetets resultat i form av ett ramverk innehållande riktlinjer för utformning, vilket således besvarar arbetets tredje frågeställning. Anledningen till detta grundar sig i en förhoppning om att ramverket ska kunna fungera som ett stöd i planeringsprocesser och i utveckling av nya gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang i syfte att verka så hälsofrämjande som möjligt.

Ramverkets riktlinjer grundar sig i resultatet vi uppnått genom arbetets litteraturstudie, i kombination med de intryck och upplevelser vi fått vid observationerna, vilket sedan omvandlats till slutsatser och erfarenheter. De slutsatser och erfarenheter som vi samlat från varje referensplats under varje tema har sedan jämförts och sammanställts i syfte att ta fram de mest väsentliga för att åstadkomma hälsofrämjande gröna vårdmiljöer. Detta har resulterat i ramverkets riktlinjer. Slutsatserna och erfarenheterna används således för att generera riktlinjerna som besvarar arbetets tredje frågeställning.

Ramverkets riktlinjer är ordnade utifrån de teman som arbetets litteraturstudie och analys har genererat. Ramverket skiljer sig från arbetets checklista på så sätt att vi använt checklistan som verktyg för att ta fram ramverkets riktlinjer. Ytterligare en sak som skiljer checklistan och ramverket åt är att checklistan består av bedömningsbara kriterier medan ramverket består av riktlinjer.

4. Resultat av litteraturstudie

Detta avsnitt har som syfte att besvara arbetets första frågeställning som handlar om vilka förutsättningar som är väsentliga för hälsofrämjande gröna vårdmiljöer. Strukturen på avsnittet motsvarar de teman som har identifierats i bearbetningen av litteraturen som genererades genom litteratursökningar. Temana är *fysiska designkvaliteter, sensoriska upplevelser, vegetationsval, biologisk mångfald och hållbarhet, tillgång, tillgänglighet och mångfunktionalitet och variation*. I slutet av respektive tema sammanställs de kvaliteter och förutsättningar som bedömts som väsentliga i form av bedömningsbara kriterier vilket utgör arbetets checklista.

4.1 Fysiska designkvaliteter

Gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang har visat sig ha betydande positiva effekter på både personal och patienters hälsa och välbefinnande. Bidragande faktorer till att dessa miljöer har hälsofrämjande egenskaper kännetecknas ofta av specifika designkvaliteter (Ulrich 1984; Kaplan & Kaplan 1989). Fysiska kvaliteter som beskrivs som särskilt viktiga i detta sammanhang är naturliga inslag som grönska, träd, vatten, blommor, solljus och sittmöjligheter (Tseung et al. 2022; Nieberler-Walker et al. 2023; Memari, Pazhouhanfar & Nourtaghani 2017). Vidare beskriver Anåker et al. (2016) fördelarna med att använda naturinspirerade färger och material i skapandet av en lugnande atmosfär. Shukor (2012) har utvecklat ett verktyg för att utvärdera och identifiera designkaraktärer för gröna utomhusmiljöer i anslutning till sjukhus. Verktöget heter The Common Design Recommendations (CDR) och innehåller 7 kategorier med designprinciper med totalt 22 designrekommendationer. Fysiska designkvaliteter som berörs i verktöget är inbjudande entréer, olika sorters sittmöjligheter inklusive fasta och flyttbara sittplatser, inhemska växter, användning av färger i material för hårdgjorda ytor och inkludering av vatteninslag samt lekfunktioner (Shukor 2012).

Ytterligare ett verktyg som utvecklats i syfte att sätta upp praktiska designrekommendationer utifrån evidensbaserad litteratur är quality evaluation tool (QET). Verktöget består av ett ramverk med nitton miljökvaliteter med betydelse för design och identifierar vilka egenskaper i den fysiska miljön som stödjer människors upplevelser och behov (Bengtsson 2015). Vidare kan QET vara hjälpsamt för att identifiera vilka fysiska kvaliteter i utomhusmiljöer i vårdsammanhang som är avgörande för att platsen ska verka hälsofrämjande för dess brukare. Bengtsson (2015) har identifierat sex kvaliteter som möjliggör för användarna att vara bekväma i utomhusmiljön och 13 kvaliteter som innefattar tillgången till natur samt omgivande liv som skapar förutsättningar för användning och upplevelse av utomhusmiljön. Fysiska kvaliteter i design och utformning av gröna vårdmiljöer som utifrån QET är centrala för dess funktionalitet och hälsofrämjande egenskaper för dess brukare är utsikt, grönska, skuggade och vindskyddade områden, vattenelement, olika sittmöjligheter, frisk luft, inslag av natur och synliga säsongsskillnader i naturen samt variation i form, färg och textur (Bengtsson 2015). Enligt Bengtsson et al.

(2018) är målet med de olika kvaliteterna för utomhusmiljön ett helhetsperspektiv för utomhusmiljöns kvaliteter med målet att motsvara så många människors generella behov och önskningar som möjligt. Vidare täcker de olika kvaliteterna för utomhusmiljö även specifika behov orsakade av sjukdom eller andra fysiska begränsningar som kan uppstå i vårdssammanhang och i vårdmiljöer (Bengtsson et al. 2018).

Ur ett patientperspektiv finns det många fördelaktiga upplevelser av att spendera tid i och engagera sig med gröna utomhusmiljöer, de främsta har visat sig vara minskad aggressivitet och störande beteende, ett minskat intag av mediciner, samt en fokusförflyttning från upplevd smärta genom positiva distraktioner (Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019). Dessutom konstaterar Ulrich (2002) även att spendera tid utomhus i gröna vårdmiljöer leder till en ökad tillfredsställelse med vårdgivaren och den övergripande kvaliteten på vården. Vidare nämner Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend (2019) i likhet med Nieberler-Walker et al. (2023) att gröna vårdmiljöer bidrar till en förbättring av livskvaliteten likväl som en förhöjd allmän stämning för samtliga brukare, såväl för patienter som för personal och anhöriga.

Cooper Marcus (2007) förklarar att det finns en rad olika mekanismer som förklarar varför gröna utomhusmiljöer har läkande effekter för hälsan. Till att börja med främjar gröna utomhusmiljöer avslappning och minskad stress genom att minska fysiologisk aktivering. För det andra konstateras med hjälp av Kaplan och Kaplans (1989) ART att gröna utomhusmiljöer kan återställa vår mentala energi genom att erbjuda en paus från mer kognitivt krävande uppgifter och situationer, naturliga inslag erbjuder en så kallad "mjuk fascination" (Cooper Marcus 2007). Vidare kan även gröna utomhusmiljöer i vårdssammanhang ha olika symboliska betydelser för sina brukare, detta kan vara en kulturell eller personlig betydelse som kan hjälpa till att stärka känslan av trygghet och hoppfullhet vilket kan ha stor betydelse för människor som befinner sig i svåra situationer eller i vårdssammanhang (Cooper Marcus 2007). Beroende på utomhusmiljöns fysiska design och utformning kan den även erbjuda patienter en känsla av att ha kontroll och valmöjligheter då utomhusmiljön utgör en kontrast till den vårdmiljö patienten befinner sig i där maktlöshet ofta är en vanligt förekommande känsla (Cooper Marcus 2007). Vidare poängterar Cooper Marcus (2007) att gröna vårdmiljöer fungerar som en plats för avkoppling, självreflektion och återhämtning från stressiga och på andra sätt krävande situationer även för vårdpersonal och anhöriga. Avslutningsvis konstaterar Cooper Marcus (2007) så väl som Nieberler-Walker et al. (2023) att vistelse i gröna vårdmiljöer kan leda till fysiologiska förändringar så som sänkt blodtryck, lägre hjärtfrekvens samt lägre nivåer av stresshormonet kortisol. Det finns också antydningar om att naturmiljöer kan stimulera immunförsvaret och påskynda kroppens naturliga läkningsprocesser. Även tillgången till varierande dagsljus i utomhusmiljön kan främja produktionen av D-vitamin och förbättrade sömnmönster (Nieberler-Walker et al. 2023).

Med utgångspunkt i ovanstående avsnitt dras slutsatsen att följande kvaliteter är betydelsefulla och bör utgöra grundpelare i gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang för att platsen ska verka så hälsofrämjande som möjligt. Dessa kvaliteter är naturliga inslag som vatten och vegetation, tillgång till sittplatser, variation i färg, form och material, inbjudande entréer, lekfunktioner för barn, naturliga och varierande ljusförhållanden samt om det finns skuggade och vindskyddade områden på platsen.

Nr	Fysiska designkvaliteter
1	Finns det naturliga inslag? (vatten, växter, organiska material)
2	Är sittplatserna varierade? (fasta och/eller flyttbara)
3	Finns det en variation av färg, form, textur och material?
4	Är entréerna inbjudande?
5	Finns det lekfunktioner?
6	Är ljusförhållandena naturliga och varierade? (dagsljus)
7	Är utrymmena skuggade och vindskyddade?

4.2 Sensoriska upplevelser

Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend (2019) konstaterar i likhet med Bengtsson och Grahn (2014b) att en avgörande funktion för att en miljö ska vara hälsofrämjande och ha välgörande fördelar är att platsen ska bidra till att dess brukare upplever engagemang och stimulans av naturen. Detta engagemang och denna stimulans kan skapas på olika sätt i den fysiska designen. Bengtsson et al. (2018) framhåller att det handlar om miljökvaliteter som skapar meningsfullhet genom att användarnas sinnen stimuleras i kontakt med utomhusmiljön. Detta stöds av Ulrichs (1984) teori om att sinnesintryck och upplevelser av naturvyer spelar en viktig roll för individens möjlighet att uppleva hanterbarhet av sin situation. Grahn et al. (2010) beskriver att anledningen är att sinnesintryck i en stödjande miljö har möjlighet att ge upphov till läkande, salutogena effekter med positiva resultat för känslor, beteende och funktion. Grecu et al. (2023) framhäver att gröna utomhusmiljöer som tilltalar flera olika sinnen ofta är det mest idealiska samt att urbant ljud bör minimeras till fördel för naturliga ljud såsom vatten i rörelse. För att åstadkomma detta är det avgörande att hårdgjorda ytor och material begränsas och växtmaterial bör dominera utrymmet. Vidare beskriver Nieberler-Walker et al. (2023) att ett sätt att skapa sensorisk stimulans i utomhusmiljön kan vara att inkludera variation i färger, texturer samt dofter i designen dels för att engagera olika sinnen och dels för att stödja användarnas sinnesro. I den fysiska designen framhåller Belčáková, Galbavá och Majorošov (2018) att detta kan ta sig i uttryck som bland annat levande vatteninslag, doftande växter och färgglada blommor. Som tillägg till detta menar Memari, Pazhouhanfar & Nourtaghani (2017) att de olika brukargrupperna, patienter, personal och anhöriga, har olika preferenser och behov när det gäller

utomhusmiljöns sensoriska egenskaper och det är avgörande att förstå dessa skillnader för att ha möjlighet att framgångsrikt designa terapeutiska och stressreducerande gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang. För att åstadkomma detta bör den fysiska designen eftersträva en balans mellan olika sensoriska intryck och upplevelser för att minimera risken att överväldiga dess brukare (Memari, Pazhouhanfar & Nourtaghani 2017).

En grundläggande förklaring till varför utomhusvistelse i gröna utomhusmiljöer bidrar till att främja människans välbefinnande är att det i den fysiska utomhusmiljön finns tillgång till en rikare och bredare variation av sensoriska upplevelser än vad som erbjuds av inomhusmiljöer (Engström et al. 2022). Engström et al. (2022) framhåller att utomhusmiljöer således behöver prioriteras och användas som komplement till inomhusmiljöer inom sjukvården. Van Iperen, Maas och Spronk (2023) utvecklar resonemanget vidare och menar att genom inkludering av natur i vårdmiljöer blir det en del av en mer mänsklig och holistisk vårdmiljö. Vidare konstateras att naturens sensoriska intryck stimulerar hjärnan och kan på så vis påskynda återhämtning, detta gäller särskilt för personer med olika typer av neurologiska eller psykologiska tillstånd. Att se och känna doften av växter och blommor skapar även ett mentalt avbrott från stress (Van Iperen, Maas & Spronk 2023).

Sammanfattningsvis betonar Van Iperen, Maas och Spronk (2023) betydelsen av sensoriska upplevelser och intryck av gröna utomhusmiljöer för främjande av vår hälsa och vårt välbefinnande. Genom att erbjuda multisensoriska upplevelser med naturliga ljud och dofter samt visuella upplevelser som är estetisk tilltalande med växter och grönska minskas känslor av monotoni eller instängdhet som sjukhusmiljöer kan ge upphov till (Van Iperen, Maas & Spronk 2023).

Med utgångspunkt i ovanstående avsnitt dras slutsatsen att den gröna utomhusmiljön genom att bidra till stimulering av olika sinnen leder till positiva effekter för brukarnas välbefinnande. De sinnen som är önskvärt att med hjälp av gröna vårdmiljöer stimulera är hörsel, lukt, känsel och syn via till exempel varierande texturer samt färger och material, doftande växter och naturliga ljud.

Nr	Sensoriska upplevelser
8	Finns det naturliga ljud på platsen? (vatten i rörelse, fågelsång)
9	Finns det variation i vegetationens färger och texturer?
10	Finns det dofter som bidrar till en positiv upplevelse?
11	Är miljön estetiskt tilltalande?
12	Domineras platsen av växtmaterial och andra organiska inslag?
13	Finns det inslag som engagerar fler sinnen? (doft, ljud, taktila material)
14	Är ljudmiljön balanserad och fri från störande buller?
15	Uppmuntras en lugnande atmosfär genom färgval och design?
16	Är det en balans mellan de sensoriska intrycken?

4.3 Vegetationsval

En faktor som genomgående behandlas i litteraturen är viktiga aspekter och kvaliteter för gröna utomhusmiljöer i vårdssammanhang, som både handlar om fysiska kvaliteter och sensoriska upplevelser, är vegetationsval (Yuan et al. 2024; Grecu et al. 2023; Memari, Pazhouhanfar & Nourtaghani 2017; Belčáková, Galbavá & Majorošová 2018). Vegetationsvalet är en faktor som framförallt relaterar till sensoriska upplevelser av en grön utomhusmiljö. Yuan et al. (2024) betonar att designers, när det gäller växtval, bör vara uppmärksamma på platsens uttryck under alla fyra årstider för att eftersträva upplevelsevärden året runt för brukare, vegetationsvalet bör således vara dynamiskt och med fördel giftfritt. Vidare beskriver Memari, Pazhouhanfar & Nourtaghani (2017) att gröna vårdmiljöer bör vara dynamiska och förändras med årstiderna eftersom detta gör miljön stimulerande över tid och således mer användbar. Även Bengtsson et al. (2018) betonar vikten av att vara uppmärksam på vegetationens säsongsrelaterade skiftningar och förändringar eftersom dessa påverkar upplevelsen av samtliga miljökvaliteten på platsen och är avgörande i ambitionen att skapa utomhusmiljöer som erbjuder hälsofrämjande kvaliteter året om. Bengtsson et al. (2018) beskriver i likhet med Grecu et al. (2023) att ha ett medvetet säsongstänk kan handla om att använda element såsom säsongsblommade arter samt arter med säsongsskiftningar i färg och struktur och doftande blommor eller växter. Vidare kan även medvetna vegetationsval bidra till skapandet av hierarkier mellan träd, buskar och mindre växter som i sin tur bidrar till platsens rumsliga variation och upplevelse (Bengtsson et al. 2018; Yuan et al. 2024).

Med utgångspunkt i ovanstående avsnitt dras slutsatsen att vegetationsvalet har stor betydelse för gröna utomhusmiljöers hälsofrämjande kvaliteter och har stor potential om det görs medvetet och dynamiskt. Denna medvetenhet inkluderar att beaktning tas relaterat till de fyra årstiderna, växtmaterialet ska med fördel bidra med upplevelsevärden året runt.

Nr	Vegetationsval
17	Finns det en blandning av växtarter som bidrar till visuell variation?
18	Är växtvalet giftfritt och säkert för människor och djur?
19	Är växtvalet dynamiskt med tanke på de fyra årstiderna?
20	Finns det säsongsbloommande arter?
21	Finns det hierarkier mellan träd, buskar och mindre växter som skapar rumslighet?

4.4 Biologisk mångfald & hållbarhet

Ytterligare en aspekt som kan bidra till en plats hälsofrämjande egenskaper är dess djurliv och biologisk mångfald där till exempel fågelsång och växter bidrar både till artrikedom på platsen och till sensoriska upplevelser (Bengtsson et al. 2018). Vidare framhåller Grecu et al. (2023) att miljön bör erbjuda sociala såväl som individuella platser för avkoppling, detta kan uppnås genom variationer i vegetationen. Således kan designen med fördel innehålla blommande arter och arter som lockar till sig små djur som fåglar, fjärilar och andra insekter. Växtmaterialet bör även bestå av varierande texturer och bladverk (Grecu et al. 2023). Ytterligare ett perspektiv att beakta vid valet av vegetation i designen är användandet av lokala inhemska arter. Användning av inhemska växtarter är fördelaktigt både ur ett hållbarhetsperspektiv såväl som ur ett underhållsperspektiv (Belčáková, Galbavá, Majorošová 2018). Bengtsson och Grahn (2014b) betonar därutöver att genom prioritering av hållbarhet via användning av lokala växtarter även stöder biologisk mångfald, och framhåller att en ökad biologisk mångfald i gröna vårdmiljöer kopplas till en förbättrad återhämtning och rehabilitering för dess brukare. Bengtsson et al. (2018) diskuterar hållbarhet och biologisk mångfald i relation till platsens underhåll och konstaterar att gröna vårdmiljöer bör vara välskötta och lummiga, då alltför komplexa, röriga och täta gröna miljöer kan upplevas som "visuellt bullriga" och således verka mindre hälsofrämjande och återhämtande för en del brukare. I motsats till fördelarna som beskrivs komma ur användandet av inhemska arter ur ett hållbarhetsperspektiv betonar Sjöman et al. (2015) att det i framtiden inte kommer finnas något annat val än att även använda icke-inhemska trädararter, det vill säga exotiska arter i våra städer. Detta beror på ett förändrat klimat med varmare temperaturer samt att många av de inhemska trädararterna kommer att angripas av skadedjur och sjukdomar. Hårdgjorda urbana miljöer är särskilt utsatta för värme och extrema ståndortssituationer kan uppstå. Således menar Sjöman et al. (2015) att genom användning av endast inhemska arter går det inte att uppnå en tillräcklig grad av mångfald, vilket anses fördelaktigt i hälsofrämjande och rehabiliterande syfte (Bengtsson et al. 2018; Grecu et al. 2023). Sjöman et al. (2015) betonar att vid projekt i urbana miljöer finns det ofta många barriärer i form av byggnader och vägar för att motverka spridning och eventuella hot att de exotiska arterna riskerar att bli invasiva, risken för spridning av exotiska arter är ofta ett huvudargument för användning av främst inhemska arter.

Med utgångspunkt i ovanstående avsnitt dras slutsatsen att den gröna utomhusmiljöns hälsofrämjande kvaliteter på olika sätt gynnas av artrikedom och biologisk mångfald. Detta kan uppnås genom att använda blommande arter som lockar till sig insekter och pollinatörer, insektshotell, behålla gallrad ved på platsen och fågelholkar som kan utgöra viktiga livsmiljöer för olika djur. Sett ur ett hållbarhetsperspektiv krävs en medvetenhet och ett aktivt val kring användandet av inhemska och exotiska arter.

Nr	Biologisk mångfald och hållbarhet
22	Används inhemska/lokala växter?
23	Används exotiska växter?
24	Finns det balans i växtvalet mellan inhemska och exotiska arter?
25	Gynnas biologisk mångfald? (habitat för fåglar, insekter, pollinatörer)
26	Är vegetationens textur och bladverk varierade?
27	Är växterna lättskötta?
28	Finns det arter som lockar insekter och djur?

4.5 Tillgång

Som tidigare konstaterats har tillgång till gröna vårdmiljöer positiva effekter för både personal, patienter och anhöriga på sjukhus, som ofta upplevs som en stressig situation och miljö (Hamed, El-Bassiouny & Ternés 2016). Forskning visar att tillgång till gröna utomhusmiljöer för sjukhuspersonal kan öka tillfredsställelse och effektivitet på arbetsplatsen, samt förbättra samarbete (Nieberler-Walker et al. 2023). Vidare visar forskning att patienter får en mer positiv upplevelse av sitt sjukhusbesök, behöver mindre medicinering och har en lägre uppskattad smärta när natur är tillgängligt i nära anslutning till sjukhuset (Ulrich 1984; Ulrich 2002; Tseung et al. 2022).

Tillgång till och kontakt med gröna vårdmiljöer och natur kan se olika ut på sjukhus, denna tillgång kan vara antingen fysisk eller visuell. Fysisk tillgång innebär vistelse i de gröna utomhusmiljöerna och möjlighet att ta en promenad eller att sitta utomhus, exempelvis i en park i nära anslutning till byggnaden eller på en balkong. Visuell tillgång innebär att natur, gröna utomhusmiljöer och intag av dagsljus är tillgängligt via fönster, med möjlighet att betrakta naturen på håll utan att vara i direkt fysisk kontakt (Nejati, Rodiek & Shepley 2016; Tseung 2022). Vidare menar Tseung et al. (2022) att visuell tillgång till natur kommer att vara en central funktion vid utformning av framtida sjukhusmiljöer. Därutöver belyser Nejati, Rodiek och Shepley (2016) att på arbetsplatser inom hälso- och sjukvården kan visuell tillgång till natur via utsikt genom fönster verka restorativt, men att ha fysisk tillgång till gröna utomhusmiljöer har högre restorativa värden. Vidare bidrar någon form av tillgång till natur med mer restorativa värden än ingen tillgång alls, vilket stödjer påståendet att större tillgång till dagsljus, natur och utomhusmiljöer är mer restorativt och återhämtande (Nejati,

Rodiek & Shepley 2016). Därmed är även god tillgång till gröna utomhusmiljöer ett kostnadseffektivt sätt att stödja vården, både gällande personal och patienters välbefinnande (Nieberler-Walker et al. 2023).

Med utgångspunkt i ovanstående avsnitt dras slutsatsen att följande förutsättningar bör vara grundläggande för gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang i syfte att gynna patienter, personal och anhörigas välbefinnande. Dessa förutsättningar är både fysisk och visuell tillgång till gröna utomhusmiljöer, närhet till byggnader samt att de gröna utomhusmiljöerna bör vara väl integrerade med sjukhusmiljön.

Nr	Tillgång
29	Finns det fysisk tillgång till gröna utomhusmiljöer?
30	Är de gröna utomhusmiljöer visuellt tillgängliga? (utsikt från byggnader)
31	Finns utomhusmiljöerna i nära anslutning till huvudbyggnaden?
32	Är utrymmena väl integrerade med sjukhusmiljön?

4.6 Tillgänglighet

Fysisk tillgång till gröna vårdmiljöer kan delas in i olika nivåer av tillgänglighet, vilket är allmän, begränsad och privat tillgång. Detta påverkar i sin tur hur social platsen är (Belčáková, Galbavá & Majorošová, 2018; Memari, Pazhouhanfar & Nourtaghani 2017; Nieberler-Walker et al. 2023; Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019). Den allmänna tillgången till gröna vårdmiljöer innebär att offentligheten kan röra sig genom platsen (Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019) och bidrar med en miljö där patienterna får en känsla av ett mer vardagligt sammanhang, samt kontroll i en annars steril sjukhusmiljö (Nieberler-Walker et al. 2023). Med begränsad tillgång menas att personer med ett ärende på sjukhuset, såsom patienter, personal och anhöriga, kan använda dessa ytor. Patienterna får en känsla av självständighet som kontrasterar sjukhusvistelsen, vilket i sin tur kan ha en positiv påverkan på den mentala hälsan (Nieberler-Walker et al. 2023; The art of the garden 2022). Vidare betonar Nieberler-Walker et al. (2023) i likhet med Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend (2019) att gröna vårdmiljöer med allmän och begränsad tillgång används olika beroende på patientens behov av vård samt sinnestillstånd och erbjuder sociala platser samt en fristad från den känslomässiga belastning som sjukhusvistelse kan innebära. Med privat tillgång menas att specifika patientgrupper under kontrollerade former har tillgång till platsen (Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019). Det kan exempelvis handla om gröna vårdmiljöer som finns i anslutning till vissa avdelningar där patienterna är i behov av specifik medicinsk utrustning såsom sängliggande patienter eller vid utförande av olika former av rehabilitering (Van Iperen, Maas & Spronk 2023; The art of the garden 2022; Nieberler-Walker et al. 2023). De gröna vårdmiljöerna med privat tillgång bör utformas för patienternas trygghet i syfte att skapa en plats där de känner sig skyddade och upplever fysisk och mental komfort (Nieberler-Walker et al. 2023). Forskning visar att

patienter med ryggradsskador som haft begränsad och privat tillgång till gröna vårdmiljöer upplever att deras välmående blev bättre och 95% upplevde att deras mentala hälsa förbättrades (Horatio's Garden 2023). Generellt bör alla gröna vårdmiljöer, oavsett nivå av tillgänglighet, vara mångfunktionella i syfte att vara kompatibla och restorativa för att kunna möta de behov som brukaren har vid det enskilda tillfället. (Nieberler-Walker et al. 2023; Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019). Vidare menar Nieberler-Walker et al. (2023) att väl utformade gröna vårdmiljöer kan betraktas som naturbaserade lösningar, och med dess mångfunktionalitet och social integrering är de sammanlänkade med biophilia hypothesis.

Asano (2008) framhåller i likhet med Tseung et al. (2022) att personalens roll är väsentlig för användningen av gröna vårdmiljöer, då deras uppmuntran främjar patientens benägenhet att bruka utomhusmiljöerna. Vidare belyser Tseung et al. (2022) i likhet med Nieberler-Walker et al. (2023) vikten av att patienterna blir informerade om var gröna utomhusmiljöer är lokaliserade för att de självmant ska kunna söka sig dit, och att det därav även är viktigt att detta ingår i sjukhusets program och policies. Ytterligare en förutsättning för användningen av gröna vårdmiljöer är att de är lättillgängliga och ligger i nära anslutning till den avdelning som brukaren befinner sig på (Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019; Tseung et al. 2022). Närheten till byggnadens entréer och enkel tillgång till personal skapar en trygghet hos patienterna då det inte alltid är fysiska begränsningar som hindrar patienten att ta sig ut, utan ångesten för att något ska gå fel. Vidare menar Nieberler-Walker et al. (2023) att gröna vårdmiljöers framgång beror på om de är väl utformade utifrån syftet med platsen, samt om de är inkluderade i sjukhusets policies för att främja användande.

Forskning visar att utformningen av gröna vårdmiljöer är av yttersta vikt då de verkar mer hälsofrämjande och restorativa om det är lätt att orientera sig i. Genom att skapa en utformning som är intuitiv med tydliga gångvägar och skyltning för enkel navigering minskar förvirring och stress för brukarna vid vistelse i utomhusmiljön (Bengtsson & Grahm 2014b; Cho 2023; Anåker et al. 2016). Bengtsson och Grahm (2014b) framhåller även vikten av landmärken som kan ses från hela platsen, såsom dörren tillbaka in i byggnaden, för enkel navigering för alla brukare oavsett tillstånd. Gränser mellan olika delar, såsom privata och allmänna, bör också vara tydliga för att skapa tydlighet och trygghet på platsen (Bengtsson och Grahm 2014b). Vidare bör utformningen av utomhusmiljön vara inkluderande och anpassad efter personer med olika fysiska och kognitiva behov, vilket innebär en variation i utrymmen för att kunna möta de skilda behov som finns (Memari, Pazhouhanfar & Nourtaghani 2017; Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019; Bengtsson & Grahm 2014b; Anåker et al. 2016). Detta innebär att valet av material samt behandling av höjdskillnader blir väsentligt då patienterna ska kunna bruka utomhusmiljön i sin helhet i olika väder utan fysiskt obehag, som till exempel risken att falla i vatten, halka eller komma åt giftiga växter. Detta kan uppnås bland annat med ramper, halkfria markmaterial, tydliga kanter, vilplan i sluttningar, nyansskillnader i material samt ledstänger (Bengtsson & Grahm 2014b; Anåker et al. 2016; Tseung et al. 2022).

Med utgångspunkt i ovanstående avsnitt dras slutsatsen att följande förutsättningar bör vara inkluderade i utomhusmiljön för att göra dem lättillgängliga och anpassade efter personer med olika behov. Dessa förutsättningar innebär enkel navigering med tydliga gångvägar, skyltning eller landmärken, att de gröna utomhusmiljöerna är strategiskt placerade och nära sjukhusets entréer, samt att de är tillgängliga för personer med olika funktionsvariationer med exempelvis räcken och ramper. Anpassningar för olika väderförhållanden, såsom halkfria material, ledstänger eller kanter är fördelaktigt för att gynna användningen av gröna vårdmiljöer. Vidare bör det vara tydligt om det är allmän, begränsad eller privat tillgång till den gröna utomhusmiljön.

Nr	Tillgänglighet
33	Är gångvägar, skyltar eller landmärken tydliga för navigering?
34	Är utrymmena strategiskt placerade och nära sjukhusets entréer?
35	Är områdena tillgängliga för personer med olika funktionsvariationer? (räcken, ramper)
36	Finns det allmän tillgång till utomhusmiljön för offentligheten?
37	Är tillgången till utomhusmiljön begränsad?
38	Finns det utomhusmiljöer med privat tillgång?
39	Finns det anpassningar för olika vädersituationer? (halkfria material, ledstänger)

4.7 Mångfunktionalitet och variation

Något som genomgående behandlats i litteraturen är vikten av kompatibilitet mellan det behov individen har i stunden och de miljömässiga omständigheterna (Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019; Memari, Pazhouhanfar & Nourtaghani 2017; Nieberler-Walker et al. 2023; Yuan et al. 2024; Grecu et al. 2023; Tseung et al. 2022). Detta uppnås genom att utforma och designa mångfunktionella och varierande utomhusmiljöer som är anpassade efter brukare med olika behov (Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019; Memari, Pazhouhanfar & Nourtaghani 2017) och som erbjuder upplevelser av miljöer som är både aktiva och passiva (Bengtsson & Grahn 2014b). Grecu et al. (2023) framhåller likt Weerasuriya, Henderson-Wilson och Townsend (2019) att erbjuda mångfunktionella och varierande utomhusmiljöer genom att inkludera mer avskilda samt sociala utrymmen resulterar i lägre stressnivåer hos patienterna då de har fler valmöjligheter, vilket bidrar till en ökad känsla av kontroll och självständighet. De privata utrymmena utgörs av avskilda platser där individen kan dra sig tillbaka för lugn och ro samt självreflektion, avkoppling och mental återhämtning (Nieberler-Walker et al. 2023; Grecu et al. 2023; Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019). Dessa platser bör placeras strategiskt i lugna delar av utomhusmiljön samt erbjuda ett visuellt skydd, till exempel i form av omgärdande lövverk eller en pergola, i syfte att undvika akvarieeffekten där patienterna känner sig exponerade eller iakttagna (Tseung et al. 2022; Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019). De mer sociala platserna främjar interaktion genom sittplatser i olika konstellationer, såsom

bänkar och picknickbord, samt genom öppna ytor där aktiviteter kan utföras (Nieberler-Walker et al 2023; Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019).

Vidare innebär varierande utrymmen också ett urval av gångvägar, möjligheter att sitta eller ligga ner, ensam eller i sällskap, samt förändringar i landskapet som bidrar till nyfikenhet och en vilja att gå ut och vistas i de gröna vårdmiljöerna (Asano 2008; Weerasuriya, Henderson-Wilson & Townsend 2019). Tseung et al. (2022) betonar vikten av designfunktioner som möjliggör och främjar interaktion med anhöriga, vilket underlättas av tillgång till sittplatser på varierande platser, såsom i sol eller skugga, samt sittgrupper av varierande storlek och öppna eller avskilda utrymmen. Dessa miljöer är särskilt viktiga på sjukhus då patienterna många gånger delar rum med andra och att få ensamtid eller tid med anhöriga är begränsat. Utomhusmiljöerna bidrar här med en fristad för enskilda samtal och sammankomst (Asano 2008; Tseung et al. 2022). För att vistelse utomhus ska vara möjligt hela året och i alla väder är det även av betydelse att det finns platser väl anpassade efter detta, såsom plats i sol och skugga samt i skydd mot regn och vind (Bengtsson & Grahn 2014b). Detta innebär också att det bör finnas en variation i vegetationen i syfte att skapa dessa olika utrymmen och kunna erbjuda utrymmen som varierar i bland annat ljus- och vindförhållanden (Grecu et al. 2023). Slutligen menar Bengtsson och Grahn (2014b) att genom beaktning av designaspekter som behandlar både aktiva och passiva upplevelser av miljön kan det ur ett salutogent perspektiv användas för att främja gröna vårdmiljöers potential att gynna hälsa.

Med utgångspunkt i ovanstående avsnitt dras slutsatsen att följande förutsättningar bör inkluderas i gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang för att gynna välbefinnandet för patienter, personal och anhöriga. Dessa förutsättningar är sociala utrymmen och avskilda utrymmen med visuellt skydd som till exempel lövverk eller pergola, samt att det finns en variation av funktioner med lugna platser, sociala ytor och förändringar i landskapet. Vidare rekommenderas att det finns skydd mot väder och vind, samt att utomhusmiljöerna kan användas året om.

Nr	Mångfunktionalitet och variation
40	Finns det avskilda utrymmen med visuella skydd? (lövverk, pergola)
41	Finns det sociala utrymmen?
42	Finns det en variation av funktioner? (lugna platser, sociala ytor, förändring i landskapet)
43	Finns det skydd mot väder och vind?
44	Kan utrymmena användas året runt?

5. Resultat av observationer

I detta avsnitt kommer resultatet av arbetets observationer av referensplatser att presenteras. Inledningsvis presenteras information om de valda referensplatserna vilket följs av en redogörelse om resultatet av checklistan för samtliga platser. Våra observationer i samband med genomförda platsbesök ligger till grund för poängsättningen som har gjorts vilket till viss del kompletterats med information om platserna från bland annat Boverket, Region Skåne och Region Jönköping län. Det resultat vi uppnått genom arbetets litteraturstudie har kombinerats med poängsättningen samt de intryck och upplevelser vi fått vid observationerna, vilket är det som vi sedan har omvandlat till slutsatser och erfarenheter. Dessa slutsatser och erfarenheter motsvarar således svar på arbetets andra frågeställning. Bedömningen består av poäng 1-5, där 1 motsvarar uppfylls inte alls och 5 motsvarar uppfylls helt.

5.1 Länssjukhuset Ryhov

Länssjukhuset Ryhov i Jönköping invigdes år 1988 och ligger i ett stort park- och naturområde, platsens historia är lång och området har tidigare använts som regemente som senare byggts om till mentalsjukhus som öppnades år 1934. En del av de äldre byggnaderna från kasernområdet är rivna men de som finns kvar är ombyggda och används idag till olika sjukvårdsinrättningar, konferenslokaler samt som kontor (Region Jönköping län 2024). Det nuvarande parkområdet i

Bild: Länssjukhuset Ryhov med omnejd. Region Jönköping län (2024). [Fotografi]. <https://www.rjl.se/lanssjukhusetryhov> [2025-02-02]. Används med upphovspersonens tillstånd.

norra delen av sjukhusområdet tillkom på 1700-talet och utvidgades på 1830-talet, parken karakteriseras av fria gräsytor och stora lövträd. Den omkringliggande miljön runt den södra delen av sjukhusområdet består av gammal tallskog som innehåller några av södra Sveriges största antal av äldre tallar, en del av tallarna är 200-300 år gamla och utgör viktiga livsmiljöer för många djur som skalbaggar, fladdermöss och svampar (Region Jönköping län 2024).

När sjukhuset byggdes under 1980-talet var målet att bygga ett patientvänligt sjukhus som är anpassat efter patienterna och inte patienterna till sjukhuset. Sjukhuset har idag 500 vårdplatser varav drygt 90 är inom psykiatri (Region Jönköping län 2024). År 2016 påbörjades arbetet med en ny översiktsplan för hela sjukhusområdet som bland annat beskrev ett behov av att långsiktigt säkerställa ändamålsenliga fysiska miljöer för en effektiv och god vård (Bengtsson, Burman & Åshage 2022). Till följd av detta genomfördes betydande nybyggnation av två nya huvudbyggnader vilka färdigställdes år 2021 (NCC 2025). I

samband med framtagningen av den nya översiktsplanen inleddes ett samarbete mellan Region Jönköping län/Regionfastigheter, White Arkitekter AB och Sveriges lantbruksuniversitet SLU som pågick mellan 2017-2020 med syfte att utveckla evidensbaserade metoder för design av utemiljöer i vårdsammanhang samt med mål om att ta fram en grönstrukturplan för området. Målet för grönstrukturplanen var att säkerställa ett långsiktigt perspektiv på sjukhusets utemiljöer och utgångspunkten var att ta tillvara på forskning om hälsofrämjande miljöer, konkretisera denna kunskap och bevara och utveckla de biologiska, ekologiska och sociala värden som fanns på platsen (Bengtsson, Burman & Åshage 2022). Den primära målgruppen för projektet med grönstrukturplanen var patienter, såväl inneliggande som kortare besökande. Även personal samt övriga besökare såsom anhöriga på sjukhusområdet sågs som viktiga målgrupper i projektet. Som en del av sjukhusområdet finns det en natur- och kulturslinga, som kallas Slingan, med sträckning på dels 3 km och dels på 1,9 km, som också inkluderades i grönstrukturplanen (Bengtsson, Burman & Åshage 2022). Flertalet analyser av den befintliga grönstrukturen i området genomfördes och bedömningen blev att hälsofrämjande miljökvantiteter som främjar återhämtning saknas till stor del i nära anslutning till sjukhusbyggnaderna och återfinns främst i områdets utkanter. Den framtagna grönstrukturplanen ska i framtiden utgöra en viktig grund i alla nya projekt och beslut och på så sätt guida utvecklingen och förvaltningen av områdets gröna utemiljöer (Bengtsson, Burman & Åshage 2022).

5.1.1 Platsbesök vid Länssjukhuset Ryhov

I följande avsnitt presenteras resultatet av de observationer som genomförts vid Länssjukhuset Ryhov. Avsnittet syftar till att förklara och resonera kring den poängsättning som har gjorts, samt att utifrån detta, i kombination med resultatet från arbetets litteraturstudie, dra erfarenheter och slutsatser.

Figur: Orienteringskarta över Länssjukhuset Ryhov som visar gröna ytor och byggd miljö. Illustration av Linnéa Thorstensson.

5.1.1.1 Fysiska designkvaliteter

Nr	Fysiska designkvaliteter	Poäng 1-5
1	Finns det naturliga inslag? (vatten, växter, organiska material)	5
2	Är sittplatserna varierade? (fasta och/eller flyttbara)	4
3	Finns det en variation av färg, form, textur och material?	5
4	Är entréerna inbjudande?	2
5	Finns det lekfunktioner?	2
6	Är ljusförhållandena naturliga och varierade? (dagsljus)	5
7	Är utrymmena skuggade och vindskyddade?	5

På sjukhusområdet vid Ryhovs sjukhus finns det genomgående på hela området en hög grad av naturliga inslag såsom växter och vatteninslag, detta kan till viss del förklaras av områdets historia som beskrivits längre upp i detta avsnitt. Graden av naturliga inslag varierar mellan olika mindre delområden på sjukhuset, likväl som att olika designkvaliteter varierar beroende på plats inom området. En princip som är genomgående på hela området är att de naturliga inslagen i form av växtmaterial består av såväl nyplanterad vegetation som planterats i samband med ombyggnationen av sjukhuset år 2021 med såväl äldre vegetation som funnits på platsen dels när platsen användes som mentalsjukhus och tidigare men framförallt från när sjukhuset byggdes och invigdes under 80-talet (Burman 2025). Boverket (2024) konstaterar att vid ny- och ombyggnad är det viktigt att bevara och främja växtligheten, eftersom grönområden och äldre träd bidrar till platsens identitet samt har betydande natur- och kulturvärden som kan stärka vårdmiljön. Många av de äldre träden som har bevarats på sjukhusområdet bidrar med höga värden för patienter och personal eftersom de utgör en viktig och grön utsikt från olika delar av sjukhuset (Burman 2025).

Bild 1: Bevarad trädallé av gammal lind i nära anslutning till den nya delen av sjukhuset som stod färdig år 2021. På platsen har det tidigare legat en väg och nu har de gamla träden bevarats och platsen kallas lökallén eftersom den under våren fylls av blommande scillor och narciss. Under sommaren är platsen en blomstrande äng snarare än en klippt gräsmatta (Burman 2025). **Bild 2:** Lökallén inifrån den nybyggda delen av sjukhuset. **Bild 3:** Nyetablerad grönska på en innergård i anslutning till den nybyggda delen av sjukhuset.

Bortsett från den grönska och de naturliga inslag som finns omkring sjukhuset så är även sjukhuset byggt så att det finns innergårdar samt utblicksgårdar på tre plan (Burman 2025). I utvecklingen av dessa har även strategin varit att nå en större variation än tidigare, vilket har gjorts genom att en del av de äldre växterna bytts ut mot nya arter samt genom att plantera in en mängd blommande lökväxter (Burman 2025).

Bild 1: Blandning av bevarad grönska och nyplanterad bambu. **Bild 2:** En gammal trädallé och ett av alla nyplanterade träd. **Bild 3:** Utblick mot en av sjukhusets innergårdar. Bild tagen inifrån sjukhuskorridor.

Kombinationen av säsongsblomande lökar, äldre vegetation samt nyare vegetation, tillsammans med olika skötselinsatser, leder till att det finns en stor variation av färg, form samt textur och material på samtliga gröna utomhusmiljöer i anslutning till sjukhuset. Vidare är även de sittplatser som erbjuds varierade, de flesta sittplatser utgörs av fasta bänkar men det finns även flyttbara sådana på en del av sjukhusets innergårdar. Två av kriterierna som inte fått lika höga poäng i checklisten som resterande under temat *fysiska designkvaliteter* handlar om huruvida entréerna är inbjudande samt om det finns lekfunktioner i det gröna vårdmiljöerna. Anledningen till dessa relativt låga poäng är att det saknas tydlig skyltning inifrån sjukhuset och ut till innergårdarna samt att lekfunktioner för barn upplevs som begränsande på innergårdarna samt i den omkringliggande miljön i nära anslutning till sjukhuset.

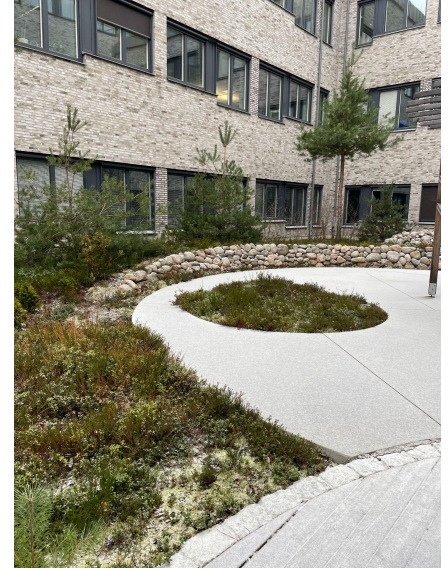

Bild 1: Flyttbara möbler på en av sjukhusets innergårdar som går att placera utifrån behov och önskemål. **Bild 2:** Merparten av sittplatserna som erbjuds utgörs av fasta bänkar och möbleman. **Bild 3:** Exempel på stora variationer i färg, form, textur och material på en av de nyanlagda innergårdarna i anslutning till den nya delen av sjukhuset.

Angående ljusförhållandena på platsen så upplevs de som naturliga samt varierande med god tillgång på solljus när detta erbjuds och det finns även en god tillgång till både skuggade och vindskyddade sittplatser att vistas på. De flesta av innergårdarna erbjuder vindskydd eftersom de omringliggande huskropparna stoppar starka vindar.

Bild 1: En gammal rökruta som gjorts om till sitt- och väntplats med tak för skydd mot regn på det numera rökfria sjukhusområdet (Burman 2025). **Bild 2:** Höga huskroppar ger automatisk skydd från hårda vindar. **Bild 3:** Skuggande pergola med sittmöjligheter.

Slutsatser och erfarenheter

- En kombination av ny och äldre bevarad vegetation
- Gröna utomhusmiljöer med naturliga inslag som är väl integrerade i sjukhuskomplexets struktur på olika våningsplan
- Växtval som gynnar en stor variation av färg, form och textur
- Bred variation på fasta och flyttbara sittmöjligheter
- Mer inbjudande entréer, till exempel genom skyltning ut till de gröna innergårdarna
- God tillgång till dagsljus med varierande ljusförhållanden

5.1.1.2 Sensoriska upplevelser

Nr	Sensoriska upplevelser	poäng 1-5
8	Finns det naturliga ljud på platsen? (vatten i rörelse, fågelsång)	4
9	Finns det variation i vegetationens färger och texturer?	5
10	Finns det dofter som bidrar till en positiv upplevelse?	5
11	Är miljön estetiskt tilltalande?	5
12	Domineras platsen av växtmaterial och andra organiska inslag?	4
13	Finns det inslag som engagerar fler sinnen? (doft, ljud, taktila material)	3
14	Är ljudmiljön balanserad och fri från störande buller?	4
15	Uppmuntras en lugnande atmosfär genom färgval och design?	4
16	Är det en balans mellan de sensoriska intrycken?	5

Checklistans nästa tema utgörs av *sensoriska upplevelser* i gröna vårdmiljöer. När detta tema observerades under platsbesöket på sjukhusområdet vid Länssjukhuset Ryhov framkom följande. Vid observationstillfället återfanns i flera gröna utomhusmiljöer naturliga ljud, såsom fågelsång samt ljud av kaniner och fåglar som rörde sig i undervegetationen. Det gick även att observera installationer utformade för vatten och för vatten i rörelse på flertalet platser men eftersom det vid platsbesöket var minusgrader och vattenledningar troligtvis var avstängda kunde inget ljud från vatten i rörelse observeras vid tillfället. Detta till trots gavs ett högt betyg för detta kriterium då dessa vatteninstallationer finns och troligtvis producerar naturliga ljud under stor del av året.

Bild 1: Vatteninstallation på en av de nygjorda innergårdarna vid den nya delen av sjukhuset. **Bild 2:** Uppsatta fågelholkar fanns på flera platser på området. **Bild 3:** Naturligt vattendrag längs Slingan.

Vid observationstillfället gjordes bedömningen att det finns en stor variation i vegetationens färger och texturer som bidrar till varierande sinnesupplevelser, som exempel kan nämnas städsegröna arter, blommande arter, arter med stammar i olika färger samt texturer och klippta gräsytor och ängsytor. Det finns även flertalet arter som under vår- och sommarhalvåret kommer att bidra med positiva dofter, exempel på dessa är lavendel, syren, vårlökar bland annat scillor, samt en rad olika blommande perenner och träd.

Bild 1: Variation i vegetationens färger och texturer uppstår med hjälp av en kombination av städsegröna buskar samt vårblomande magnolior. **Bild 2:** Städsegrön skogsmatta som täcker stora delar av innergården. **Bild 3:** Nyplanterade rosenbuskar som både visuellt och med rosornas doft utgör en positiv syn- samt doftupplevelse för brukarna.

När det gäller miljöns estetiska tilltalande egenskaper tilldelades det högsta betyget, då det samlade intrycket från alla gröna vårdmiljöer på området bedömdes uppnå en hög standard och upplevdes som mycket genomtänkt och välplanerat. Även uppfattningen om en hög skötselnivå bidrar till denna höga poäng. Poängen hänger också ihop med att platsen till relativt stor del domineras av växtmaterial och andra organiska inslag såsom gräsklädda kullar och ängssluttningar.

Bild 1: Böljande landskap som både har estetiska kvaliteter och vattensamlade funktion i händelse av skyfall. **Bild 2:** Avskärmande sluttningar med ängskaraktär.

De två nästkommande kriterierna, nummer 13 och nummer 14, angående om det finns inslag som engagerar fler sinnen samt om miljön är fri från störande buller, upplevs i detta fall hänga ihop då sjukhusområdets västra delar angränsar till E4:an som bidrar med störande buller från trafiken. Detta till trots så är poängsättningen för de båda kriterierna relativt hög vilket förklaras genom goda förutsättningar för olika sinnesupplevelser såsom syn, doft samt känsel och av att bullret från E4:an för det mesta skärmas av effektivt med hjälp av bullervallar samt vegetation. Sjukhusets gröna utomhusmiljöer bedöms uppmuntra till en lugnande atmosfär genom dess design och det enda som bryter av detta är möjligen mindre bilvägar samt parkeringsplatser som går genom området. Det bedöms även vara en god balans mellan de sensoriska intrycken på platsen.

Bild 1: Vallar som även fungerar som bullervallar mot angränsande motorväg samt handelsområde. **Bild 2:** Väg som går genom sjukhusområdet samt en av områdets parkeringsplatser. **Bild 3:** Plats med möjlighet till olika sensoriska upplevelser.

Slutsatser och erfarenheter

- Naturliga ljud såsom vatteninstallationer med vatten i rörelse
- God tillgång till väldoftande vegetation, åtminstone under vår och sommar
- Estetiskt tilltalande samt välskötta ytor som främjar användandet och upplevelsen av en lugnande atmosfär
- Bullerskydd mot högtrafikerad väg
- God balans mellan de sensoriska intrycken

5.1.1.3 Vegetationsval

Nr	Vegetationsval	Poäng 1-5
17	Finns det en blandning av växtarter som bidrar till visuell variation?	5
18	Är växtvalet giftfritt och säkert för människor och djur?	4
19	Är växtvalet dynamiskt med tanke på de fyra årstiderna?	5
20	Finns det säsongsbloommande arter?	5
21	Finns det hierarkier mellan träd, buskar och mindre växter som skapar rumslighet?	5

Checklistans tredje tema utgörs av *vegetationsval* där nästan samtliga kriterier har uppnått högsta poäng. Detta gäller med undantag för kriterium nummer 18, angående huruvida växtvalet är giftfritt och säkert för människor och djur. Anledningen är att en del giftiga arter såsom rhododendron, lagerhägg, murgröna samt narcisser återfinns på platsen. Utöver detta görs bedömningen att det finns en stor variation av olika växtarter som bidrar till en god visuell variation. Detta beror dels på att en stor del av vegetationen är städsegrön likväl som den är säsongsbloommande och även dels för att det är en blandning av äldre och yngre vegetation genomgående över hela sjukhusområdet samt på innergårdarna. Något som ytterligare stärker den dynamiska aspekten över årstiderna är att det under utvecklingsarbetet med sjukhusets gröna utomhusmiljöer varit viktigt att tänka på kvaliteter över en längre tid. Detta har uppnåtts genom skötselinsatser av den gamla vegetationen såsom exempel gallring samt uppstamning kunnat bevara denna vegetation och dess värden istället för att ta bort allt det gamla och ersätta med endast ny vegetation. Det finns även genomgående en stor mängd lökväxter planterade som pluggplantor som under tidig vår bidrar med höga värden (Burman 2025). Faktumet att det finns många städsegröna arter bidrar även till att växtvalet med koppling till de fyra årstiderna upplevs som dynamiskt. Det finns även växter såsom gräsarter, mindre buskar och de äldre trädens stammar som trots den rådande vintersäsongen har stora värden som formskapande och rumsskapande element.

Bild 1: Bevarad rhododendron som klippts för att släppa in mer ljus. Bild tagen inifrån sjukhuskorridor. **Bild 2:** Stäpplik plantering där vegetationens form och struktur bidrar till visuella värden även på vintern. **Bild 3:** Äldre vegetation som genom skötselinsatser i form av uppstamning kunnat bevaras och skapar gröna värden.

Bild 4: Städsegrön schwerins tall med ett dekorativt och frodigt utseende. **Bild 5:** Vårblommande aplar på en av sjukhusets äldre gröna innergårdar. **Bild 6:** Tydliga hierarkier där höga gräs, buskar och träd skapar rumslighet på platsen och ger en ombonad känsla.

Slutsatser och erfarenheter

- Stor artrikedom som bidrar till visuella värden året om
- Ett medvetet dynamiskt växtval som innebär användning av städsegröna växter, säsongsblomande arter och lökväxter
- Tydlig hierarki mellan vegetationen för rumsskapande egenskaper

5.1.1.4 Biologisk mångfald och hållbarhet

Nr	Biologisk mångfald och hållbarhet	Poäng 1-5
22	Används inhemska/lokala växter?	4
23	Används exotiska växter?	4
24	Finns det balans i växtvalet mellan inhemska och exotiska arter?	5
25	Gynnas biologisk mångfald? (habitat för fåglar, insekter, pollinatörer)	5
26	Är vegetationens textur och bladverk varierad?	5
27	Är växterna lättskötta?	3
28	Finns det arter som lockar insekter och djur?	5

När det kommer till temat *biologisk mångfald och hållbarhet* blir även här poängsättningen hög på de flesta kriterier. Ett undantag är kriterium nummer 27, huruvida växterna är lättskötta eller inte. Bedömningen av detta kriterium grundar sig i att mycket av den äldre vegetationen som bevarats behöver och har behövt skötselinsatser som kräver dels tid och dels rätt kunskap från skötselpersonal. Den relativt nyanlagda stäpplanteringen på sjukhusets östra sida krävde mycket arbete och hög kompetens i samband med etablering av vegetation och dränering (Burman 2025). Det finns även en del gräsytor som under våren och sommaren regelbundet behöver klippas samt plattor och annat markmaterial på innergårdar som kräver regelbunden rengöring. Däremot så höjs poängen av att många gräsytor och slänter på området utgörs av ängsytor som är mindre skötselintensivt, detta då den endast slås en gång om året (Burman 2025).

Bild 1: Stäpplantering som i samband med etableringen var skötselintensiv (Burman 2025). **Bild 2:** Slänt som utgörs av ängsytta som har en lägre skötselintensitet än klippta gräsytor och högre biologisk mångfald. **Bild 3:** En av sjukhusets innergårdar med högst andel hårdgjord yta där underhåll för att hålla plattorna rena från mossor och alger är nödvändigt (Burman 2025).

Dessa ängsytor bidrar även till en högre grad av biologisk mångfald då dessa platser erbjuder levnadsmiljöer för insekter och kryp samt att dess blommor lockar till sig pollinatörer som stärker den biologiska mångfalden på sjukhusområdet. En annan sak som förklarar den höga poängen för kriterium nummer 25, om biologisk mångfald gynnas, är att det på flera platser finns insektshotell som erbjuder boplatser för flertalet insekter. Utöver detta finns det även kvarlämnad ved efter gallring på vissa ställen inom området och kvarstående stammar som lämnats kvar, dessa bidrar också med visuella kvaliteter.

Bild 1: Insektshotell på en innergård i äldre delen av sjukhuset. **Bild 2:** Insektshotell vid stäppplanteringen.

Bild 3: Ved som lämnats kvar på platsen efter gallring. **Bild 4:** Kvarlämnad trädstam på en av innergårdarna.

Vid platsbesöket bedömdes att det råder balans mellan inhemska och exotiska arter vilket kan sägas både gynnar den biologiska mångfalden då artrikedomen på platsen är stor. Den stora artrikedomen kan även ses som positiv ur ett hållbarhetsperspektiv. Ytterligare en aspekt som stärker hållbarheten på platsen är det faktum att den övergripande idén med utvecklingen av områdets gröna utomhusmiljöer är att bevara så mycket av den gamla vegetationen som möjligt och komplettera denna med nya arter samt säsongsblomande lökar snarare än att byta ut all gammal vegetation mot ny. Det har även lagts stort fokus på att plantera många olika sorter av blommande körsbärsträd vid gräsytan i nära anslutning till parkeringsplatsen på sjukhusets östra sida, detta medför en lång period av blomning under vår och sommar som både bidrar med visuella kvaliteter samt lockar insekter och pollinatörer.

Bild: Gräsyta mellan olika byggnader intill en större parkeringsplats där olika sorter körsbärsträd planterats.

Slutsatser och erfarenheter:

- Kombinera ytor som kräver mycket skötsel med ytor som är mer lättskötta och har lägre skötselintensitet
- Kombinera inhemska och exotiska arter för god hållbarhet och biologisk mångfald
- Boplatser och föda för insekter och pollinatörer, såsom äng, ved, insektshotell och blommande växter
- Bevara gammal vegetation

5.1.1.5 Tillgång

Nr	Tillgång	Poäng 1-5
29	Finns det fysisk tillgång till gröna utomhusmiljöer?	5
30	Är de gröna utomhusmiljöer visuellt tillgängliga? (utsikt från byggnader)	5
31	Finns utomhusmiljöerna i nära anslutning till huvudbyggnaden?	5
32	Är utrymmena väl integrerade med sjukhusmiljön?	5

I temat *tillgång* har samtliga kriterier poängsatts med högsta poäng, en generell slutsats som kan dras av detta är att tillgången på gröna utomhusmiljöer är väldigt god, både visuellt och fysiskt, vid sjukhuset. De gröna utomhusmiljöer som har störst tillgång är de många innergårdar som enkelt kan nå från olika avdelningar och från olika våningar av byggnaden. Av samma anledning, god tillgång till gröna innergårdar, säkrar även en mycket god visuell tillgång på gröna utomhusmiljöer. Det råder inte allmän tillgång till samtliga av innergårdarna men samtliga fungerar som utblicksgårdar för patienter, personal och anhöriga. Övriga gröna utomhusmiljöer finns i nära anslutning till sjukhuset och många är synliga inifrån sjukhuset. Således görs även bedömningen att de gröna utomhusmiljöerna är väl integrerade med sjukhusmiljön.

Bild: Gammal bevarad gran på en innergård som tack vare sin storlek erbjuder en grön utblick för samtliga av sjukhusets våningsplan.

Slutsatser och erfarenheter:

- Fysisk tillgång till gröna utomhusmiljöer i nära anslutning till sjukhusets huvudbyggnad
- Visuellt tillgång

5.1.1.6 Tillgänglighet

Nr	Tillgänglighet	Poäng 1-5
33	Är gångvägar, skyltar eller landmärken tydliga för navigering?	4
34	Är utrymmena strategiskt placerade och nära sjukhusets entréer?	5
35	Är områdena tillgängliga för personer med olika funktionsvariationer? (räcken, ramper)	5
36	Finns det allmän tillgång till utomhusmiljön för offentligheten?	2
37	Är tillgången till utomhusmiljön begränsad?	4
38	Finns det utomhusmiljöer med privat tillgång?	4
39	Finns det anpassningar för olika vädersituationer? (halkfria material, ledstänger)	3

Temat *tillgänglighet* kan sägas ha en relativt blandad poängsättning. Ur ett övergripande perspektiv för samtliga gröna utomhusmiljöer har bedömningen gjorts att gångvägar är tydliga och enkla att följa samt att det finns tydligt skyltat var natur- och kulturstigen Slingan går samt regelbunden skyltning som visar avståndet som återstår. Det som drar ner poängen på kriterium nummer 33 är att det saknas tydlig skyltning inifrån sjukhuset som visar var innergårdarna finns samt utgångar till dessa. De gröna utomhusmiljöerna bedöms som strategiskt placerade och till flertalet av innergårdarna finns flera olika entréer som bidrar till en god tillgänglighet från byggnadernas olika delar och sjukhusets olika avdelningar. Innergårdarna och de gröna miljöerna som finns i anslutning till sjukhusbyggnaden bedöms även vara tillgänglighetsanpassade för personer med olika typer av fysiska funktionsvariationer och hjälpmedel såsom rullstol eller rullator. Ramper, ledstänger samt handräcken och extra breda dörröppningar har observerats på flertalet platser. Även slutningen på marken upplevs på de flesta ställen som svag och markmaterialen är på vissa av innergårdarna släta för att underlätta för rullstolars, rullatorers eller vårdängars hjul. Däremot så kan dessa släta markmaterial eventuellt tänkas bli hala om det är blött av regn eller snö. Poängen på kriterium nummer 39 blir även lägre på grund av att det saknas halkfria material samt tydliga kanter på vissa platser.

Bild 1: Ramp och extra bred dörröppning för att tillgänglighetsanpassa entrén ut till en av innergårdarna.

Bild 2: Jämnt markmaterial och en tydlig entré till en omslutande plats med sittmöjligheter. **Bild 3:** Tydliga stigar och svaga sluttningar för att göra platsen tillgänglig och lättnavigerad.

När det kommer till allmän, begränsad och privat tillgång till de gröna utomhusmiljöerna så är tillgången till en del av innergårdarna begränsad och en del privat. Vissa är öppna för alla att besöka och vistas i medan en del endast är till för personal och då endast ger patienter och anhöriga visuell tillgång till platsen. På dessa innergårdar behövs passerkort för att få tillgång. Det samma gäller för den innergård som endast får nyttjas av IVA-patienter med personal, detta är den innergård med den mest privata tillgången. Denna innergård är även designad för att kunna erbjuda patienter att i sällskap av personal rullas ut i sin våldsäng och få uppleva den gröna utomhusmiljön och dess hälsofrämjande kvaliteter. Detta har i bedömningen resulterat i en hög poäng på kriterium nummer 38 om privat tillgång och en låg siffra på kriterium 36, vilket bedöms som rimligt i sammanhanget då det är fördelaktigt med olika typer av tillgång för att kunna tillgodose så många olika brukargrupperns behov som möjligt.

Bild 1: Innergård med allmän tillgång. **Bild 2:** Innergård med privat tillgång endast för IVA-patienter och personal. **Bild 3:** Innergård i nya delen av sjukhuset med begränsad tillgång endast för personal men som även fungerar som utblicksgård och erbjuder patienter och anhöriga visuell tillgång

Slutsatser och erfarenheter:

- Tillgänglighetsanpassning ska prioriteras
- Tydlig navigering i form av tydliga skyltar och gångvägar
- Ytor med allmän, begränsad och privat tillgång för att tillgodose olika brukargrupper behov
- Medvetna materialval för att minska risken för olyckor

5.1.1.7 Mångfunktionalitet och variation

Nr	Mångfunktionalitet och variation	Poäng 1-5
40	Finns det avskilda utrymmen med visuella skydd? (lövverk, pergola)	5
41	Finns det sociala utrymmen?	4
42	Finns det en variation av funktioner? (lugna platser, sociala ytor, förändring i landskapet)	5
43	Finns det skydd mot väder och vind?	2
44	Kan utrymmena användas året runt?	4

Angående tema *mångfunktionalitet och variation* bedöms både tillgången på avskilda utrymmen med visuella skydd och mer sociala utrymmen som hög. Tillgången på avskilda mer privata utrymmen bedöms något högre eftersom det inom området finns många platser som erbjuder utrymmen för ensamtid och självreflektion och inte lika många ytor för sociala sammanhang. Detta kan även till viss del förklaras med att många av innergårdarna och de gröna utomhusmiljöerna som ligger i direkt anslutning till sjukhusbyggnaderna till ytan är begränsade. Vidare innebär detta även att poängen för kriterium nummer 42 blir hög. Denna höga poäng beror också på att de olika innergårdarna har utvecklats mot att ha olika karaktärer och upplevelsevärden. En målsättning för de gröna utomhusmiljöerna på hela sjukhusområdet är även att det ska vara variation av landskapet genom till exempel mer ängsytor och böljande kullar som också fungerar som skydd mot översvämningar för byggnaderna (Burman 2025).

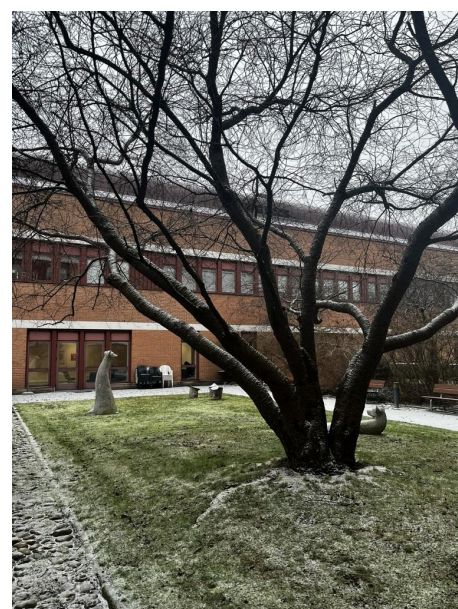

Bild 1: Exempel på ett mer avskilt utrymme med visuellt skydd i form av vegetation. **Bild 2:** Samma avskilda utrymme sett ur en annan vinkel där antydning till ett böljande landskap kan uppfattas. **Bild 3:** Exempel på ett mer socialt utrymme på en av innergårdarna där en konstinstallation samt ett insekshotell återfinns.

Vidare så ges det en låg poäng på kriterium nummer 43 angående skydd mot väder och vind men ett högre betyg på kriterium nummer 44 angående om utrymmena går att använda året runt. Detta kan upplevas som motsägelsefullt men förklaras genom att majoriteten av innergårdarna är vindskyddade av de stora byggnadsvolymererna men att det råder en generell brist på skydd mot regn. Det finns pergolor på flera ställen på sjukhusområdet men samtliga med mer eller mindre öppna tak som således inte skyddar brukare mot regn. Detta leder till att bland annat bänkar kan vara svår använda efter regn eller snöfall. Trots detta bedöms utrymmena ha ett relativt stort användningsområde då behovet av en sittplats kan tänkas vara lägre under årets kallaste och blötaste månader och resterande delar av utomhusmiljöerna kan användas oberoende av väder.

Slutsatser och erfarenheter

- Balans mellan avskilda och sociala utrymmen då det finns ett behov av båda
- Utomhusmiljöer med olika upplevelsevärden och funktioner
- Skydd mot olika väderförhållande saknas, såsom skärmtak eller liknande som skyddar mot nederbörd
- Gröna utomhusmiljöer som går att använda året runt

5.1.1.8 Omkringliggande grönska

Nr	Omkringliggande grönska	Poäng 1-5
45	Finns det grönområden nära sjukhuset? (park, skog, kyrkogård)	5
46	Är utsikten från patientrum och gemensamma utrymmen kopplad till grönska?	5
47	Kan patienter och personal enkelt nå omkringliggande grönområden?	5

Checklistans sista tema, *omkringliggande grönska* har fått högsta poäng på samtliga kriterier. Denna bedömning har dels gjorts eftersom sjukhusområdet ligger i ett park- och naturområde och således har goda förutsättningar för gröna utomhusmiljöer. Natur- och kulturstigen Slingan som går genom sjukhusområdet bidrar mycket till den höga poängen då denna erbjuder många olika kvaliteter och olika karaktärer samt en möjlighet för både patienter och personal att lämna vårdmiljön för en stund i naturen. Slingan fungerar även som motionsspår för besökare och boende i närområdet. Längs vägen finns även skyltar med information om platsens historia samt om de djur och växter som finns på platsen att ta del av. Stigen består av två olika slingor med olika sträckningar och med olika grad av tillgänglighetsanpassning. Den lilla slingan sträcker sig cirka två kilometer och löper på plan mark och är på så sätt enkel för både patienter och personal att nå. Den längre slingan är tre kilometer med varierande terräng och tydlig skyltning (Region Jönköping län 2024). Båda sträckningarna erbjuder en stor variation av sensoriska upplevelser, växt- och djurliv, rumslighet och designkvaliteter. Till exempel finns det en permanent ljudinstallation och en skulpturpark längs den längre stigen.

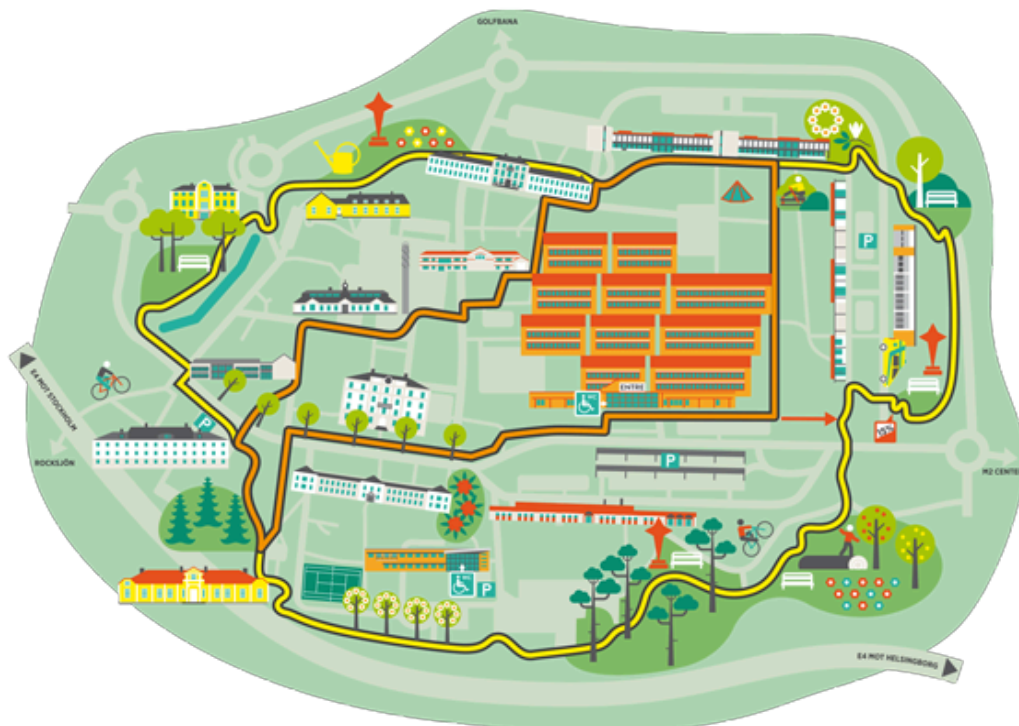

Bild: Illustration som visar natur- och kulturstigen Slingans två olika sträckningar. Den kortare stigen som löper på plan mark är markerad med orange färg och den längre med gul. Längs med båda finns det bänkar för vila. Region Jönköping län (2024). [Illustration]. <https://www.rjl.se/lanssjukhusetryhov> [2025-02-02]. Används med upphovspersonens tillstånd.

Bild 1: Tydlig skyltning längs både den långa och den korta natur- och kulturstigen Slingan. **Bild 2:** Varierad terräng och natur på den längre sträckningen av Slingan. **Bild 3:** Skyltar med information om platsens historia finns utplacerade längs hela stigen.

Bild 1: Stora gamla tallar och höjdskillnader skapar ett tydligt rum med hög grad av naturupplevelse och utgör ett stopp eller en lummig utsikt längs Slingan. **Bild 2:** På Ryhov växer mer än hundra olika trädarter och här finns några av södra Sveriges största antal av äldre tallar där många av träden är 200–300 år gamla (Region Jönköping län 2024).

Slutsatser och erfarenheter

- Omkringliggande grönska höjer områdets övergripande gröna värden men är svårt att påverka
- Slingan leder tydligt besökaren genom de gröna utomhusmiljöerna
- Kopplingar till omkringliggande grönområden bör prioriteras

5.2 Ängelholms sjukhus

Sedan 1870-talet har Ängelholms sjukhus varit beläget på den centrala plats där det är beläget idag, med närhet till arbetsplatser, butiker, restauranger och bostadshus (Tyréns AB 2023; Boverket 2022a). Sjukhusområdet ligger på en höjd vid Rönne å, med en slänt ner mot det gröna promenadstråk som sträcker sig längs ån (Boverket 2022a). Från att sjukhuset byggdes på 1870-talet har bebyggelsen ständigt utvecklats och anpassats efter verksamhetens behov med till- och ombyggnationer. Detta har lett till att det idag finns få byggnader på området med stora volymer, samt att byggnaderna präglas av olika färg och material vilket speglar de utvecklingsetapper som skett. Sjukhusområdet har utvecklats från att ha varit slutet och inhägnat, till att idag vara en öppen miljö som är väl integrerad i staden (Thyréns AB 2023). Sjukhuset har idag 95 vårdplatser (Wiberg 2025).

Ängelholms sjukhus ägs av fastighetsbolaget Hälsostaden Ängelholm AB, vilket är ett affärssamarbete mellan Region Skåne, Wihlborgs Fastigheter AB och Peab Sverige AB för projektet Hälsostaden som startade 2013 (Hälsostaden Ängelholm AB u.å). Hälsostaden är ett pilotprojekt för hälsa, vård och omsorg där kommunal verksamhet, specialistvård och primärvård i Region Skåne samarbetar i syfte att minska vårdköer. Syftet var att skapa ett hälsocenter där både hälsa och vård står i fokus, vilket har lett till stora satsningar på att grönytor ska integreras och upplevas som närvarande i både inomhus- och utomhusmiljöer (Boverket 2022a). När projektet Hälsostaden tog fart fick arkitektkontoret White arkitekter i uppdrag att ta fram en strategi för hur utvecklingen, specifikt förtätningen, skulle ordnas (White arkitekter u.å). Byggandet av Tullsportsbron

Bild: Ängelholms sjukhus med omnejd. Ängelholms kommun (2023). [Fotografi].
<https://plandirekt.angelholm.se/del-av-angelholm-3-141-samr%C3%A5d/132/>
[2025-02-08]. Används med upphovspersonens tillstånd.

Figur: Orienteringskarta över Ängelholms sjukhus som visar gröna ytor och byggd miljö. Illustration av Linnéa Thorstensson.

blev en viktig del av strategin, då Rönne å är en tydlig barriär som skiljer sjukhuset från stadens centrum. Tidigare var Carl XV:s bro den förbindelse som fanns mellan sjukhuset och centrum, avsedd för bilar och gående, men år 2017 invigdes Tullportsbron för gång och cykel, som en del av sjukhusets utvecklingsprogram. Genom Tullportsbron har sjukhusområdet fått en direkt koppling till stadskärnan och den service som finns där, samt har det blivit mer lättillgängligt och sjukhuset har blivit en mer framträdande del i staden (Boverket 2022a).

Inom projektet Hälsostaden har stort fokus varit att främja tillgången till gröna miljöer och med hjälp av kunskapsföretaget NAHC, vars fokusområde är naturstödd rehabilitering, har Hälsostaden tagit stöd i evidens om gröna miljöers restaurativa och läkande förmåga. Evidensen har bland annat präglat områdets växtval, färgsättning och placering av vegetation (Boverket 2022a). För att ta till vara på dagsljus och utsikt har fönster placerats strategiskt och balkonger samt takterrasser har byggts i syfte att förbättra både visuell och fysisk tillgång till utomhusmiljöer. För att ytterligare främja den visuella tillgången till grönska har atriumgårdar anlagts mellan byggnaderna. Dessa är inte fysiskt tillgängliga för besökare och atriumgårdarnas utformning fokuserar på årstidernas variationer med små blommande träd, perenner, vårlökar och medicinalväxter för att skapa ett vackert uttryck hela året (Boverket 2022a). En innergård designad av White Arkitekter har även anlagts för att skapa en grön vårdmiljö tillgänglig för både patienter, personal och anhöriga (White Arkitekter u.å). På sjukhusområdet ligger även Lindhaga park som nyligen genomgått en upprustning i syfte att utveckla dess grönska genom att komplettera befintlig vegetation med ny, samt öppna upp parken och göra den mer tillgänglig för allmänheten (Boverket 2022 a).

Bild: Tullportsbron som kopplar samman sjukhusområdet med stadens centrum.

5.2.1 Platsbesök vid Ängelholms sjukhus

I följande avsnitt presenteras resultatet av de observationer som genomförts vid Ängelholms sjukhus. Avsnittet syftar till att förklara och resonera kring den poängsättning som har gjorts, samt att utifrån detta, i kombination med resultatet från arbetets litteraturstudie, dra erfarenheter och slutsatser.

5.2.1.1 Fysiska designkvaliteter

Nr	Fysiska designkvaliteter	Poäng 1-5
1	Finns det naturliga inslag? (vatten, växter, organiska material)	4
2	Är sittplatserna varierade? (fasta och/eller flyttbara)	3
3	Finns det en variation av färg, form, textur och material?	4
4	Är entréerna inbjudande?	3
5	Finns det lekfunktioner?	1
6	Är ljusförhållandena naturliga och varierade? (dagsljus)	4
7	Är utrymmena skuggade och vindskyddade?	4

Checklistans första tema är *fysiska designkvaliteter* och på Ängelholms sjukhus finns det enligt observationer många naturliga inslag, främst på grund av närheten till den omkringliggande grönskan vid Rönne å och de naturupplevelser som den bidrar med. Längst med ån finns det äldre träd som bidrar med naturliga kvaliteter, samt vildvuxet gräs som ökar den naturliga känslan. Graden av naturliga inslag varierar beroende på plats på sjukhuset, generellt finns det många små grönytor bestående av gräsmattor, buskar och träd vilket höjer graden av naturliga inslag på hela området.

Bild 1: Bild mot sjukhuset från Rönne å. **Bild 2:** Naturliga inslag med utsikt mot Rönne å. **Bild 3:** Exempel på liten grönyta framför parkering vid sjukhusbyggnad.

Enligt Boverket (2022) har fokus legat på att både bevara och förnya befintliga utomhusmiljöer för att skapa attraktiva miljöer med fokus på hälsa, och en del i detta har varit att bevara äldre befintliga träd. På innergården mellan sjukhusets byggnader finns en blandning mellan äldre träd och nyplanterad vegetation, då två gullregnsträd har bevarats och

kompletterats med perennplanteringar som ger ett vildare uttryck (Boverket 2022). På innergården finns det även en vatteninstallation i form av ett stenparti avsatt för vattnets framfärd vilket bidrar med variation i färg, form, textur och material. Markmaterialet består främst av oorganiskt material såsom stenkross, stenplattor, tegel och betongplattor, men med inslag av organiskt material såsom trall. Markmaterialet i kombination med en varierande grönstruktur och vegetation med säsongsbloommande buskar, perenner, lökväxter och städsegrön vegetation förstärker ytterligare variationen i färg, form, textur och material.

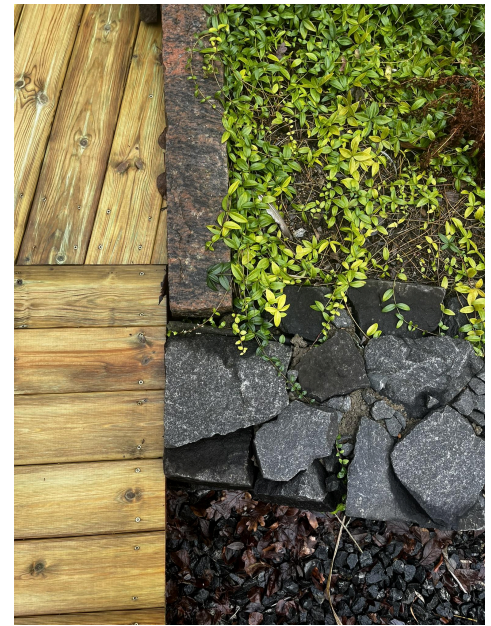

Bild 1: De bevarade gullregnsträden med nya perennplanteringar. **Bild 2:** Vatteninstallation på innergården. **Bild 3:** Exempel på variation i markmaterial.

Lindhaga park, söder om huvudbyggnaden, består till stor del av organiskt material med en stor gräsmatta i parkens mitt tillsammans med en damm med naturliga inslag. Gångstigen som går runt gräsmattan består av finkornigt grus som omgärdas av frodiga perennrabatter. I parkens östra del finns även ett parti med stenblock, vilket bidrar ytterligare till variation i material på platsen, här finns även gamla träd som bevarats, främst lindar och björk. Sammantaget ligger ovanstående till grund för den höga poängsättningen på kriterium ett och tre.

Bild 1: Gräsmatta i Lindhaga park omgärdad av en grusstig och frodiga rabatter.

Bild 2: Lindhaga parks östra del med damm, stenblock och bevarade träd.

Generellt består sittplatserna på sjukhusområdet av fasta installationer i olika storlek och utformning och därav har kriterium två här fått en lägre poängsättning. Främst består sittplatserna av enskilda bänkar, med vissa inslag av bänkar med tillhörande bord samt mer naturinspirerade sittplatser. Även kriterium fyra, om inbjudande entréer, har fått en lägre poängsättning vilket grundar sig i en viss otydlighet kring huruvida det är tillåtet att beträda utomhusmiljöerna eller inte, detta gäller särskilt för innergården som ligger mellan sjukhusets byggnader. Det kriterium som däremot fått lägst poängsättning är kriterium nummer fem, om lekfunktioner, då det på sjukhusområdet inte finns några platser avsedda för lek.

Bild 1: Exempel på enskild bänk utanför sjukhuset med vegetation bakom. **Bild 2:** Exempel på sittgrupp utanför huvudentrén. **Bild 3:** Naturinspirerad sittplats på en större sten.

Bild 4: Fast sittplats med bord på innergården. **Bild 5:** Inbjudande entré till Lindhaga park. **Bild 6:** Otydlig entré till Innergården.

Ljussförhållandena på sjukhusområdet upplevs som naturliga och varierande med tillgång till både solljus och skugga på grund av de träd som finns på platsen samt de omgärdande byggnaderna. Vidare observerades vid besöksstillfället att byggnaderna samt nedsänkning av vissa grönytor, såsom Lindhaga park, bidrar till att de flesta utomhusmiljöer är skyddade från stark vind.

Bild 1: Sjukhusets byggnader omgärdar utomhusmiljöerna och skyddar mot sol och vind. **Bild 2:** Atriumgård som bidrar med naturligt ljus. **Bild 3:** Lindhaga park som är nedsänkt samt stora träd som bidrar med skugga.

Slutsatser och erfarenheter:

- En kombination av ny och äldre bevarad vegetation
- Vatten i rörelse
- Blandning av markmaterial och vegetation som bidrar med variation i färg, form och textur
- God tillgång till dagsljus och varierande ljusförhållanden
- Gröna utomhusmiljöer som erbjuder både skugga och vindskydd

5.2.1.2 Sensoriska upplevelser

Nr	Sensoriska upplevelser	Poäng 1-5
8	Finns det naturliga ljud på platsen? (vatten i rörelse, fågelsång)	3
9	Finns det variation i vegetationens färger och texturer?	5
10	Finns det dofter som bidrar till en positiv upplevelse?	3
11	Är miljön estetiskt tilltalande?	4
12	Domineras platsen av växtmaterial och andra organiska inslag?	3
13	Finns det inslag som engagerar fler sinnen? (doft, ljud, taktila material)	3
14	Är ljudmiljön balanserad och fri från störande buller?	2
15	Uppmuntras en lugnande atmosfär genom färgval och design?	4
16	Är det en balans mellan de sensoriska intrycken?	2

Vid observationstillfället på Ängelholms sjukhus upplevdes naturliga ljud i form av fågelsång och ljud från vatteninstallationer, däremot var buller från bilar ett störande moment som var närvarande på större delen av området. Dock var vägen inte tungt trafikerad, vilket kan bero på tiden på dygnet som observationerna utfördes, vilket i sin tur medförde att fågelsång hördes. Närmare byggnaderna fanns även ett konstant ljud, om ej så högt, från sjukhusets fläktar vilket även påverkade bullernivån på platsen vilket ligger till grund för poängsättningen på kriterium nummer åtta.

Något som var utmärkande under observationstillfället var variationen i vegetationens färger och textur, med kvarstående vissna perenner som bidrar med mycket textur och olika färger, prydnadsgräs i skiftande storlek, städsegröna buskar och marktäckare samt vinterblommande buskar och träd med bark i varierande textur och färg. Det finns även flertalet arter som under årets varmare månader kommer att bidra med positiva doftupplevelser, såsom lavendel, vårlökar samt blommande perenner och buskar. Sammantaget ligger detta till grund för den höga poängsättningen på kriterium nummer nio. Vidare finns det även vegetation som kan stimulera flera sinnen som exempelvis lammöra för det taktila, prydnadsgräs för ljud och rhododendron för doft.

Bild 1: På höger sida ligger Lindhaga park med bilvägen gående precis bredvid.

Sammantaget upplevs platsen som balanserad gällande de flesta sensoriska sinnena, men bullret på platsen drar ner poängsättningen eftersom det utmärker sig mer i jämförelse med övriga sensoriska intryck. Valet av vegetation i kombination med platsens utformning och färgval bidrar till en lugn atmosfär, och sjukhusets placering med närheten till Rönne å är en bidragande faktor.

Bild 1: Vissna perenner i Lindhaga park som skapar mycket textur och färg på platsen. **Bild 2:** Buske med bark med iögonfallande färg och textur. **Bild 3:** Vintergrön marktäckare. **Bild 4:** Vintergröna buskar som bidrar med färg och textur.

Gällande utomhusmiljöns estetiskt tilltalande egenskaper så erhåller vissa ytor höga estetiska värden medan andra inte uppfattas som lika tilltalande. Sjukhusområdets större grönytor, såsom innergården och Lindhaga park, bedöms ha höga estetiska värden då de upplevdes som väl utformade med hög skötselnivå. De mindre ytorna kring sjukhusets byggnader bedöms däremot vara mindre estetiskt tilltalande då de främst består av gräsmattor med enstaka träd eller bänkar i hårdgjort material med fåtal buskar. Utrustning på dessa ytor är också mer nedgången vilket inte bidrar med en inbjudande känsla. Även atriumgårdarna bedöms vara mindre estetiskt tilltalande då det endast är grönska på marknivå tillsammans med hårdgjord yta, i övrigt möts åskådaren av tegelväggar och fönster. Poängsättningen på kriterium nummer elva hänger även ihop med att sjukhusområdet i sin helhet består av många hårdgjorda ytor, framförallt vid huvudentrén där den stora öppna ytan innehåller lite vegetation, samt de öppna parkeringsplatserna nära byggnaderna. Enligt Boverket (2022a) beror detta på krav för tillgänglighet för fordon som behöver passera området eller komma nära byggnadernas entréer.

Bild 1: Innergård med högt estetiskt värde. **Bild 2:** Mindre grönyta med slitna bänkar.
Bild 3: Atriumgård med låg grad av grönska och utsikt mot tegelvägg.

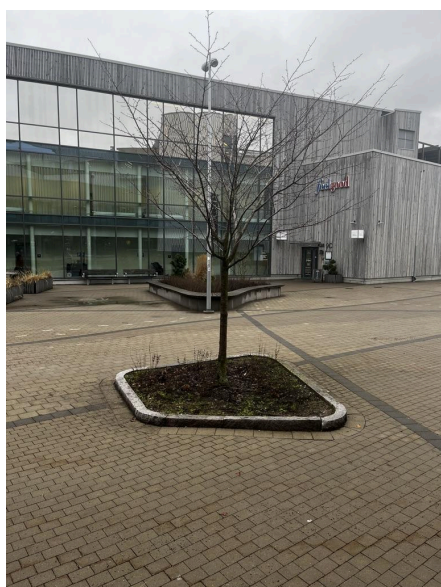

Bild 4: Öppna ytan med hårdgjort markmaterial och små växtbäddar vid sjukhusets huvudentré. **Bild 5:** Parkeringsplats intill en byggnad.

Slutsatser och erfarenheter

- Bullerskyddade gröna utomhusmiljöer, där naturliga ljud får företräde, bör prioriteras för att skapa balans mellan sensoriska upplevelser och bidra med en lugnande atmosfär på platsen
- Ett växtval som engagerar både syn, doft och känsel samt bidrar till en variation i vegetationens färg och textur

5.2.1.3 Vegetationsval

Nr	Vegetationsval	Poäng 1-5
17	Finns det en blandning av växtarter som bidrar till visuell variation?	5
18	Är växtvalet giftfritt och säkert för människor och djur?	2
19	Är växtvalet dynamiskt med tanke på de fyra årstiderna?	5
20	Finns det säsongsbloommande arter?	5
21	Finns det hierarkier mellan träd, buskar och mindre växter som skapar rumslighet?	5

Vid observationstillfället bedömdes Ängelholms sjukhusområde ha ett vegetationsval med en bred variation av växter som bidrar med höga visuella värden. På området finns det många växter som bidrar med visuella värden under stora delar av året, såsom den vinterblommande busken hybridtrollhassel, prydnadsgräs samt städsegröna träd och buskar som exempelvis tall och idegran, samt buskar och träd med färgglad bark såsom korallkornell. Vidare finns det även perenner och lökar planterade som tillsammans med ovan nämnda växter bidrar till en dynamisk miljö med årstiderna i fokus, då det finns en bred variation av säsongsbloommande arter (Boverket 2022a). På sjukhusområdet finns det även en tydlig hierarki och struktur i växtligheten vilket främst beror på variationen av äldre träd och nyplanterad vegetation och blandningen av träd, buskar och perenner i olika storlek, samt hur vegetationen är placerad i förhållande till varandra då det blir ett rums- och formskapande element. Det kriterium som däremot sticker ut med en låg poängsättning under denna kategori är nummer 18, huruvida växtvalet är giftfritt och säkert för människor och djur, vilket grundar sig i att en del giftiga arter såsom gullregn, lagerhägg, rhododendron, vintergröna och idegran återfinns.

Bild 1: Blommande hybridtrollhassel tillsammans med en av många rhododendron. **Bild 2:** Idegran på innergårdens. **Bild 3:** Prydnadsgräs som skapar form och karaktär på sjukhusets framsida. **Bild 4:** Exempel på hierarki i vegetationen.

Slutsatser och erfarenheter

- Stor artrikedom för höga visuella värden året om
- Ett medvetet dynamiskt växtval som innebär användning av städsegröna växter, säsongsbloommande arter och lökväxter
- Tydlig hierarki mellan vegetationen för rumsskapande egenskaper

5.2.1.4 Biologisk mångfald och hållbarhet

Nr	Biologisk mångfald och hållbarhet	Poäng 1-5
22	Används inhemska/lokala växter?	4
23	Används exotiska växter?	3
24	Finns det balans i växtvalet mellan inhemska och exotiska arter?	4
25	Gynnas biologisk mångfald? (habitat för fåglar, insekter, pollinatörer)	3
26	Är vegetationens textur och bladverk varierad?	4
27	Är växterna lättskötta?	4
28	Finns det arter som lockar insekter och djur?	4

Utifrån observationstillfället på Ängelholms sjukhusområde anses det vara balans mellan användningen av exotiska och inhemska växter, men med ett lite större urval av inhemska växter. De inhemska växterna består bland annat av idegran, tall, lind, björk och ljung, medan de exotiska växterna består av bland annat gullregn, rhododendron och lagerhägg. Variationen av vegetation bidrar till varierad textur och bladverk då det finns både lövfällande och städsegrön vegetation, samt flera olika arter med olika karaktärer.

Bild 1: Idegran och äldre bevarade lindar. **Bild 2:** En av de stora gullregnsträden som bevarats på innergården.
Bild 3: Rhododendron som bidrar med en vintergrön karaktär ner mot promenadstråket längs Rönne å.

Den biologiska mångfalden gynnas på så sätt att det finns ett tänk kring växtval kopplat till olika säsonger och för att skapa en lång blomningssäsong, samt att det på vissa platser, främst i Lindhaga park och mot Rönne å, finns partier med gräs som hålls oklippt. Det finns dock inga andra incitament som är riktat för att gynna biodiversitet, såsom fågelholkar, insektshotell eller liggande ved vilket är grunden för poängen på kriterium nummer 25. Vidare anses utomhusmiljöerna vara relativt lättskötta då rabatterna är frodiga med hög täckningsgrad av perenner och marktäckare. Däremot finns det en del gräsmattor på området som kräver underhåll, samt markmaterial i form av plattor som kräver regelbundet underhåll och rengöring, om ej så ofta. De svåråtkomliga platserna såsom slänten ner mot Rönne å och mellan stenarna längs den östra sidan i Lindhaga park har vildvuxet gräs med ängskaraktär vilket mest troligt kräver lägre skötselintensitet.

Bild 1: Vildvuxet gräs på slänten ner mot Rönne å som gynnar biologisk mångfald. **Bild 2:** Vildvuxet gräs runt träd och stenar i kontrast till klippt gräs. **Bild 3:** Frodiga rabatter på sjukhusområdet.

Slutsatser och erfarenheter

- Balans mellan användningen av exotiska och inhemska arter
- Frodiga rabatter med hög marktäckningsgrad av perenner och marktäckare för lättare skötsel
- Användning av arter som lockar djur och insekter, främst blommande arter

5.2.1.5 Tillgång

Nr	Tillgång	Poäng 1-5
29	Finns det fysisk tillgång till gröna utomhusmiljöer?	4
30	Är de gröna utomhusmiljöer visuellt tillgängliga? (utsikt från byggnader)	4
31	Finns utomhusmiljöerna i nära anslutning till huvudbyggnaden?	4
32	Är utrymmena väl integrerade med sjukhusmiljön?	4

Vid Ängelholms sjukhus görs bedömningen att det finns god tillgång till gröna utomhusmiljöer vilket resulterar i en relativt hög poängsättning på samtliga kriterier inom temat *tillgång*. Det finns god tillgång till gröna utomhusmiljöer och majoriteten är i nära anslutning till sjukhusets byggnader. Den utomhusmiljö som sticker ut här är Lindhaga park som ligger på andra sidan av en trafikerad väg vilket gör att den inte blir lika tillgänglig som övriga utomhusmiljöer på samma sida som sjukhusets huvudbyggnad. Vidare finns det även balkonger och takterrasser på sjukhusets byggnader som vetter ut mot innergården och grönstråket längs med Rönne å, vilket Boverket (2022a) beskriver har integrerats i syfte att säkerhetsställa både visuell och fysisk tillgång till gröna utomhusmiljöer på sjukhusets olika våningar.

Sjukhusets atriumgårdar och strategiskt placerade fönster som vetter ut mot de gröna utomhusmiljöerna säkerställer den visuella tillgången (Boverket 2022a), däremot bedöms atriumgårdarna vid observationstillfället inte uppfylla de gröna värden som beskrivs då det främst är tegelväggar som blir utsikten, med lite grönska på marknivå. På grund av sjukhusets centrala placering så får de fönster som inte riktas mot innergårdarna eller Rönne å en utsikt mot andra byggnader och omkringliggande infrastruktur.

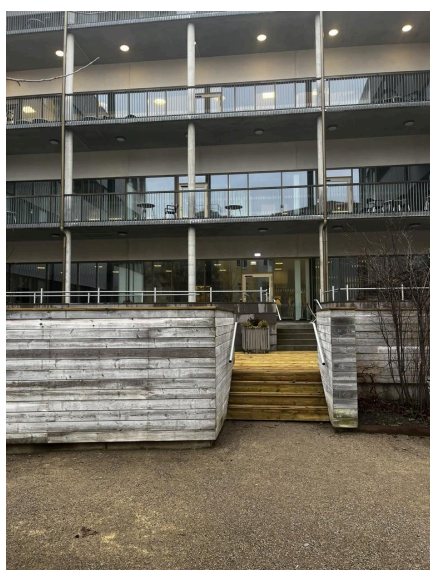

Bild 1: Fönster och balkonger ut mot innergården som bidrar med visuell tillgång. **Bild 2:** Sjukhusbyggnaden med fönster mot Rönne å samt med takterrass på byggnadens högra sida. **Bild 3:** Atriumgård med utsikt mot tegelvägg.

Slutsatser och erfarenheter:

- Fysisk tillgång till gröna utomhusmiljöer i nära anslutning till sjukhusets huvudbyggnad
- Visuellt tillgång

5.2.1.6 Tillgänglighet

Nr	Tillgänglighet	Poäng 1-5
33	Är gångvägar, skyltar eller landmärken tydliga för navigering?	4
34	Är utrymmena strategiskt placerade och nära sjukhusets entréer?	4
35	Är områdena tillgängliga för personer med olika funktionsvariationer? (räcken, ramper)	5
36	Finns det allmän tillgång till utomhusmiljön för offentligheten?	4
37	Är tillgången till utomhusmiljön begränsad?	2
38	Finns det utomhusmiljöer med privat tillgång?	1
39	Finns det anpassningar för olika vädersituationer? (halkfria material, ledstänger)	4

Gällande temat *tillgänglighet* har Ängelholms sjukhus fått en relativt hög poängsättning eftersom tillgängligheten på området bedöms vara hög. Innergården är utformad för en flexibel användning för en bred målgrupp. Höjdskillnaderna på platsen har behandlats genom en terrassering med ramper med tillhörande ledstång som binder ihop de olika nivåerna, vilket tillgängliggör utrymmet för en bred målgrupp. På innergården finns även en pergola som enligt Boverket (2022a) är särskilt utformad för att rehabiliteringsövningar ska vara möjliga att utföra med hjälp av dess konstruktion. Tillgänglighetsanpassningar på innergården bedöms vara särskilt utmärkande, men även övriga platser på området bedöms ha god tillgänglighetsanpassning bortsett från kopplingen till promenadstråket längst med Rönne å då det är en tuff terräng med brant lutning och undermåliga gångvägar ner mot ån. Däremot anses promenadstråket längs Rönne å vara omkringliggande grönska och därav den höga poängen på kriterium nummer 35. I övrigt anses det vara enkelt att orientera sig i utomhusmiljöerna då de är av mindre storlek vilket medför att det på de flesta platser endast finns ett alternativ för gångväg och gångvägarna är tydliga. Vid den större öppna ytan framför huvudentrén finns det däremot ingen tydlig gångväg men här är byggnaderna placerade nära och de bevarade gamla ekarna framför ingången agerar som landmärke vilket underlättar navigering. Dock finns det en avsaknad av skyltar på innergården som markerar var ingångar tillbaka till byggnaderna finns och därav poängsättningen på kriterium nummer 33.

Vidare finns det även på orienteringskartan för sjukhuset markerat två stycken så kallade "hälsostigar, friskvård på egen hand", där den inre promenaden är en slinga anpassad för rullstol och å-promenaden är en slinga som leder över broarna till andra sidan av Rönne å och tillbaka till sjukhusområdet igen. För hälsostigarna hittades ingen övrig information på platsen än markeringen på kartan och inga övriga navigerande skyltar hittades.

Bild 1: Liten ramp på innergården med räcke som visar en väl genomtänkt tillgänglighetsanpassning. **Bild 2:** De stora ekarna som fungerar som landmärken och markerar huvudentrén. **Bild 3:** Orienteringskarta utanför sjukhuset som visar hälsostigarna.

De gröna utomhusmiljöerna bedöms vara strategiskt placerade då de ligger både nära och mellan byggnaderna och dess entréer. Det anses även finnas anpassningar för olika väderförhållanden då bland annat markmaterial till stor del bedöms vara halkfria, trappor av trall som medför risk för halka vid fukt har halkskydd och vid ramper och trappor finns det räcken att hålla sig i. Gällande tillgång till utomhusmiljöerna så är de generellt tillgängliga för allmänheten att besöka, vilket medför att det inte finns många ytor med begränsad tillgång. Innergården är tillgänglig för allmänheten då det finns en öppning mot Rönne å och besökaren behöver därför inte gå genom byggnaden för att beträda utrymmet, samma gäller Lindhaga park som har öppningar mot tre riktningar. Däremot finns det platser som upplevs ha begränsad tillgång, trots att de fysiskt sett är allmänt tillgängliga, då de ligger nära byggnaderna och med dess design känns de mer avgränsade. Exempel på en sådan plats finns på innergården utanför ett personalrum och består av ett terrasserat trädäck med murar i trä som i kombination med de omgärdande byggnaderna skapar en mer avskild känsla.

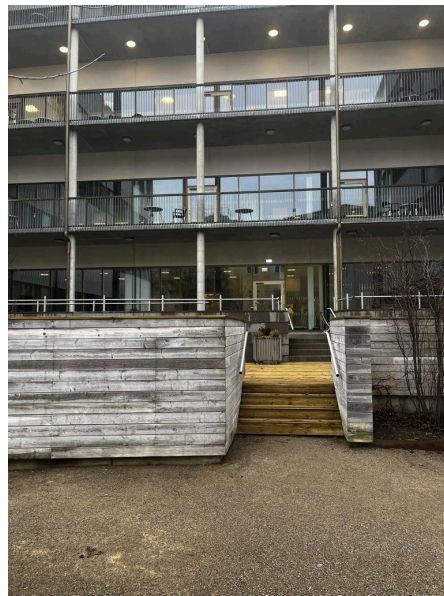
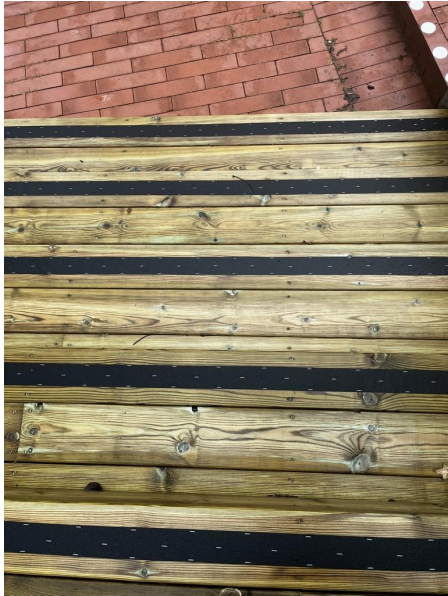

Bild 1: Halkskydd på tralltrapporna på innergården. **Bild 2:** Trädäck med murar i trä som avskärmar och skapar en avskild känsla. **Bild 3:** Uteplats intill byggnad i Lindhaga park som upplevs vara avskild med begränsad tillgång.

Slutsatser och erfarenheter:

- Enkel navigering genom tydliga gångstigar och landmärken
- Tillgänglighetsanpassning med räcken och ramper samt anpassning efter olika vädersituationer med halkskydd, räcken och halkfria material
- Strategisk placering av gröna utomhusmiljöer nära sjukhusets entréer

5.2.1.7 Mångfunktionalitet och variation

Nr	Mångfunktionalitet och variation	Poäng 1-5
40	Finns det avskilda utrymmen med visuella skydd? (lövverk, pergola)	2
41	Finns det sociala utrymmen?	4
42	Finns det en variation av funktioner? (lugna platser, sociala ytor, förändring i landskapet)	4
43	Finns det skydd mot väder och vind?	2
44	Kan utrymmena användas året runt?	3

Gällande temat *mångfunktionalitet och variation* är poängsättningen varierad, vilket grundar sig i att det generellt finns en variation i funktioner och sociala utrymmen, men en viss svårighet att använda dem i olika väder. På sjukhusområdet i stort finns det god tillgång till sociala ytor i varierande miljöer såsom bänkgrupper i olika konstellationer och vid öppna ytor, vilket gett kriterium nummer 41 en högre poäng. Detta hänger även ihop med att utrymmena på området till stor del är allmänt tillgängliga, vilket vidare även påverkar den lägre poängsättningen på kriterium nummer 40 då det inte finns många privata utrymmen med visuellt skydd. På grund av de gröna utomhusmiljöernas placering i förhållande till byggnaderna, samt antalet fönster och balkonger som vetter ut mot dem, i kombination med placering av vegetation finns det inga goda förutsättningar för visuellt skydd. Trädäcket på innergården är en av de platser där visuellt skydd upplevs till viss del, på grund av murarna i trä och de omgärdande byggnaderna. Byggnaderna bidrar även till att de flesta gröna utomhusmiljöer blir skyddade mot hård vind, men andra skydd för olika väderförhållanden saknas, vilket är grunden för den låga poängsättningen på kriterium nummer 43. På innergården finns en pergola, men dess konstruktion skyddar inte mot regn eller snö, däremot bidrar den till viss del med insynsskydd.

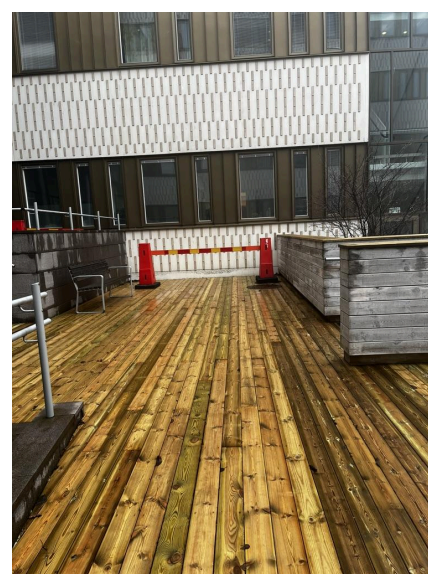

Bild 1: Social sittgrupp utanför huvudentrén. **Bild 2:** Pergola på innergården som bidrar med visuellt skydd från ett håll. **Bild 3:** Insynsskyddad sittplats på trädäcket.

Vid observationstillfället gjordes även bedömningen att det finns en god variation av funktioner på platsen eftersom det finns många sociala ytor i varierande miljöer samt förändringar i landskapet såsom vid slänten ner till Rönne å. Längst med ån finns det även några få lugna platser med enstaka bänkar med utsikt mot ån som erbjuder utrymme för ensamtid och självreflektion. Slutligen görs en bedömning att de gröna utomhusmiljöerna till viss del kan användas året om, men det finns inga skydd mot regn eller snö vilket gör att användningen begränsas, främst under vinterhalvåret.

Bild: Utrymme för självreflektion och ensamtid vid Rönne å.

Slutsatser och erfarenheter:

- Utomhusmiljöer med olika upplevelsevärden och funktioner

5.2.1.8 Omkringliggande grönska

Nr	Omkringliggande grönska	Poäng 1-5
45	Finns det grönområden nära sjukhuset? (park, skog, kyrkogård)	4
46	Är utsikten från patientrum och gemensamma utrymmen kopplad till grönska?	5
47	Kan patienter och personal enkelt nå omkringliggande grönområden?	3

Angående temat *omkringliggande grönska* är det vid Ängelholms sjukhus endast grönstråket längs Rönne å som finns i närheten av sjukhusområdet. Boverket (2022a) beskriver grönstråket som ett större parkrum med högt rekreativt värde med bland annat mycket grönska och motionsslingor. Gällande kriterium nummer 46 bedöms det finnas god utsikt mot den omkringliggande grönskan då takterrasser, balkonger och fönster på den nordöstra sidan av sjukhuset vetter ut mot Rönne å och i utvecklingen av sjukhuset beskriver Boverket (2022a) att stort fokus legat på visuell tillgång till parkrummet längs ån. Däremot bedöms det vara svårt att nå promenadstråket från sjukhusets sida då det är brant och undermåliga stigar ner, men genom att gå över Tullportsbron är tillgängligheten bättre till stråket på andra sidan.

Bild 1: Stig som leder ner från sjukhusområdet till promenadstråket vid Rönne å som inte är tillgänglighetsanpassad. **Bild 2:** Tullportsbron som bidrar till bättre tillgänglighet.

Slutsatser och erfarenheter:

- Omkringliggande grönska höjer områdets övergripande gröna värden men är svårt att påverka
- God utsikt mot omkringliggande gröna utomhusmiljöer via takterrasser, balkonger och strategiskt placerade fönster

5.3 Skånes universitetssjukhus i Lund

Lund har en lång historia av sjukhusverksamhet som sträcker sig tillbaka till 1100-talet. Lunds lasarett grundades 1768 (Gisbertz 2023) och var första lasarettet i Skåne (Länsstyrelsen Skåne u.å). 1868 stod den nya kirurgiska kliniken klar centralt belägen i staden, med utgångspunkt i denna byggnad utvecklades och expanderade sjukhusområdet norrut med nya byggnader. I slutet av 1930-talet sågs behovet att samla kliniker och centrala funktioner på ett större område för sjukhusverksamhet och 1945 antog Malmöhus läns landsting förslaget om byggnationen av Blocket, som idag är sjukhusområdets mest framträdande byggnad. När det nya sjukhusområdet planerades sågs ett ökat behov av vårdplatser och Lunds universitet etablerade mer utbildning och forskning vid sjukhuset, vilket resulterade i att Blocket växte i storlek. Blocket byggdes i etapper och 1968 invigdes byggnaden. Det närliggande grönområdet Sankt Hans backar skapades av de jordmassor som schaktats bort under byggandet av sjukhusområdet. Efter att Blocket stod klart har det fortsatt att byggas ut i syfte att anpassas efter verksamhetens behov och sjukhusområdet består idag av många olika byggnader (Gisbertz 2023) och har 645 vårdplatser (Wiberg 2025).

På universitetssjukhusets område råder det idag stor brist på tillgång till grönytor på 0,2 hektar eller större inom 200 meter från byggnaden (Lunds kommun 2019). Sjukhusområdet saknar sammanhängande större grönytor men erbjuder desto fler små grönytor med begränsade kvaliteter, då de främst består av gräsmattor med enstaka träd. Norra kyrkogården, Universitetsbibliotekets park samt Allhelgonakyrkan erbjuder gröna miljöer i närheten av sjukhuset (Sweco 2021). I nära

Bild: Skånes universitetssjukhus i Lund med omnejd. Kraftringen (2022). [Fotografi].
<https://www.mynewsdesk.com/se/kraftringen/images/flygfoto-oever-skaanes-universitetssjukhus-lund-2625174> [2025-02-10]. Används med upphovspersonens tillstånd.

Figur: Orienteringskarta över Skånes universitetssjukhus i Lund som visar gröna ytor och byggd miljö. Illustration av Linnéa Thorstensson.

anslutning till barn- och ungdomssjukhuset finns det en lekplats som utifrån temat vild natur bidrar med en naturlig plats för lek och rekreation (Boverket 2024).

2024 introducerades ett nytt initiativ på sjukhuset som kallas för Bättringsvägen 1, en 800 meter lång slinga genom sjukhusets område. Bättringsvägen 1 syftar till att arbeta förebyggande med hälsa genom att uppmuntra till rörelse, men även främja mental hälsa och välbefinnande. Längs vägen finns det fem rastställen med bänkar som är markerade med skyltar som uppmuntrar besökaren till avkoppling, rörelse eller att tänka på att vara närvarande, likaså finns det skyltar som markerar slingans väg för enkel navigering (Region Skåne 2024). På sjukhusområdet finns det en del platser där marken lutar, Bättringsvägen 1 är anpassad så att personer med olika fysiska förmågor kan gå den, men det finns fortfarande några justeringar för tillgänglighet som väntas ske. På grund av detta rekommenderas personer som använder hjälpmedel, såsom rullator eller rullstol, att ha ledsagare med sig (Region Skåne 2025). Bättringsvägen 1 är den första slingan av fyra planerade på sjukhusområdet (Region Skåne 2024).

5.3.1 Platsbesök vid Skånes universitetssjukhus i Lund

I följande avsnitt presenteras resultatet av de observationer som genomförts vid Skånes universitetssjukhus i Lund. Avsnittet syftar till att förklara och resonera kring den poängsättning som har gjorts, samt att utifrån detta, i kombination med resultatet från arbetets litteraturstudie, dra erfarenheter och slutsatser.

5.3.1.1 Fysiska designkvaliteter

Nr	Fysiska designkvaliteter	Poäng 1-5
1	Finns det naturliga inslag? (vatten, växter, organiska material)	2
2	Är sittplatserna varierade? (fasta och/eller flyttbara)	2
3	Finns det en variation av färg, form, textur och material?	2
4	Är entréerna inbjudande?	1
5	Finns det lekfunktioner?	2
6	Är ljusförhållandena naturliga och varierade? (dagsljus)	2
7	Är utrymmena skuggade och vindskyddade?	4

På Skånes universitetssjukhus i Lund bedöms temat *fysiska designkvaliteter* ha låga värden vilket resulterat i en låg poängsättning på samtliga kriterier, bortsett från kriterium nummer sju som fått en högre poäng. Sjukhusområdet har genomgående en stor andel hårdgjorda ytor med få naturliga inslag vilket ligger till grund för poängsättningen på kriterium nummer ett. De naturliga inslag som finns är främst på rastplatserna längs Bättringsvägen 1 då de består av gröna utomhusmiljöer i varierande kvalitet. På området finns det även några utomhusmiljöer med vatten i form av dammar och rinnande vatteninstallationer, vilket bidrar med naturliga inslag. Genom området går det många vägar för enkel transport vilket medför att markmaterialet främst består av asfalt och betongplattor vilket resulterar i att graden av variationen i färg, form, textur och material är låg.

Bild 1: Innergården i Blocket med mycket hårdgjord yta. **Bild 2:** Rastplats Korsningen längs Bättringsvägen 1 som består av mycket hårdgjord yta. **Bild 3:** Entré till akutmottagningen bestående enbart av hårdgjord yta.

Bild 4: Rastplats Blocket bestående främst av hårdgjord yta. **Bild 5:** Rastplats Dammen med vatteninslag. **Bild 6:** Vatteninstallation i utkanten av sjukhusområdet längs med en stor väg.

Vidare består sittplatserna främst av fasta sittplatser, och många av dessa är placerade längs med vägen med någon form av vegetation bakom. Längst med slingan Bättringsvägens rastplatser finns det gott om sittplatser i varierande miljöer, däremot är alla fasta med undantag vid rastplatsen Dammen där bord, stolar och bänkar är flyttbara.

Bild 1: Sittplats utanför huvudentrén med vegetation bakom. **Bild 2:** Sittplatser framför häck längs med en genomfartsled. **Bild 3:** Fasta sittplatser med bord. **Bild 4:** Flyttbara sittplatser med bord vid rastplats Dammen.

Att hitta till grönytorna på området bedöms vara svårt då entréerna är otydliga och upplevdes inte vara inbjudande, detta medförde även en känsla av tveksamhet i att beträda vissa utomhusmiljöer. Vidare hittades endast en plats med lekfunktioner vilket var utanför barn- och ungdomssjukhuset, i övrigt var det svårt att identifiera platser där lek kan uppstå i de gröna utomhusmiljöerna.

Bild 1: Trappa upp till en dörr som leder ut till innergården i Blocket. Entrén ut anses inte vara inbjudande då det inte framgår tydligt om platsen får beträdas. **Bild 2:** Bild på naturlekplatsen utanför barn- och ungdomssjukhuset.

Byggnadernas höga höjder bidrar till att utomhusmiljöerna blir skuggade och väl skyddad från hårda vindar, och förutsättningar för intag av dagsljus blir därmed sämre. Slutligen resulterar detta i en låg poäng på kriterium nummer sex och en hög poäng på kriterium nummer sju. Att kriterium sju får högre poäng är nödvändigtvis inte positivt då miljöerna riskerar att bli för avskärmade från naturliga upplevelser.

Bild 1: Innergården i Blocket där markmaterialet är täckt av mossa vilket tyder på ett skuggigt läge. **Bild 2:** Nedsänkt grönyta med Blockets höga fasad i bakgrunden.

Slutsatser och erfarenheter:

- Utforma byggnaderna för att skapa goda förutsättningar för dagsljus på områdets utomhusmiljöer, samt för skuggade och vindskyddade utrymmen

5.3.1.2 Sensoriska upplevelser

Nr	Sensoriska upplevelser	Poäng 1-5
8	Finns det naturliga ljud på platsen? (vatten i rörelse, fågelsång)	2
9	Finns det variation i vegetationens färger och texturer?	3
10	Finns det dofter som bidrar till en positiv upplevelse?	2
11	Är miljön estetiskt tilltalande?	2
12	Domineras platsen av växtmaterial och andra organiska inslag?	1
13	Finns det inslag som engagerar fler sinnen? (doft, ljud, taktila material)	1
14	Är ljudmiljön balanserad och fri från störande buller?	1
15	Uppmuntras en lugnande atmosfär genom färgval och design?	1
16	Är det en balans mellan de sensoriska intrycken?	1

Samtliga kriterier från checklistans andra tema, *sensoriska upplevelser*, har fått låga poäng i bedömningen. Det kriterium som fått högst poäng är nummer nio vilket beror på att vegetationen på platsen upplevs ha en relativt stor variation i dess färger och texturer som förklaras dels genom att det finns en relativt god artrikedom på platsen samt att en del av vegetationen är städsegrön eller har volymbildande egenskaper. Att de övriga kriterierna fått så låga poäng beror dels på att majoriteten av sjukhusområdet är hårdgjort vilket i hög grad begränsar möjligheten till ett större erbjudande av sensoriska upplevelser. Dels beror det på att de gröna utomhusmiljöer som finns är små till ytan samt att de i de flesta fall ligger i anslutning till eller i direkt anslutning till trafikerade bilvägar som går genom området där buller från bilar inte bidrar till en lugnande atmosfär och inte heller inslag som engagerar fler sinnen. Sammanfattningsvis så leder de stora och höga huskroppar, i kombination med stor andel hårdgjord yta samt buller från bilar och andra fordon, till att det råder obalans mellan de sensoriska intrycken och även till att miljöns estetiska värden bedöms som låga. Något som däremot bidrar positivt till de sensoriska upplevelserna på platsen är att det finns ett fåtal naturliga ljud på platsen i form av porlande vatteninstallationer. Det finns även en del växter som under vår och sommar kan bidra till positiva doftupplevelser, poängen blir dock fortfarande låg på kriterium nummer tio eftersom det endast handlar om ett fåtal rabatter på hela sjukhusområdet med väldoftande växter såsom lavendel eller syren.

Bild 1: Vatteninstallation som bidrar med ett naturligt porlande ljud som dock präglas av störande buller då platsen ligger i en trafikerad vägkorsning. **Bild 2:** Volymskapande vegetation som bidrar till variation i färg och textur även under vinterhalvåret. **Bild 3:** En stor andel av området består av hårdgjord yta och mindre gröna utrymmen. **Bild 4:** Vatten i rörelse som bidrar till naturliga ljud på platsen och städsegrön vegetation för variation av färg och textur.

Slutsatser och erfarenheter

- Balans mellan hårdgjorda ytor och växtmaterial samt organiskt material på sjukhusområdet
- Begränsa biltrafik genom sjukhusområdet

5.3.1.3 Vegetationsval

Nr	Vegetationsval	Poäng 1-5
17	Finns det en blandning av växtarter som bidrar till visuell variation?	4
18	Är växtvalet giftfritt och säkert för människor och djur?	3
19	Är växtvalet dynamiskt med tanke på de fyra årstiderna?	4
20	Finns det säsongsbloommande arter?	4
21	Finns det hierarkier mellan träd, buskar och mindre växter som skapar rumslighet?	3

Temat *vegetationsval* är det tema som bedömts med högst poäng av samtliga teman på sjukhusområdet. Anledning till detta är bland annat att det finns en relativt hög artrikedom som bidrar till god visuell variation, mycket beror på att en stor del av vegetationen är städsegrön och således bidrar med viktiga gröna värden året runt. Detta, i kombination av att det finns säsongsbloommande träd, buskar samt perenner, bidrar även till att växtvalet är dynamiskt och bidrar med värden hela året. Det finns även ett fåtal växter såsom vinterljung samt hybridtrollhassel som blommar tidigt på året.

Angående huruvida växtvalet är giftfritt för människor och djur så har poängen på kriterium nummer 18 bedömts till en trea eftersom det förekommer en rad växter som är giftiga för både människor och djur. Exempel på dessa är murgröna, idegran, lagerhägg samt rhododendron. På en del av de gröna utomhusmiljöer som finns på sjukhusområdet finns det tydliga hierarkier mellan träd, buskar och mindre växter såsom perenner som bidrar till att skapa rumslighet.

Bild: I anslutning till sjukhusets huvudentré finns denna rabatt med bland annat tidigblommande vinterljung och hybridtrollhassel.

Bild 1: På innergården i Blocket finns olika växtarter, varav en del är städsegröna, som bidrar till visuell variation och samtidigt förstärker rumsligheten på platsen. **Bild 2:** Vegetation som skapar en tydlig hierarki mellan klippt gräsyta, marktäckande murgröna samt idegran. **Bild 3:** Murgröna används som en effektiv marktäckare i en sluttande rabatt men den är även giftig för människor och djur.

Slutsatser och erfarenheter

- Genom att använda en bred sammansättning av olika vegetationstyper skapas värden under alla säsonger
- Genom skötselinsatser skapa hierarkier som bidrar till variation och skapar rumslighet

5.3.1.4 Biologisk mångfald och hållbarhet

Nr	Biologisk mångfald och hållbarhet	Poäng 1-5
22	Används inhemska/lokala växter?	3
23	Används exotiska växter?	3
24	Finns det balans i växtvalet mellan inhemska och exotiska arter?	5
25	Gynnas biologisk mångfald? (habitat för fåglar, insekter, pollinatörer)	1
26	Är vegetationens textur och bladverk varierad?	3
27	Är växterna lättskötta?	3
28	Finns det arter som lockar insekter och djur?	3

Checklistans fjärde tema *biologisk mångfald och hållbarhet* har fått en varierad poängsättning där kriterium nummer 24 och 25 sticker ut med högsta respektive lägsta poäng. Efter observation av sjukhusområdet bedöms det finnas god balans mellan exotiska och inhemska arter då båda går att finna i ungefär samma utsträckning. Exotiska arter som används är bland annat magnolia, hybridtrollhassel, bambu och ginko, medan de inhemska arterna är bland annat ljung, idegran, bok, björk och tall. Sammantaget bidrar variationen av exotiska och inhemska arter till en variation i textur och bladverk, då det bland annat finns både städsegrön och lövfällande arter.

Bild 1: Exempel på användning av exotiska och inhemska växter tillsammans i form av bambu och tall. **Bild 2:** Hybridtrollhassel i en bädd av ljung.

Den biologiska mångfalden anses inte gynnas på sjukhusområdet bland annat på grund av mängden hårdgjord yta, avsaknad av ängsyta eller vildvuxet gräs samt få blommande växter vintertid. Vidare finns det även en avsaknad av andra incitament som gynnar biologisk mångfald, såsom kvarlämnad ved, insektshotell eller fågelholkar, vilket ligger till grund för den låga poängsättning på kriterium nummer 25. Däremot finns det arter som lockar insekter och djur såsom rhododendron, ljung och hybridkejsarolvon vilket medför den aningen högre poängsättningen på kriterium nummer 28.

Bild 1: Blommande hybridkejsarolvon. **Bild 2:** Ljung med andra perenner i en upphöjd växtbädd.

Slutligen anses skötseln av de gröna utomhusmiljöerna vara av medelhög skötselnivå då det finns en del formklippta buskar samt gräsmattor och rabatter som kräver regelbundna skötselinsatser. Däremot kräver de hårdgjorda ytorna färre skötselinsatser, och på grund av den höga andel hårdgjorda ytor på området underlättas skötseln, främst på grund av mängden asfalt.

Slutsatser och erfarenheter

- Balans mellan användningen av exotiska och inhemska arter
- Kombinera ytor som kräver mycket skötsel med ytor som är mer lättskötta och har lägre skötselintensitet

5.3.1.5 Tillgång

Nr	Tillgång	Poäng 1-5
29	Finns det fysisk tillgång till gröna utomhusmiljöer?	1
30	Är de gröna utomhusmiljöer visuellt tillgängliga? (utsikt från byggnader)	2
31	Finns utomhusmiljöerna i nära anslutning till huvudbyggnaden?	1
32	Är utrymmena väl integrerade med sjukhusmiljön?	3

För temat *tillgång* så har bedömningen på samtliga kriterier, med undantag för kriterium nummer 32, bedömts med ett poäng respektive två poäng vilket till stor del förklaras med en allmän brist på gröna utomhusmiljöer då stora delar av sjukhusområdet består av hårdgjord yta och bilvägar samt höga byggnadskroppar. De gröna utomhusmiljöer som finns är av varierande kvalitet där en del anses ha höga värden och en del låga värden. Generellt för samtliga gröna utomhusmiljöer på sjukhusområdet gäller att de till ytan är små och majoriteten angränsar till bilvägar. Ett undantag som stärker tillgången till gröna utomhusmiljöer är den tillgänglighetsanpassade Bättringsvägen 1 som består av en slinga med fem rastplatser med naturliga inslag och sittmöjligheter för vila. Bättringsvägen 1 anses relativt väl integrerad i sjukhusmiljön vilket leder till poängsättning tre. En del av rastplatserna längs slingan är dock trots skyltning i vissa fall svåra att hitta till. Ytterligare en aspekt som leder till en lägre poäng är att majoriteten av Bättringsvägens gröna rastplatser inte ligger i nära anslutning till huvudbyggnaden Blocket. Förklaringen till att kriterium nummer 30 har en låg poäng är eftersom den visuella tillgången till gröna utomhusmiljöer är begränsad på den generellt låga andelen gröna utomhusmiljöer på sjukhusområdet. Dock kan detta tänkas variera i viss grad beroende på plats på sjukhuset, till exempel vid högre våningsplan i huvudbyggnaden Blocket är utsikten över Lund och omgivningarna vidsträckt.

Bild 1: Informations- och orienteringsskylt på en av Bättringsvägens gröna rastplatser. **Bild 2:** Visuellt tillgång till innergården i huvudbyggnaden Blocket. **Bild 3:** En grön utomhusmiljö som utgör rastplatsen Fontänen - en av Bättringsvägens fem rastplatser.

Slutsatser och erfarenheter

- En kombination av till ytan både mindre och större gröna utomhusmiljöer
- En grön slinga är ett effektivt sätt att integrera gröna miljöer på sjukhusområdet
- Minska barriärer som skapas av trafikerade genomfartsleder och bilvägar

5.3.1.6 Tillgänglighet

Nr	Tillgänglighet	Poäng 1-5
33	Är gångvägar, skyltar eller landmärken tydliga för navigering?	2
34	Är utrymmena strategiskt placerade och nära sjukhusets entréer?	1
35	Är områdena tillgängliga för personer med olika funktionsvariationer? (räcken, ramper)	2
36	Finns det allmän tillgång till utomhusmiljön för offentligheten?	4
37	Är tillgången till utomhusmiljön begränsad?	1
38	Finns det utomhusmiljöer med privat tillgång?	2
39	Finns det anpassningar för olika vädersituationer? (halkfria material, ledstänger)	2

Temat *tillgänglighet* bedöms utifrån observationstillfället främst med låga poäng, då samtliga kriterier förutom kriterium nummer 36 fått två poäng eller lägre. Detta grundar sig bland annat i en otydlig navigering på området på grund av sjukhusområdets storlek, vägar och antalet byggnader. Vidare är det svårt att följa Bättringsvägen 1 eftersom skyltarna är väldigt små samt att informationen är bristfällig med orienteringskartor som utelämnat orienteringsprick som informerar om "här är du". Angående landmärken kan byggnaden Blocket anses vara just ett sådant eftersom byggnaden syns från stora delar av sjukhusområdet samt staden, vilket gör navigering en aning enklare.

Bild 1: Liten skylt som visar var Bättringsvägen 1 går. **Bild 2:** Orienteringskarta för Bättringsvägen 1 som saknar orienteringsprick vilket bidrar till en svår navigering.

De gröna utomhusmiljöerna bedöms inte vara strategiskt placerade nära sjukhusets entréer eftersom många ligger avskild och inklämda samt saknar direkta ingångar till byggnaderna. Endast ett fåtal gröna utomhusmiljöer ligger i anslutning till huvudbyggnaden Blocket. Vidare bedöms tillgänglighetsanpassningar på området vara bristfälliga då det är svårt att ta sig runt själv på området vid användning av hjälpmedel, såsom rullstol eller rullator. Exempel på detta är slingan Bättringsvägen 1 som enligt Region Skåne (2025) är anpassad för personer med olika typer av funktionsvariationer. Dock finns det en viss lutning av marken vilket medför en rekommendation för medföljande ledsagare. Detta ska enligt Region Skåne (2025) justeras för att öka tillgängligheten. På kartan för Bättringsvägen 1 finns det däremot en separat väg utmarkerad som visar en rullstolsanpassad väg när slingan leder besökaren genom svårare terräng, samt skyltar som visar var denna väg går. Även innergården i Blocket visar på bristfällig tillgänglighetsanpassning då det inifrån främst är trappor med höga trösklar som leder ut, och den ramp som finns på ena sidan är kort, brant och täckt av mossa. Sittplatserna på innergården står på en upphöjning vilket gör det svårt att nå dem vid användning av vissa typer av hjälpmedel.

Bild 1: Tillgänglighetsanpassad väg längs Bättringsvägen 1. **Bild 2:** Ramp från dörr till innergården i Blocket som inte anses vara anpassad för användning av vissa typer av hjälpmedel. **Bild 3:** Nivåskillnader på innergården i Blocken utan tillgänglighetsanpassning såsom en ramp, vilket begränsar användningen.

På sjukhusområdet är det allmän tillgång till de flesta gröna utomhusmiljöer såsom de fem rastplatserna längs Bättringsvägen 1. Däremot finns det desto färre platser med begränsad och privat tillgång då de som upplevs som begränsande egentligen är tillgängliga för allmänheten men känslan av att befinna sig där är påträngande. Ett exempel på en plats med privat tillgång är vid Ronald McDonald hus, där utomhusmiljön är avgränsad med staket och en tydlig skylt som informerar om att området är privat. Slutligen bedöms sjukhusområdets utomhusmiljöer inte vara väl anpassat efter olika vädersituationer eftersom det växer mycket mossor och alger på plattor vilket ökar risken för halka. Vidare finns det inga skydd för nederbörd och marken lutar och det saknas ledstänger.

Bild 1: Allmänt tillgänglig utomhusmiljö som upplevs begränsad eftersom det känns påträngande att befinna sig här. **Bild 2:** Skylt som informerar om ett privat område utanför Ronald McDonald hus.

Slutsatser och erfarenheter:

- Prioritera tillgänglighetsanpassning och underlätta navigering genom tydliga skyltar och orienteringskarta

5.3.1.7 Mångfunktionalitet och variation

Nr	Mångfunktionalitet och variation	Poäng 1-5
40	Finns det avskilda utrymmen med visuella skydd? (lövverk, pergola)	3
41	Finns det sociala utrymmen?	4
42	Finns det en variation av funktioner? (lugna platser, sociala ytor, förändring i landskapet)	2
43	Finns det skydd mot väder och vind?	2
44	Kan utrymmena användas året runt?	3

Gällande kriterierna nummer 40 och nummer 41 så har en del av de gröna utomhusmiljöerna på sjukhusområdet bedöms vara avskilda med visuella skydd i form av till exempel häckar som erbjuder mer privata utrymmen för självreflektion eller dylikt, trots detta så görs bedömningen att flertalet av de gröna utomhusmiljöerna är av en mer social och öppen karaktär. Detta beror många gånger på placeringen av de gröna utomhusmiljöerna då de ligger i nära anslutning till antingen byggnader, vägar eller på genomfartsleder där många människor passerar och avskildheten blir således begränsad.

Bild 1: En grön utomhusmiljö i nära anslutning till huvudbyggnaden av social och öppen karaktär.

Bild 2: Ett mer avskilt utrymme som är placerat avsides från gångvägen intill en damm på rastplatsen Dammen. **Bild 3:** Ett avskilt utrymme med visuellt skydd i form av formklippta häckar.

Vidare bedöms det inte vara någon stor variation av funktioner såsom förändringar i landskapet mer än en del sluttningar. I och med de höga byggnadsvolymerna så är det tänkbart att många av de gröna utomhusmiljöerna är vindskyddade men något särskilt skydd för nederbörd saknas på majoriteten av platserna vilket även bidrar till en låg poäng på kriterium nummer 44. Bättringsvägen 1 går att beträda året runt oberoende av väderförhållanden men dess rastplatser med bänkar saknar skydd mot nederbörd vilket leder till en något lägre användbarhet.

Bild 1: Nedsänkt utomhusmiljö som troligen upplevs som vindskyddad tack vare sitt nedsänkta läge samt den höga huskroppen. Det saknas dock skydd för nederbörd på platsen. **Bild 2:** Samma nedsänkta innergård intill Blocket som bild 1 sett ur en annan vinkel. **Bild 3:** Innergården i Blocket som troligen skyddas mot hårda vindar och således gör utomhusvistelse mer bekväm, dock finns det inget skydd mot nederbörd på platsen.

Slutsatser och erfarenheter

- Balans mellan avskilda och sociala utrymmen
- Behov av skydd mot olika väderförhållanden, främst nederbörd
- Anpassa trafikflöde, närhet till vägar och genomfartsleder till den tänkta användningen av gröna utomhusmiljöer

5.3.1.8 Omkringliggande grönska

Nr	Omkringliggande grönska	Poäng 1-5
45	Finns det grönområden nära sjukhuset? (park, skog, kyrkogård)	3
46	Är utsikten från patientrum och gemensamma utrymmen kopplad till grönska?	2
47	Kan patienter och personal enkelt nå omkringliggande grönområden?	3

I närheten av sjukhuset finns det tre grönområden, parken vid Universitetsbiblioteket, grönskan runt Lunds Allhelgonakyrka samt Norra kyrkogården. Både parken vid universitetsbiblioteket och grönskan runt Allhelgonakyrka är små till ytan med begränsade kvaliteter och ligger i direkt anslutning till sjukhusområdet, vilket gör dem enkla att nå. Norra kyrkogården är desto större och är den gröna utomhusmiljö av de närliggande grönområdena som har högst kvaliteter, däremot behöver besökaren korsa en väg och spårvagnsspår för att nå kyrkogården från sjukhusområdet vilket försämrar tillgängligheten. Kriterium nummer 46 har fått en lägre poängsättning vilket grundar sig i att det allmänt på sjukhusområdet finns en brist på gröna utomhusmiljöer då dessa är en minoritet i jämförelse med byggnader och vägar.

Bild 1: Övergången från sjukhusområdet till Norra kyrkogården. Vägen är bred och trafikerad med bussar, bilar och spårvagnar. **Bild 2:** Valv som markerar slutet på sjukhusområdet och i bakgrunden syns parken vid Universitetsbiblioteket. **Bild 3:** Bild på grönskan runt Allhelgonakyrka.

Slutsatser och erfarenheter

- Skapa koppling mellan sjukhusområdet och omkringliggande grönska är eftersträvaransvärt

6. Ramverk för gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang

I denna del av arbetet presenteras ramverket som består av riktlinjer för utformning av gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang i syfte att dessa ska bli så hälsofrämjande som möjligt för dess brukare. Ramverket är tänkt att användas som stöd i utveckling och planering av gröna vårdmiljöer vid ny- och ombyggnation av sjukhusmiljöer.

Riktlinjerna är indelade under åtta olika teman, dessa är *fysiska designkvaliteter* som handlar om att skapa fysiska förutsättningar för användning av gröna utomhusmiljöer, *sensoriska upplevelser* som innebär att skapa stimulans och balans av och mellan våra sinnen, *vegetationsval* som handlar om att göra ett medvetet växtval utifrån olika aspekter och *biologisk mångfald och hållbarhet* som handlar om att utforma för djurliv och långsiktig hållbarhet. *Tillgång* går ut på att säkerställa att det finns ett utbud av gröna utomhusmiljöer, *tillgänglighet* möjliggör användning för alla brukare oavsett fysisk- och psykisk förmåga, *mångfunktionalitet och variation* uppfyller överensstämmelse mellan människans varierande behov med den omkringliggande fysiska miljön och *omkringliggande grönska* som handlar om att möjliggöra nyttjande av omkringliggande grönska.

Ramverk för gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang

Fysiska designkvaliteter

- Bevara äldre vegetation och komplettera med ny för en balanserad grönstruktur
- Skapa gröna utomhusmiljöer med naturliga inslag som är väl integrerade i sjukhuskomplexets struktur på olika våningsplan
- Ett medvetet växt- och materialval som gynnar variation av färg, form och textur
- Erbjud fasta och flyttbara sittmöjligheter
- Inbjudande entréer med tydlig skyltning
- Utforma byggnader för att skapa goda förutsättningar för dagsljus på områdets utomhusmiljöer, samt för skuggade och vindskyddade utrymmen

Sensoriska upplevelser

- Bullerskydda gröna utomhusmiljöer där naturliga ljud får företräde, för balans mellan sensoriska upplevelser och en lugnande atmosfär
- Ett växtval som engagerar både syn, doft och känsel samt bidrar till variation i vegetationens färg och textur
- Utforma estetiskt tilltalande och välskötta utomhusmiljöer som främjar användandet
- Balans mellan hårdgjorda ytor, växtmaterial och organiskt material
- Begränsa biltrafik

Vegetationsval

- Ett medvetet dynamiskt växtval med stor artrikedom som innebär användning av städsegröna växter, säsongblommande arter och lökväxter för visuella värden året om
- Genom riktade skötselinsatser skapa strukturer och hierarkier som bidrar till variation och förstärker den rumsliga upplevelsen

Biologisk mångfald och hållbarhet

- Avväga användningen av exotiska och inhemska arter för att skapa en hållbar och varierad vegetation
- Kombinera ytor som kräver mycket skötsel med ytor som är mer lättskötta och har lägre skötselintensitet
- Prioritera frodiga rabatter med hög marktäckningsgrad
- Tillgodose boplatser och föda för insekter och pollinatörer

Tillgång

- Enkel fysisk tillgång, utan barriärer, till gröna utomhusmiljöer i direkt anslutning till sjukhusets huvudbyggnad
- Säkerställa god visuell tillgång till gröna utomhusmiljöer från sjukhusets inomhusmiljö
- Kombinera större och mindre grönytor
- En promenadslinga som kopplar samman och integrerar gröna utomhusmiljöer på sjukhusområdet

Tillgänglighet

- Prioritera tillgänglighetsanpassning - räcken, ramper, halkskydd och halkfria material
- Tydlig navigering- skyltar, orienteringskartor och landmärken
- Skapa ytor med allmän, begränsad och privat åtkomst för att möta behoven hos olika brukargrupper

Mångfunktionalitet och variation

- Säkerställa en lämplig fördelning mellan avskilda och sociala utrymmen för att möta olika behov av enskildhet och socialt umgänge
- Erbjud olika mångsidiga upplevelsevärden och funktioner i utomhusmiljön
- Erbjud sittplatser med skydd mot nederbörd för att främja användning året om
- Anpassa trafikflöde, vägar och genomfartsleder till den tänkta användningen av gröna utomhusmiljöer

Omkringliggande grönska

- Skapa förutsättningar för koppling mellan sjukhusområdet och omkringliggande grönområden
- Utsikt mot omkringliggande grönska från sjukhuset

7. Diskussion

I detta avsnitt diskuteras arbetets resultat, insikter vi har kommit till samt reflektioner kring de metoder som har valts och framtidsspaningar. Inledningsvis diskuteras resultatet, det vill säga arbetets ramverk och dess innehåll relaterat till de teoretiska utgångspunkter som utgör en grund i arbetet såväl som för majoriteten av empirin i arbetets litteraturstudie. Detta följs av en diskussion kring våra insikter följt av en metoddiskussion kring de valda metodernas förtjänster och begränsningar samt tillförlitlighet och validitet. Slutligen diskuteras praktiska implikationer och slutsatser följt av en redogörelse för våra framtidsförhoppningar.

7.1 Teoretiska kopplingar

Biophilia hypothesis och salutogenes kan tillsammans stärka återhämtningsprocesser och hälsa genom en holistisk designstrategi, detta då fokuset i det salutogena perspektivet är att skapa miljöer som upplevs som meningsfulla, trygga och stödjande och biophilia hypothesis ger en direkt koppling och interaktion med naturen och naturliga processer (Antonovsky 1987; Wilson 1993). Vidare stärks detta resonemang av Ulrichs (1983) the psycho evolutionary theory (PET) då grunden i teorin är att individers preferens för naturliga miljöer är biologiskt förankrade och medfödda. Detta återspeglas i arbetets ramverk genom riktlinjer kopplat till tillgänglighetsanpassning och navigering för att utomhusmiljön av brukarna ska upplevas som trygg och säker utan onödiga risker. Vidare bygger ramverket på kunskap om hur utomhusmiljöer i vårdsammanhang kan bli en resurs och en positiv upplevelse för brukarna genom riktlinjer kopplat till växtval som engagerar olika sinnen, promenadslingar som kopplar ihop gröna utomhusmiljöer och främjandet av biologisk mångfald.

Det framtagna ramverket har kopplingar till Kaplan och Kaplan (1989) Attention Restoration Theory (ART) då de fyra egenskaperna att komma bort, omfattning, fascination och kompatibilitet representeras i riktlinjerna. Ett dynamiskt vegetationsval med de fyra årstiderna i åtanke och biologisk mångfald med frodiga rabatter som lockar insekter och djur kan medföra en känsla av att komma bort samt fascination. Kaplan och Kaplan (1989) förklarar att naturlika miljöer ofta upplevs som mer restaurativa och återhämtande eftersom fascination oftast återfinns i miljöer som innehåller dessa förutsättningar. Vidare kan balans mellan avskilda och sociala utrymmen samt olika upplevelsevärden och funktioner bidra till kompatibilitet mellan brukarens behov av miljön och de miljömässiga omständigheterna medan ett växtval som engagerar olika sinnen kan bidra med en känsla av omfattning, vilket enligt Kaplan och Kaplan (1989) innebär att miljön upptar en stor del av individens mentala fokus genom att stimulera våra sinnen. Sammanfattningsvis främjar ramverkets riktlinjer den spontana uppmärksamheten, fascination, och skapar förutsättningar för att begränsa användningen av den riktade koncentrationen, vilket bland annat representeras i rekommendationer kring begränsning av trafik och anpassning av trafikflöden.

Slutsatser från teorin om stödjande trädgårdar har använts i arbetets ramverk på så sätt att dess riktlinjer möjliggör att gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang undviker risken att bli över- eller understimulerande. Ulrich (1999) konstaterar att miljöer som är över- eller understimulerande kan upplevas som stressfyllda miljöer för personer som befinner sig i påfrestande situationer såsom exempelvis vid sjukhusvistelse. Ramverket ger snarare förutsättningar för skapandet av stödjande utemiljöer, detta genom att samtliga av teorins fyra stödjande resurser (känsla av kontroll och möjlighet till privatliv, socialt stöd, möjlighet till fysisk aktivitet och träningsmöjlighet och positiv distraktion av naturen) finns representerade i ramverket i syfte att enskilt eller i kombination av varandra bidra till ett ökat välbefinnande och en minskad stress för patienter, personal och anhöriga.

Ramverk och dess riktlinjer har en stark grund i teorin om stödjande miljöer (SET) och främst i behovspyramiden. Detta genom att ramverkets riktlinjer skapar goda förutsättningar för att de gröna vårdmiljöernas fysiska design och utformning ska erbjuda dess brukare en känsla av att ha kontroll och valmöjligheter, något som Bengtsson och Grahn (2014a) beskriver som väsentligt för pyramidens samtliga nivåer. De gröna utomhusmiljöerna utgör en kontrast till den vårdmiljö patienter befinner sig i där maktlöshet kan vara en vanligt förekommande känsla. Känslan av att kunna fatta beslut och känna sammanhang motsvarar en stark KASAM, vilket Antonovsky (1987) beskriver som avgörande för att kunna bibehålla god hälsa och hantera stress. Vidare relateras detta även till ARTs omfattning eftersom de gröna miljöerna kan upplevas som sammanhängande och stora genom att bidra med stimulans via sensoriska upplevelser. Detta handlar enligt Kaplan och Kaplan (1989) inte nödvändigtvis om ytans fysiska storlek då även en mindre yta kan upplevas som omfattande genom att uppta stora delar av människans mentala fokus. Behovspyramiden relateras även till ramverkets riktlinjer gällande tillgänglighet samt främjande för avskildhet respektive mer sociala utrymmen då en variation av privat, begränsad och allmän tillgång till gröna vårdmiljöer motsvarar olika nivåer i behovspyramiden. Platser för avskildhet kan enligt (Bengtsson, Liljegren & Lundmark Alfredsson 2022) möjliggöra för inåtriktat engagemang i pyramidens lägsta nivå medan mer sociala platser möjliggör för utåtriktat engagemang i pyramidens högsta nivå.

7.2 Metoddiskussion

I detta avsnitt diskuteras de valda metoderna utifrån deras förtjänster och begränsningar i relation till arbetets syfte och frågeställningar. Följt av detta reflekterar vi kring de valda metodernas reliabilitet och validitet.

7.2.1 Förtjänster och begränsningar med valda metoder

De förtjänster som främst har identifierats kopplat till arbetets valda metoder, litteraturstudie samt observationer i form av platsbesök, handlar till stor del om hur dessa metoder har kombinerats. Kombinationen har bidragit till dels teoretisk förståelse om förutsättningar för hälsofrämjande gröna vårdmiljöer och dels till praktiska erfarenheter och lärdomar från existerande gröna vårdmiljöer. Vidare består arbetets litteraturstudies styrkor i att den ger en

bred och teoretisk förankrad förståelse av ämnet, möjliggör analys av väsentliga förutsättningar för gröna vårdmiljöer baserat på tidigare forskning och skapar en grund för identifiering av dessa förutsättningar att undersöka i arbetets observationer av referensplatserna. Några begränsningar med litteraturstudie som metod kan generellt sägas vara att det kan vara svårt att översätta teoretisk kunskap till praktisk tillämpning (Bryman 2018). En mer specifik begränsning kopplat till detta arbetes litteraturstudie är att checklistans sista tema, *omkringliggande grönska*, inte är framtagen ur litteraturstudien utan från de faktiska platsbesöken vilket kan innebära svagare stöd i relevant forskning samt en svagare teoretisk grund. En värdering har således behövt göras där bedömningen blev att detta tema, trots brist på teoretisk grund i litteraturstudien, ansetts nödvändigt och som en viktig förutsättning som påverkar samtliga gröna vårdmiljöer.

När det kommer till förtjänster och begränsningar för arbetets framtagna checklista har faktorer som struktur, applicerbarhet samt tydlighet som användandet av en checklista bidrar med identifierats som de främsta förtjänsterna. Identifierade begränsningar har kopplats till checklistans möjlighet till objektivitet. Detta eftersom poängsättning av checklistan kräver gradering vilket enligt Bryman (2018) kan leda till att poängen riskerar att baseras på subjektiva bedömningar av observatören eller observatörerna, detta kan således ses som en svaghet i arbetets resultat. Ett tänkbart tillägg till checklistan är huruvida det finns ny vegetation eller äldre bevarad vegetation på platsen. Detta är något som inkluderats i ramverkets riktlinjer då vi under platsbesöken insåg att de bidrar med olika kvaliteter.

Slutligen har platsbesökens förtjänster identifierats och arbetets observationer kan sägas bidra med konkreta exempel på hur gröna vårdmiljöer ser ut i verkligheten samt möjliggör för analys av praktiska aspekter såsom faktisk användning och skötsel. En brist kopplat till observationerna av referensplatserna kan sägas handla om urvalet och det faktum att endast tre platser utgör arbetets referensplatser vilket kan tänkas begränsa dess generaliserbarhet. Bryman (2011) menar att generaliserbarhet inom kvalitativ forskning alltid är komplex på grund av att denna typ av studier fokuserar på en viss kontext och djup snarare än på bredd. Vi har dock gjort bedömningen att dessa tre platser ändå bidrar till god generaliserbarhet med tanke på deras olika fysiska förutsättningar som har diskuterats i avsnitt 3.2.1 *Urval*.

7.2.2 Reliabilitet och validitet

Bryman (2018) beskriver begreppet reliabilitet som i vilken grad en undersökning kan upprepas, det vill säga replikeras samt dess tillförlitlighet. Detta innebär att en studie ska vara så systematisk och transparent att andra personer under liknande förhållande ska uppnå liknande resultat. I detta arbete kan sägas att litteraturstudien bidrar med en hög reliabilitet till resultatet då urvalskriterierna och avgränsningarna har redogjorts för med transparens samt att litteratursökningarna har genomförts med en systematisk ansats. Angående arbetets observationer kan tänkas att reliabiliteten försvagas eftersom poängsättning och gradering av checklistan kan riskera att vara subjektiv då de påverkas av individuella tolkningar och upplevelser av de olika referensplatserna. Det kan tänkas att bedömningen och

poängsättningen av checklistan, och därmed även slutsatserna och erfarenheterna, skulle kunna se annorlunda ut om det genomförts av någon annan. Detta gäller även för ramverkets riktlinjer. För att minska denna risk har checklistan varit standardiserad och noggrann dokumentation i form av fältanteckningar samt foton har förts.

Validitet inom kvalitativ forskning beskrivs av Bryman (2018) som hur väl studien undersöker det den faktiskt avser att undersöka och ett sätt att öka validiteten kan vara genom att använda flera typer av metoder i kombination. Vidare kan sägas att detta arbete når en hög validitet genom användningen av två olika metoder som har kombinerats, samt genom användningen av vetenskapligt granskade artiklar som garanterar att innehållet är av hög kvalitet samt genom att litteratursökningarna skett med en systematisk ansats. Gällande arbetets platsbesök kan validiteten tänkas bli försvagad av att resultaten från observationerna av referensplatserna kan vara svåra att generalisera till andra kontexter då varje plats är unik. Dock bedöms det att validiteten har stärkts av att de valda referensplatserna består av olika sjukhustyper samt omkringliggande miljöer.

7.3 Insikter och sammanfattande diskussion

För att gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang ska kunna nå sin fulla potential och effektivisera vården tror vi att en förutsättning är att de besöks och används av så många brukare som möjligt. För att detta ska lyckas anser vi att utformning och design endast är en aspekt medan inkludering i policys är en annan, om än så viktig, något som går i linje med vad Tseung et al. (2022) konstaterar angående policys. Vi anser att det är fördelaktigt om användningen av gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang är inkluderad i sjukhusets strategi och att personal uppmuntrar och uppmuntras till utomhusvistelse. Detta kan ske på olika sätt, som vi exempelvis ser på länssjukhuset Ryhov där natur- och kulturstigen Slingan är väl integrerad i sjukhusets verksamhet och informationen är lättillgänglig med kartor och broschyrer i huvudentrén samt tydlig skyltning längs Slingan. Till skillnad från Länssjukhuset Ryhov anser vi att informationen om hälsostigarna vid Ängelholms sjukhus är bristfällig och den enda information som finns tillgänglig är på orienteringskartan över hela sjukhusområdet. Därför bedömer vi att uppmuntran från personal för utomhusvistelse blir desto viktigare, något som även konstateras av Asano (2008) och Tseung et al. (2022). Det är tänkbart att en kombination av lättillgänglig information och uppmuntran hade kunnat bidra till en ökad användning av utomhusmiljöerna (Tseung et al. 2022) samt en effektivisering av vården då det kan leda till snabbare återhämtning och därav kortare vårdtider (Ulrich 1984).

Vår bedömning är att ramverket och de kvaliteter samt förutsättningar som utgör grunden i framtagandet är universella och avgörande för att gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang ska verka hälsofrämjande. Vidare går detta i linje med det nationella målet om gestaltade livsmiljöer (Boverket 2023) samt innehållet i standarden PTS utemiljö (PTS 2016). En viktig aspekt att reflektera kring i sammanhanget blir dock att ramverket kan behöva anpassas till olika sammanhang och alltid till platsens fysiska egenskaper och kontexten den byggda miljön befinner sig i. Vidare är detta något Boverket (2022c) betonar vikten av, då olika

sjukhus typer, såsom närsjukhus, länssjukhus och universitetssjukhus, innebär olika fysiska möjligheter och utmaningar. I relation till detta är vår förhoppning med ramverkets riktlinjer att finna en rimlig balans mellan riktlinjer av mer specifikt slag och riktlinjer av mer övergripande karaktär. En risk vi ser med denna balansgång har lett till att riktlinjerna eventuellt riskerar att vara något vaga. Detta är dock inget vi med säkerhet kan dra några slutsatser kring då ramverket ännu inte använts eller provats i praktiken. Samtidigt är vårt mål att ramverket ska kunna fungera som vägledning vid utvecklingen av nya eller befintliga sjukhusmiljöer och en viss vaghet kan således ses som en faktor som lämnar plats för tolkningsutrymme, anpassningar till platsspecifika förutsättningar, designpreferenser, olika typer av gällande styrdokument eller ekonomiska omständigheter såsom budget. Sett ur ett större perspektiv är vår uppfattning att gröna vårdmiljöer skapar goda möjligheter för en varierad struktur i samhällets byggda miljöer där dessa gröna inslag skapar förutsättningar för psykiskt välbefinnande för alla invånare, vilket är målet för PTS utemiljö och nationellt mål för gestaltad livsmiljö (PTS 2016; Boverket 2023). Således är det enligt vår bedömning av största vikt att gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang är väl genomtänkta och väl utformade för att kunna verka hälsofrämjande.

Ytterligare en faktor som är värd att reflektera kring är anledningen till att Länssjukhuset Ryhovs gröna utomhusmiljöer fått så höga poäng av oss i samband med platsbesöket. Troligen beror denna framgång på en kombination av olika faktorer. Vi har uppfattningen om att det dels beror på den grönstrukturplan som togs fram i samarbete med SLU och White Arkitekter i samband med utvecklingen och nybyggnationen av sjukhuset. Vidare tänker vi oss dels att det kan förklaras i relation till den kontext som sjukhusområdet befinner sig i, det vill säga i ett park- och naturområde och inte i samma centrala placering som Ängelholms sjukhus och Skånes universitetssjukhus i Lund.

Slutligen anser vi att en brist i vårt ramverk är att perspektivet om sammanhängande grönytor saknas. Detta anses vara en brist eftersom vi vid platsbesök på länssjukhuset Ryhov insåg att det bidrar till en tydlig röd tråd och ett bra sammanhang på samtliga gröna utomhusmiljöer på området, vilket resulterar i ett genomtänkt och sammanhängande helhetsintryck. Däremot lyder en riktlinje under temat *tillgång* följande: en promenadslinga som kopplar samman och integrerar gröna miljöer på sjukhusområdet. Denna riktlinje syftar till en promenadslinga som möjliggör rörelse mellan och genom olika grönytor på sjukhusområdet, vilket nödvändigtvis dock inte är samma sak som sammanhängande grönska. Något som hade kunnat utvecklas ytterligare i ramverkets innehåll kan tänkas vara riktlinjer som möjliggör för att bedriva vårdverksamhet och rehab utomhus, vilket är något som vi observerade på Länssjukhuset Ryhov och läste om för projektet Hälsostaden i Ängelholm.

7.4 Praktiska implikationer

I praktiken är den tänkta funktionen för arbetets ramverk att fungera som vägledning i planeringsstadiet av nya sjukhusområden eller vid utveckling av gröna vårdmiljöer vid befintliga sjukhusområde. Det är även tänkbart att ramverket kan användas i dialog med

verksamheter och brukare i utvecklingsarbete, som kommunikationsverktyg, för att skapa engagemang och nå gemensamma mål. Ramverket bidrar med evidensbaserade riktlinjer för utformningen av gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang vilket således kan utgöra ett tydligt argument för evidensbaserad design i vårdens byggda miljöer. Under arbetets gång har vi även identifierat en möjlighet i att använda arbetets checklista separat. Denna slutsats har vi kommit fram då det var checklistan som användes som verktyg vid observationstillfällena och utvärdering av arbetets referensplatser. Checklistan kan således användas som ett utvärderande verktyg i utvecklingssyfte för befintliga gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang i syfte att undersöka vilka förutsättningar som är befintliga på platsen och vilka som saknas. Det är därför tänkbart att checklistan och ramverket kan användas i olika stadier av utveckling och planering av sjukhusområden i syfte att skapa så goda förutsättningar för grönska som möjligt.

7.5 Framtiden

För att åstadkomma ytterligare tyngd till arbetets resultat och få en mer nyanserad bild hade det i framtiden varit intressant att vidareutveckla ramverket. Detta genom att komplettera med ett användarperspektiv genom till exempel intervjuer med olika brukargrupper, enkäter eller observationsstudier av olika brukargrupperns preferenser, behov, användning och rörelsemönster i befintliga gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang. Vidare menar Boverket (2022b) att detta är nödvändigt för att skapa och utveckla väl utformade vårdmiljöer, samt att dialog med personal, patienter och anhöriga bör prioriteras genom hela processen.

Vår förhoppning inför framtiden är att gröna utomhusmiljöer i vårdsammanhang ska ses som en viktig resurs och ett komplement till vården genom att ta till vara på de positiva hälsofrämjande fördelar som vistelse i gröna miljöer bevisligen kan bidra till. För att detta ska vara möjligt tror vi att det är avgörande att redan i ett tidigt planeringsskede möjliggöra för gröna utomhusmiljöer vilket kan innebära fysiska förutsättningar, bevara befintlig vegetation och en budget som möjliggör god etablering och skötsel. Vi ser en eventuell möjlighet att använda ramverket i samband med bland annat den framtida sjukhusflytten i Lund då planeringen för området befinner sig i ett tidigt skede i planeringsprocessen. Vidare är en annan aspekt som är av vikt för att utomhusmiljöerna ska verka hälsofrämjande att det finns rätt kompetens på alla olika stadier i processen, från planering och utformning till etablering och skötsel. Vår ambition är att ramverket ska kunna vara en viktig hjälp för landskapsarkitekter och samhällsplanerare samt fungera som ett verktyg genom att stärka argument och motivering för satsningar på gröna utomhusmiljöer. Slutligen räcker det således inte med att gröna utomhusmiljöer är en del av sjukhusområdet, det krävs även att de har rätt förutsättningar för att verka hälsofrämjande, något vi tror och hoppas att vårt ramverk kan bidra till.

Referenslista

- Anåker, Anna, Heylighen, Ann, Nordin, Susanna & Elf, Marie (2016). Design Quality in the Context of Healthcare Environments: A Scoping Review. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*. 2017; vol. 10 (4),136-150. Doi: 10.1177/1937586716679404
- Antonovsky, Aaron. (1987). *Unraveling the Mystery of Health: How People Manage Stress and Stay Well*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Asano, Fusayo (2008). Healing at a Hospital Garden: Integration of Physical and Non-Physical Aspects. *Acta Hortic.* (775), 12-22. [*International Symposium on Horticultural Practices and Therapy for Human Well-Being*, 13-19 Augusti, 2006, Seoul, Sydkorea.] Doi: 10.17660/ActaHortic.2008.775.1
- Belčáková, Ingrid, Galbavá, Pavla & Majorošová, Martina (2018). Healing and therapeutic landscape design- examples and experience of medical facilities. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research*, vol. 12 (3), 128-151. Doi: 10.26687/archnet-ijar.v12i3.1637
- Bengtsson, Anna (2015). *From Experiences of the Outdoors to the Design of Healthcare Environments: A Phenomenological Case Study at Nursing Homes*. Diss. Sveriges Lantbruksuniversitet. Department of Work Science, Business Economics and Environmental Psychology, Swedish University of Agricultural Sciences. <https://res.slu.se/id/publ/67022>
- Bengtsson, Anna, Burman, Robert och Åshage, Anna (2022). Användning av forskning vid utveckling av grönstrukturplaner för utemiljöer i ett regionalt sammanhang. I: Engström, Åsa, Juuso, Päivi, Liljegren, Madeleine & Lundmark Alfredsson, Lotta (2022). *Vård, omsorg och rehabilitering utomhus: teori, praktik och nya perspektiv*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, Anna & Grahn, Patrik (2014a). Natur och trädgård i ett vårdssammanhang I: Wijk, Helle (red.), *Vårdmiljöns betydelse*. Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, Anna & Grahn, Patrik (2014b). Outdoor environments in healthcare settings: A quality evaluation tool for use in designing healthcare gardens, *Urban Forestry & Urban Greening*, vol. 13(4), 878-891. Doi: /10.1016/j.ufug.2014.09.007
- Bengtsson, Anna, Liljegren, Madeleine & Lundmark Alfredsson, Lotta (2022). Landskapsarkitekturens miljöpsykologi. I: Engström, Åsa, Juuso, Päivi, Liljegren, Madeleine & Lundmark Alfredsson, Lotta (red.), *Vård, omsorg och rehabilitering utomhus- teori, praktik och nya perspektiv*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, Anna, Oher, Nina, Åshage, Anna, Lavesson, Lillian & Grahn, Patrik (2018). *Evidensbaserad design av utemiljö i vårdssammanhang* [Elektronisk resurs]. Sveriges lantbruksuniversitet.

- Berg, Per G. (2015). Fungerande täthet i framtidens städer. *Utemiljö*, 2015(2): 4-5.
- Booth, Andrew, Sutton, Anthea & Papaioannou, Diana (2016). Systematic approaches to a successful literature review. Second edition. Los Angeles: Sage.
- Boverket (2022a). *Hälsostaden Ängelholm*.
[<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetssatt/vardens-miljoer/larande-exempel2/halsostaden-angelholm/>] Hämtad: 2025-02-02.
- Boverket (2022b). *Utveckla vårdens byggda miljöer*.
[<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetssatt/vardens-miljoer/>] Hämtad: 2025-01-30.
- Boverket (2022c). *Vårdmiljöns betydelse i samhället*.
[<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetssatt/vardens-miljoer/manniska-och-vardmiljo/vardmiljon-i-samhallet/>] Hämtad: 2025-02-24.
- Boverket (2023). *Gestaltad livsmiljö - politik för arkitektur, form och design*.
[<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/kulturvarden/andra-Styrmedel-for-kulturvarden/gestaltad/>] Hämtad: 2024-12-10.
- Boverket (2024). *Natur och gröna kvaliteter i vårdmiljöer*.
[<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetssatt/vardens-miljoer/gestaltningens-byggstenar/natur-och-gronska/>] Hämtad: 2025-02-05.
- Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje upplagan Stockholm: Liber.
- Burman, Robert (2025). Landskapsingenjör, Driftchef mark på Region Jönköping län. Möte 2025-02-03.
- Cho, Minjung (2023). Evaluating Therapeutic Healthcare Environmental Criteria: Architectural Designers' Perspectives. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 20(2), 1-34. Doi: 10.3390/ijerph20021540
- Cooper Marcus, Clare (2007). Healing Gardens in Hospital. *IDRP Interdisciplinary Design and Research e-Journal*, vol. 1 (1), 1-27.
- Engström, Åsa & Juuso Päivi (2022). Hälsoteorier för vård, omsorg och rehabilitering utomhus. I: Engström, Åsa, Juuso, Päivi, Liljegren, Madeleine & Lundmark Alfredsson, Lotta (2022). *Vård, omsorg och rehabilitering utomhus: teori, praktik och nya perspektiv*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur.

Engström, Åsa, Juuso, Päivi, Liljegren, Madeleine & Lundmark Alfredsson, Lotta (2022). *Vård, omsorg och rehabilitering utomhus - En introduktion*. I: Engström, Åsa, Juuso, Päivi, Liljegren, Madeleine & Lundmark Alfredsson, Lotta (2022). *Vård, omsorg och rehabilitering utomhus: teori, praktik och nya perspektiv*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur.

Gisbertz, Björn (2023). *Blocket i Lund*.

[<https://kulturportallund.se/blocket-i-lund/>] Hämtad: 2025-02-05.

Grahn, Patrik, Tenngart Ivarsson, Carina, Stigsdotter, Ulirka K. & Bengtsson, Inga-Lena. (2010). Using affordances as a health- promoting tool in a therapeutic garden. In: Ward Thompson, Catharine, Aspinall, Peter. & Bell, Simon. (red), *Innovative Approaches to Researching Landscape and Health: Open Space: People Space 2*. New York: Routledge, 116-154. Doi:10.4324/9780203853252

Grecu, Codrina, Cojocariu, Mirela, Balan, Clara-Teodora & Dascălu, Doina-Mira (2023). Using the Principles of therapeutic gardens in the proposed redevelopment of the green space of the “Prof. Dr. Nicolae Oblu” Hospital in Iasi. Scientific Papers. Series B, Horticulture. 67 (2), 440-446. [*Agriculture for Life, Life for Agriculture*, Januari, 2024, Bucharest, Rumänien] https://www.researchgate.net/publication/377463456_USING_THE_PRINCIPLES_OF_THE_THERAPEUTIC_GARDENS_IN_THE_PROPOSED_REDEVELOPMENT_OF_THE_GREEN_SPACE_OF_THE_PROF_DR_NICOLAE_OBLU_HOSPITAL_IN_IASI

Hamed, Sara, El-Bassiouny, Noha & Ternés, Anabel (2016). *Evidence-based design and transformative service research for the healthcare in hospitals: Setting the research agenda*. [<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ijphm-10-2013-0058/full/html#ref01>]

Helsingborg stad (2025). *Nya sjukhusområdet i Helsingborg*.

[<https://dialog.helsingborg.se/nya-sjukhusområdet-helsingborg>] Hämtad: 2025-03-19.

Horatio's Garden (2023). *What we do*. [<https://www.horatiogarden.org.uk/what-we-do/>] Hämtad:16-01-2025.

Hälsostaden Ängelholm AB (u.å). *Hälsostadens visionsmål*.

[<https://www.halsostaden.se/om-halsostaden/>] Hämtad: 2025-02-04.

Kaplan, Rachel & Kaplan Stephen (1989). *The Experience of nature: a psychological perspective*. Cambridge: Cambridge Univ. Pr.

Kaplan, Rachel, Kaplan, Stephen & Ryan, Robert L. (1998). *With People in Mind: design and management of everyday nature*. Washington D.C: Island Press.

Lunds kommun (2019). Grönprogram för Lunds kommun.
[<https://folkparkenilund.wordpress.com/wp-content/uploads/2023/12/b62d6-gronprogram-for-lunds-kommun-2019.pdf>] Hämtad: 2025-02-05.

Lunds kommun (2024). *Nya universitetssjukhuset i Lund*.
[<https://lund.se/stadsutveckling-och-trafik/stadsutvecklingsomraden/nya-sjukhuset>] Hämtad: 2024-11-12.

Länsstyrelsen Skåne (u.å). *Vårdinstitutionernas historia*.
[<https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/kulturmiljoprogram-skanes-historia-och-utveckling/kulturmiljoprogram-administrativa-landskap/vardhistoria.html>] Hämtad: 2025-02-05.

Memari, Sanaz, Pazhouhanfar, Mahdiah & Nourtaghani, Abdolmajid (2017). Relationship between perceived sensory dimensions and stress restoration in care settings, *Urban Forestry & Urban Greening*, vol. 26,104-113. Doi: 10.1016/j.ufug.2017.06.003

NCC (2025). *Utbyggnad av Länssjukhuset Ryhov i Jönköping*.
[<https://www.ncc.se/vara-projekt/lanssjukhuset-ryhov-jonkoping/>] Hämtad: 2025-02-04.

Nejati, Adeleh, Rodiek, Susan & Shepley, Mardelle (2016). Using visual simulation to evaluate restorative qualities of access to nature in hospital staff break areas. *Landscape and Urban Planning*, vol. 148, 132-138. Doi: 10.1016/j.landurbplan.2015.12.012

Nieberler-Walker, Katharina, Desha, Cheryl, Bosman, Carly, Roiko, Anne & Caldera, Savindi (2023). Therapeutic Hospital Gardens: Literature Review and Working Definition. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*, vol. 16(4):260-295.
Doi:10.1177/19375867231187154

Ottosson, Johan & Grahn, Patrik (2008). The role of natural settings in crisis rehabilitation: how does the level of crisis influence the response to experiences of nature with regard to measures of rehabilitation? *Landscape Research*, vol. 33 (1), 51-70. 21.
Doi: 10.1080/01426390701773813

PTS, Program för Teknisk Standard (2016). Tillgänglig: [<https://www.ptsforum.se/>] Hämtad: 2024-11-19.

Prop. 2017/18:110 *Politik för gestaltad livsmiljö*. Stockholm: kulturdepartementet.

Region Jönköping län (2024). *Natur- och kulturstigen Slingan - Ryhovområdets historia*.
[<https://www.rjl.se/Folkhalsa-och-varld/sa-kontaktar-du-varden/besok-pa-vara-sjukhus/lanssjukhuset-ryhov/Natur-och-kulturstigen-Slingan/>] Hämtad: 2025-02-04.

Region Skåne (2019). *Fysisk utvecklingsplan för sjukhusområdet i Lund*. Version 1. [<https://www.skane.se/siteassets/fastigheter/fyp-20191230.pdf>] Hämtad: 2024-11-20.

Region Skåne (2024). *Pressinbjudan: Invigning av Bättringsvägen – ett kliv mot bättre hälsa*. [https://www.mynewsdesk.com/se/region_skane/pressreleases/pressinbjudan-invigning-av-battringsvaegen-ett-kliv-mot-baettre-haelsa-3315758] Hämtad: 2025-02-07.

Region Skåne (2025). *Bättringsvägen Lund 1*. [https://vard.skane.se/skanes-universitetssjukhus-sus/ditt-besok-hos-oss/battringsvagar/battringsvagen-lund-1/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR3hxOeZ3NyDWVHPF5MgIO-sFRnQa44Ty7jIL6suEh3Ri_JGzT2Fsr8y_qQ_aem_l1QnaX7ea1Bs_L64O-oHNw] Hämtad: 2025-02-07.

Shukor, Shureen Faris Binti Abdul (2012). *Restorative green outdoor environments at acute care hospitals - case studies in Denmark*. Diss. Department of Geosciences and Natural Resource Management, Faculty of Science, University of Copenhagen. Forest and landscape research, vol. 57. Doi: 10.1016/j.landurbplan.2015.12.012

Sjöman, Henrik, Slagstedt, Johan, Wiström, Björn & Ericsson, Tom (2015). Naturen som förebild. I: Sjöman, Henrik & Slagstedt, Johan (red.), *Träd i urbana landskap*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Socialstyrelsen (2022). *Bilaga 3. Universitetssjukhusen*. Socialstyrelsen. [https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2022-11-8227-bilaga-3.pdf?utm_source=chatgpt.com].

Svenska FN-förbundet (2021a). *MÅL 3: GOD HÄLSA OCH VÄLBEFINNANDE*. [Informationsblad]. SNF Informationsmaterial Agenda 2030. Svenska FN-förbundet. [<https://fn.se/wp-content/uploads/2023/02/Ma%CC%8A1-3-God-ha%CC%88lsa-och-va%CC%88lbefinnande.pdf>] Hämtad: 2025-02-05.

Svenska FN-förbundet (2021b). *MÅL 11: HÅLLBARA STÄDER OCH SAMHÄLLEN*. [Informationsblad]. SNF Informationsmaterial Agenda 2030. Svenska FN-förbundet. [<https://fn.se/wp-content/uploads/2023/02/Ma%CC%8A1-11-ha%CC%8A11bara-sta%CC%88der-och-samha%CC%88llen.pdf>] Hämtad: 2025-02-05.

Sweco (2021). *Hållbarhetsbedömning för Lunds sjukhus, lokaliseringalternativ ombyggnad i befintligt läge*. Region Skåne. <https://www.skane.se/namndshandlingar/7279976/>

The art of the garden (2022). Horatio's Garden, Salisbury. [TV-program]. Sky Arts, UR-Play 23 November 2024. [<https://urplay.se/program/236256-inspirerande-tradgardar-horatios-garden-salisbury>] Hämtad: 23-11-2024.

Tseung, Victrine, Verweel, Lee, Harvey, Martha, Pauley, Tim & Walker, Jan (2022). Hospital Outdoor Spaces: User Experience and Implications for Design. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*, vol. 15(1):256-267.
Doi: 10.1177/19375867211045403

Tyréns AB (2023). *Ängelholms sjukhusområde - Kulturmiljöutredning*. Ängelholms kommun. [<https://www.engelholm.se/download/18.2dd38c4218cedba152723e0/1709650261219/Kulturmilj%C3%B6utredning%20%C3%84ngelholm%20sjukhusomr%C3%A5de%20-%202023-02-02.pdf>] Hämtad: 2025-02-03.

Ulrich, Roger (1983). Aesthetic and affective response to natural environment, ss. 85-125 in: I. Altman & J.F. Wohlwill, *Human Behavior and Environment*, Vol. 6: Behavior and the Natural Environment. Plenum Press, New York.

Ulrich, Roger (1984). *View Through a Window May Influence Recovery from Surgery*. Science (New York, N.Y.). 224. 420-1. Doi: /10.1126/science.6143402

Ulrich, Roger (1999). Effects of gardens in health outcomes: Theory and research. In: Cooper Marcus, Claire & Barnes, Martha (red.), *Healing Gardens: Therapeutic Benefits and Design Recommendations*, John Wiley & Sons, New York, pp. 27-86.

Ulrich, Roger (2002). Health benefits of gardens in hospitals. [*International Conference Plants for people International Exhibition*, January, 2002, Floriad, Nederländerna].

Ulrich, Roger, Zimring, Craig, Zhu, Xuemei, DuBose, Jennifer, Seo, Hyun-Bo, Choi, Young-Seon, Quan, Xiaobo & Joseph, Anjali (2008). A Review of the Research Literature on Evidence-Based Healthcare Design. *Healthcare Leadership White Paper Series 5*. Georgia Tech College of Architecture and The Center for Health Design.
Doi: 10.1177/193758670800100306

Van Iperen, Ingrid D., Maas, Jolanda & Sponk, Peter E. (2023). Greenery and outdoor facilities to improve the wellbeing of critically ill patients, their families and caregivers: things to consider. *Intensive care medicine*, vol. 49 (10), 1229-1231.
<https://doi.org/10.1007/s00134-023-07185-7>

Växtforum (2017). *Nu kommer standard för utemiljö i vårdsammanhang*. [https://vaxtforum.se/aktuellt/nu_kommer_standard_f_r_utmilj_i_v_rdsammanhang/] Hämtad: 2025-03-11.

Weerasuriya, Rona, Henderson-Wilson, Claire & Townsend, Mardie (2019). A systematic review of access to green spaces in healthcare facilities. *Urban forestry & Urban Greening*, vol. 40, 125-132. Doi: 10.1016/j.ufug.2018.06.019

White Arkitekter (u.å). *Hälsostaden*.

[<https://whitearkitekter.com/se/projekt/halsostaden/>] Hämtad: 2025-02-04.

Wiberg, Fredrik (2025). Koncernstab inköp och ekonomistyrning på Region Skåne. Mail 2025-02-10.

Widén, Pär (2019). Kvalitativ textanalys. I: Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.), *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.

Wilson Osborne, Edward (1993). Biophilia and the Conservation Ethic. I: Kellert, Stephen R. & Wilson, Edward Osborne (red.) (1993). *The Biophilia hypothesis*. Washington, D.C.: Island Press.

Yuan, Wei, Yang, Maopeng, Liu, Dan, Fu, Xingyuan, Yu, Lei & Wang, Kun (2024). Evaluation of the applicability of hospital-affiliated green spaces to patient recovery using the entropy weight method and grey relational analysis. *Frontier in Public Health*, vol. 12, 1362884. Doi: 10.3389/fpubh.2024.1362884

Bilaga 1

Söksträngar

Web of Science, core collection

(patients* OR staff*) AND (“outdoor environment*” OR green*) AND (“health care*” OR hospital*) AND (rehab* OR restorative* OR well-being*)

Antal träffar: 175

Antal till analys: 7

Web of Science, core collection

(green* OR outdoor environment*) AND (hospital* OR health care*) AND (rehab* OR habili* AND recreation*) AND (patient* OR staff*)

Antal träffar: 176

Antal till analys: 4

Scopus

(patients* OR staff*) AND (green* OR “outdoor environment”*) AND (hospital OR “health care facilit”* OR “health care”*) AND (restorative* OR recreation* OR habili*)= 7 resultat

Antal träffar: 7

Antal till analys: 1

Google scholar

(green* OR outdoor environment*) AND (hospital* OR health care*) AND (health-promoting* OR recreation*) AND (patient* OR staff*) AND (design)

Antal träffar: 251

Använda artiklar: 6

Bilaga 2

Checklista

Nr	Fråga	Poäng (1–5)	Kommentarer
Fysiska designkvaliteter			
1	Finns det naturliga inslag? (vatten, växter, organiska material)		
2	Är sittplatserna varierade? (fasta och/eller flyttbara)		
3	Finns det en variation av färg, form, textur och material?		
4	Är entréerna inbjudande?		
5	Finns det lekfunktioner?		
6	Är ljusförhållandena naturliga och varierade? (dagsljus)		
7	Är utrymmena skuggade och vindskyddade?		
Sensoriska upplevelser			
8	Finns det naturliga ljud på platsen? (vatten i rörelse, fågelsång)		
9	Finns det variation i vegetationens färger och texturer?		
10	Finns det dofter som bidrar till en positiv upplevelse?		
11	Är miljön estetiskt tilltalande?		
12	Domineras platsen av växtmaterial och andra organiska inslag?		
13	Finns det inslag som engagerar fler sinnen? (doft, ljud, taktila material)		
14	Är ljudmiljön balanserad och fri från störande buller?		
15	Uppmuntras en lugnande atmosfär genom färgval och design?		
16	Är det en balans mellan de sensoriska intrycken?		
Vegetationsval			
17	Finns det en blandning av växtarter som bidrar till visuell variation?		
18	Är växtvalet giftfritt och säkert för människor och djur?		
19	Är växtvalet dynamiskt med tanke på de fyra årstiderna?		
20	Finns det säsongsbloomingar?		
21	Finns det hierarkier mellan träd, buskar och mindre växter som skapar rumslighet?		
Biologisk mångfald och hållbarhet			
22	Används inhemska/lokala växter?		
23	Används exotiska växter?		
24	Finns det balans i växtvalet mellan inhemska och exotiska arter?		
25	Gynnas biologisk mångfald? (habitat för fåglar, insekter, pollinatörer)		
26	Är vegetationens textur och bladverk varierad?		
27	Är växterna lättskötta?		
28	Finns det arter som lockar insekter och djur?		
Tillgång			
29	Finns det fysisk tillgång till gröna utomhusmiljöer?		
30	Är de gröna utomhusmiljöer visuellt tillgängliga? (utsikt från byggnader)		
31	Finns utomhusmiljöerna i nära anslutning till huvudbyggnaden?		
32	Är utrymmena väl integrerade med sjukhusmiljön?		
Tillgänglighet			
33	Är gångvägar, skyltar eller landmärken tydliga för navigering?		
34	Är utrymmena strategiskt placerade och nära sjukhusets entréer?		
35	Är områdena tillgängliga för personer med olika funktionsvariationer? (räcken, ramper)		
36	Finns det allmän tillgång till utomhusmiljön för offentligheten?		
37	Är tillgången till utomhusmiljön begränsad?		
38	Finns det utomhusmiljöer med privat tillgång?		
38	Finns det anpassningar för olika vädersituationer? (halkfria material, ledstänger)		
Mångfunktionalitet och variation			
39	Finns det avskilda utrymmen med visuella skydd? (lövverk, pergola)		
40	Finns det sociala utrymmen?		
41	Finns det en variation av funktioner? (lugna platser, sociala ytor, förändring i landskapet)		
42	Finns det skydd mot väder och vind?		
43	Kan utrymmena användas året runt?		
Omkringliggande grönska			
44	Finns det grönområden nära sjukhuset? (park, skog, kyrkogård)		
45	Är utsikten från patientrum och gemensamma utrymmen kopplad till grönska?		
46	Kan patienter och personal enkelt nå omkringliggande grönområden?		